

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET KAPSAMINDA POPÜLER
TÜRK MİZAH KÜLTÜRÜ'NDE CİNSİYETLER ARASI MİZAH
ALGILARININ FARKLILAŞMASI**

Gülay YAVUZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET KAPSAMINDA POPÜLER TÜRK MİZAH
KÜLTÜRÜ'NDE CİNSİYETLER ARASI MİZAH ALGILARININ
FARKLILAŞMASI

Gülay YAVUZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halkbilimi Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

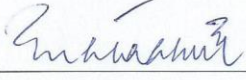
KABUL VE ONAY

Gülay Yavuz tarafından hazırlanan "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Kapsamında Popüler Türk Mizah Kültürü'nde Cinsiyetler Arası Mizah Algılarının Farklılaşması" başlıklı bu çalışma, 20.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER (Danışman)

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR

Prof. Dr. Muhtar KUTLU

Prof. Dr. Ali YAKICI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ...1... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

20.06.2017

Gülay YAVUZ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**
(Bu seçenikle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)
- Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**
(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)
- Tezimin/Raporumun 20.06.2018 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**
- Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

20.1.06.2017

(İmza)

Yayı

Öğrencinin Adı SOYADI

Gölay YAVUZ

ETİK BEYAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Doç. Dr. R. Gülin ÖĞÜT EKER danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Gülay YAVUZ

Anneme ve Babama,

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında çok kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve her daim destek olan değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. R. Gülin ÖĞÜT EKER'e, kendisi için küçük; ama, tezim için büyük öneme sahip mizah tasnifi önerisi için Sayın Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR'e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca yardım, bilgi ve tecrübeleri ile bana sürekli destek olan başta Türk Halkbilimi Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, Sayın Doç. Dr. R. Gülin ÖĞÜT EKER, Sayın Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR, Sayın Dr. Serdar ERKAN olmak üzere bölümdeki tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca yardımını ve desteğini hiç esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Hilal TAVUKCU'ya, Akın ÖZKAN'a, Pınar GÜL'e, Süleyman YİĞİT SOY'a ve Catriona MCFARLAN'a ve hocam İlknur ALTUN ŞATIROĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımın her evresinde maddi ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, haklarını asla ödeyemeyeceğim annem Nuray YAVUZ ve babam Eyüp YAVUZ olmak üzere aileme sonsuz teşekkürler ederim.

ÖZET

YAVUZ, Gülay. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Kapsamında Popüler Türk Mizah Kültürü’nde Cinsiyetler Arası Mizah Algılarının Farklılaşması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Son yıllarda Türkiye’de toplumsal cinsiyet çalışmaları farklı disiplinlerce kabul gören bir araştırma alanı hâline gelirken, toplumsal cinsiyetin kültürden doğrudan etkilenmesi, konunun, Türk Halkbilimi alanında çalışılmasını gerekli kılmıştır. Mizah algısına toplumsal cinsiyet perspektifinden bakan bu çalışmada, toplumsal cinsiyetle ilgili temel tanımlar ele alınarak bu kavramın aile, medya ve iş hayatı gibi etkili olduğu bazı alanlarda Türkiye’de dişil ve eril cinsin konumu tartışılmıştır. Tezde, mizah tanımlarında felsefe, psikoloji gibi farklı disiplinlerdeki araştırmacıların bakış açılarına, temel kavram ve klasik mizah kuramlarına yer verilirken özellikle, mizaha farklı bir perspektiften bakılarak ‘mizah algısı’ kavramı açıklanmıştır. Dişil ve eril cinsin mizah algılarında olası bir farklılaşma, çalışmanın temel noktasını oluşturmuştur. Araştırmada dişil ve eril cinsin mizahî olaylarda mizahtan nasıl etkilendiklerini, mizahı nasıl etkilediklerini, gülme eyleminde farklı perspektiflerden bakıp bakmadıklarını analiz etmek üzere Toplumsal Cinsiyet ve Mizah Anket Formu oluşturularak Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Mütercim Tercümanlık bölümlerinin 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında eğitim gören 152 öğrenciye uygulanmıştır. Veriler Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testlerine tabi tutularak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, dişil ve eril cinsin mizah algılarında farklılıklar olduğu tespit edilmiş ve bu farklılıkların nedenleri ortaya çıkarılmıştır. Analiz sonuçları, iki cins için de öngörüldüğü gibi toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla tutarlılık göstermekle birlikte toplumsal cinsiyete aykırı bazı sonuçlar da elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Toplumsal Cinsiyet, Popüler Mizah Kültürü, Mizah Algısı, Dişil Mizah Algısı, Eril Mizah Algısı

ABSTRACT

YAVUZ, Gülay. *Gender Differentiation of Senses of Humor in Popular Turkish Humor Culture in the Extent of Gender in Turkey*, Master's Degree, Ankara, 2017.

In recent years, as gender studies in Turkey have come to be accepted as a research field by various disciplines, the direct influence of culture on gender made it a necessity to study the subject in the field of Turkish Folklore. This study, which views the sense of humor from a gender based perspective, by addressing the basic definitions of gender discusses the position of feminine and masculine genders in Turkey in a few fields where this concept is influential, such as family, media and work life. In the thesis, while describing the definition of humor from the perspectives of the researchers in different disciplines such as philosophy, psychology, basic concepts and classical humor theories, the notion of “sense of humor” is explained by viewing humor from another angle. A possible differentiation in humor perceptions of feminine and masculine genders has been the main point of the study. In the study, a Gender and Humor Questionnaire Form was developed to analyze how each gender is influenced by humor, how they affect humor, and whether they look in different perspectives when it comes to humor. The survey was conducted among 152 students studying in the 1st, 2nd, 3rd and 4th classes of Turkish Folklore, English Language and Literature, Contemporary Turkish Dialects and Translation and Interpreting departments of Hacettepe University Faculty of Letters. The data was analyzed with Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis tests. In accordance with the data, the differences in humor perceptions of feminine and masculine genders and the reasons for these differences have been revealed. The results of the analysis were consistent with the gender stereotypes as predicted for both sexes, but some contradictory results were also obtained.

Keywords

Gender, Popular Humor Culture, Sense of Humor, Feminine Sense of Humor, Masculine Sense of Humor

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ADAMA.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
ÖNSÖZ.....	xv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET (TEMEL KAVRAMLAR)

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	5
1.2. Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Kimlik.....	8
1.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	9
1.4. Cinsiyet Eşitsizliğinin Temellendirilmesi.....	12

1.4.1. Aile ve Kadın.....	18
1.4.2. Eğitim ve Kadın.....	21
1.4.3. Siyaset ve Kadın.....	23
1.4.4. Medya ve Kadın.....	28
1.4.5. İş Hayatı ve Kadın.....	32
1.4.6. Din ve Kadın.....	35

2. BÖLÜM

MİZAH

2.1. Mizahın Tanımı.....	40
2.2. Mizah Algısı.....	44
2.3. Mizah Kuramları.....	46
2.3.1. Rahatlama Kuramı.....	47
2.3.2. Uyumsuzluk Kuramı.....	48
2.3.3. Üstünlük Kuramı.....	50
2.4. Mizahın Ekonomik Boyutu.....	52

3. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİZAH İLİŞKİSİ

3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Mizah İlişkisi.....	55
3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Sözlü Kültür Mizahı.....	61
3.3. Toplumsal Cinsiyet ve Yazılı/ Basılı Kültür Mizahı.....	63
3.4. Toplumsal Cinsiyet ve Elektronik Kültür Mizahı.....	66

4. BÖLÜM

POPÜLER TÜRK MİZAH KÜLTÜRÜ'NDE CİNSİYETLER ARASI MİZAH ALGILARININ FARKLILAŞMASI: TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİZAH ANKET ÇALIŞMASI

4.1. Yöntem	69
4.1.1. Araştırmanın Türü.....	69
4.1.2. Evren ve Örneklem.....	69
4.1.3. Veri Toplama Aracı.....	70
4.1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	71
4.2. Bulgular	72
4.2.1 Nicel Analiz.....	72
4.2.2 Nitel Analiz.....	87
4.3. Tartışma	101
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	109
EKLER	120
Ek-1. ÖLÇME ARACI	120
Ek-2. FOTOĞRAFLAR	124
Ek-3. ETİK KURUL İZİNİ	129
Ek-4. TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	130

KISALTMALAR DİZİNİ

HSQ: The Humor Styles Questionnaire

IPU: Parlamentolar Arası Birlik

OECD: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

PISA: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMAF: Toplumsal Cinsiyet ve Mizah Anket Formu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UN Women: Birleşmiş Milletler Kadın Birimi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Cinsiyetlere Göre Mizah Dergisi ve Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme

Tablo 2. Mizah Algısı Maddelerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımı

Tablo 3. Cinsiyete Göre Mizah Algısı Maddelerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımı

Tablo 4. Mizah Algısı Maddelerinin Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Tablo 5. Mizah Algısı Maddelerinin Mizah Dergisi Takip Etme Kategorilerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Tablo 6. Mizah Algısı Maddelerinin Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme Kategorilerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Cinsiyetlere Göre Mizah Dergisi ve Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme Durumları

Şekil 2. Mizah Algısı Maddelerine Ait Yüzdeler Dağılım Grafikleri

Şekil 3. Cinsiyete Göre Mizah Algısı Maddelerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımı

Şekil 4. Erkeklere Göre 1 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 5. Kadınlara Göre 1 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 6. Erkeklere Göre 2 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 7. Kadınlara Göre 2 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 8. Erkeklere Göre 3 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 9. Kadınlara Göre 3 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 10. Erkeklere Göre 4 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 11. Kadınlara Göre 4 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Şekil 12. Karikatürlere Verilen Yanıtların Katılımcıların Toplamına Göre Dağılımı

ÖNSÖZ

Cinsiyet üzerine oluşturulmuş kalıp yargıların aksine, mizah algısı açısından kadınların daha acımasız olabileceklerini hiç düşünmüş müydünüz? Kültürel belleğe merhametli, yardımsever, duygusal olarak kodlanmış kadınlar, tanımadıkları birinin düşmesi durumunda gülebileceklerini söyleyip cinsiyetle ilgili kalıp yargıların doğruluğunu sorgulatmaktadırlar.

Acımasızlığı da barındıran mizah, eğlenceli doğasına karşı gayet ciddi bir meseledir. Öyle ki Martin (2007: 6), mizahı bireylerin önemli ve tartışmalı konuları bilişsel olarak işleyebilecekleri ve inceleyebilecekleri önemli bir ek süzgeç olarak önermiştir. Dolayısıyla mizah algısı kavramının da sadece ‘şakadan anlamakla’ sınırlı olmadığını anlıyoruz.

‘Şakadan anlamanın’ ise eril bir özellik olarak görülmesinin nedenlerini anlamak için gerekli olan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilgili temel kavramlar çalışmanın birinci bölümünde sunulmuştur. Geçmişten günümüze kadının, Beauvoir’ın dediği gibi ikinci cins olmasının ardındaki temel sebepler ele alındıktan sonra Türkiye’de kadınların durumu aile, eğitim, siyaset, medya, iş hayatı ve din başlıkları altında incelenmiştir. Ataerkilliğin iktidarında, cinsiyet eşitliğini iyileştirme anlamında bazı eleştiriler sunulmuştur.

Mizah konusunun ele alındığı ikinci bölümde, dünya mizah literatüründe mizahın felsefi ve psikolojik boyutlarını sorgulayan araştırmacıların mizah tanımları irdelenirken, özgün bir mizah tanımı denemesi de yapılmıştır. Mizahla ilgili olumsuz çağrışımların değişime uğramasıyla mizah algılarının yeni tanımları, mizahın klasik kuramları ve mizahın ekonomik boyutu ele alınmıştır. Çalışmaya, dünya için eski ülkemiz için yeni sayılabilecek kaynaklar dahil edilmiştir. Bu anlamda konuya ve alana fayda sağlamak amaçlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet ve mizahın bağının kurulduğu üçüncü bölümde, toplumsal cinsiyet ve sözlü, yazılı/ basılı ve elektronik kültür mizahı başlıkları popüler kültür mizahından örneklerle dil ve cinsiyet çalışmaları ve mizah kuramları bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde Martin vd. (2003) The Humor Styles Questionnaire (HSQ) çalışmasından hareketle Toplumsal Cinsiyet ve Mizah Anket Formu (TCMAF) oluşturulmuştur. Rod A. Martin, mizah stillerini analiz etmek için HSQ ölçeğini oluştururken, cinsiyet değişkenini göze almamıştır. HSQ çalışması bireysel ölçekte kişinin öz algısı, duyguları ve mizah stili arasında bir ilişki kurmayı amaçlamıştır. Bizim araştırmamızda ise kişinin, ailesi, arkadaşları, yaşadığı toplum ve mizah tüketicisi olup olmadığı gibi belirli değişkenlerin toplumsal cinsiyet rolleri ve mizah algısı üzerindeki etkisine bakılmış, dişil ve eril cins arasında mizah algıları açısından fark aranmıştır. Araştırma, toplumsal cinsiyet ve mizah alanında bir ilki gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada kadınlar ve mizah hakkında var olan bazı kalıp yargılar yıkılmış, erkekler ve mizah hakkındaki kimi kalıp yargıların ise doğruluğunu kanıtlamıştır. Öngörüldüğü üzere, katılımcıların kendileri kalıp yargılarının dışına çoğunlukla çıkamamıştır. Böylece, mizah ironik yönünü burada da göstermiştir. Araştırmanın sonuçlarından biri ise iki cinsin birbirinin mizah algısına olan inancıdır.

Çalışma ‘Sonuç’ ve ‘Kaynakça’ bölümleriyle sona ermektedir.

Mizah ve cinsiyet alanına ilgi duyan okuyucuların aradıkları bazı cevapları bulmaları ve çalışmanın okuyuculara faydalı olması umuduyla...

Gülay YAVUZ

Ankara, 2017

GİRİŞ

Eğer kadın değilseniz kadınlara kadın olmanın ne demek olduğunu söyleyemezsiniz. Bunu anlamak oldukça basittir. Kadınlardan daha fazla bilgiye sahip olamazsınız; ancak, empati kurabilir, iletişime geçebilir, tartışabilir ve siz çözüm sunamasanız da çözümü yaratmaları için imkân sağlayabilirsiniz. Ne yazık ki günümüze kadar olan süreçte kadınlar, eğitim, seçme seçilme, sağlık hizmeti gibi temel insan haklarını hemcinsleriyle birlikte sarf ettikleri emeklerin sonucunda elde etmişlerdir. Bu kazanımlarında eril cinsten nadiren yardım görmüşlerdir ve bu yüzden iki cins arasında yüzyıllardır süren bir çekişme var olmuştur. Bu çekişmenin temelini ise bilgisizlik ve onu besleyen önyargılar ve kalıp yargılar oluşturmaktadır.

Bu nedenle, cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar bu bilgi açığını gidermek ve dolayısıyla iki cins arasında sürüp giden bu çekişmeyi sonlandırmak için önemlidir. Temelde yeme, içme, barınma gibi aynı ihtiyaçlara sahip olan iki cins, özele bakıldığında bedensel farklılıklardan kullandıkları dile kadar ayırım gösterebilmektedir. Cinsiyeti farklı görme biçimleriyle ele alan psikoloji, biyoloji, antropoloji ve diğer alanlarda yapılan çalışmalar, iki cins arasındaki farklılıkları ortaya koymuş eril ve dişil cinsi bilimsel anlamda birbirine tanıtmıştır.

Buna karşın, cinsiyet alanında yapılan çalışmaların çoğunda odak noktasında kadını bulunmaktadır. Bunun nedeni olarak kadınların, iktidarı elinde tutan erkeklere kıyasla daha farklı engellerin üstesinden gelmek durumunda kalmaları gösterilebilir; fakat, Beauvoir'ın (1993b: 158-159) belirttiği gibi erkeğin sürekli üstünlüğünü sağlama kaygısı yorucudur, erkekliğini kanıtlamak için yapması gerekenler zorlayıcıdır ve üstünlüğünü kadınlar üzerinden sağlarken sarf ettiği zaman ve enerji oldukça fazladır. Kadınlar kurtulduğu zaman erkekler de kurtulacaktır; ama, erkekler bunu istiyorlar mıdır? Toplumsal cinsiyet çalışmaları kadın odaklı gibi görünse de toplumsal cinsiyet ve eril cins üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Tek başına dişil cins üzerine yapılan çalışmalar cinsiyet eşitsizliğini gidermek ve cinsiyetler arası anlaşma sağlanması için yeterli olmayacaktır. Toplumsal cinsiyet rollerinin eril cinsi de etkilediği kabul edilmediği sürece eşitliği sağlamak imkânsızdır.

Bu rollerin, kuralların, kalıp yargıların, rollere uyum sağlayarak ya da rolleri reddederek toplum tarafından verilen ceza ve ödüllerin bireyler tarafından öğrenilmesi Sosyal Öğrenme Kuramı ile açıklanabilir. Bandura (1971: 2) çalışmasında araştırmacıların genellikle temel etkenlere yorulan tepki kalıplarının basit bir şekilde dış etki kaynaklarını değiştirerek uyarılabileceğini, ortadan kaldırılabilceğini ve yeniden kurulabileceğini tekrar tekrar gösterdiklerini ve bu etkileyici bulguların çoğu psikoloğu, özellikle davranışçılığın radikal biçimlerinin yanlılarını, davranışın nedenlerinin organizmada değil çevresel etkenlerde bulunduğu görüşüne yönlendirdiğini ifade etmiştir. Bandura (1971: 3) sosyal öğrenme sisteminde yeni davranış örüntülerinin doğrudan tecrübe ederek ya da başkalarının davranışlarını gözlemleyerek edinildiğini belirtir. İnsan davranışı onu ortaya çıkaran uyarıcı olaylar ve onu değiştiren pekiştirici sonuçlar bakımından kapsamlı olarak analiz edilmiştir. Öğrenme sürecinde insanlar sadece tepki göstermezler aynı zamanda gösterdikleri çeşitli tepkilerin ortaya çıkardığı farklı sonuçları da gözlemlerler. Bu bilgilendirici geri dönüte dayalı olarak, başarı oranı en yüksek tür davranışlar hakkında fikirler ya da hipotezler geliştirirler. Doğru hipotezler başarılı performanslara yol açarken hatalı olanlar geçersiz eylemlerle sonuçlanır.

Scully'e göre de (2014: 75) toplumsal olarak davranışlar, başkalarıyla doğrudan kurulan ilişkiler ve başkalarıyla kültürel olarak kurulan dolaylı ilişkilerle öğrenilmektedir. James (2013: 130) belleğin, geçmiş hakkında sahip olduğumuz entelektüel bilgilerden daha fazlası olduğunu, onun çevremizde sürekli devam eden şimdinin kısmen gözden geçirilmesiyle geleceğe dair değişim gösteren beklentilerimiz için de canlı bir çerçeve olduğunu belirtir. Bireysel anıların da paylaşılan ağın ayrılmaz birer parçası olduğunu ekler. James, hafızanın yalnızca geçmiş ile ilgili bilgilerin kaydedildiği bir yer olmadığını geleceği de etkileyebileceğini ifade etmesiyle belleğin sadece bireylerin zihinlerinde gizli bilgi ve anılardan oluşmadığını aynı zamanda paylaşılabilir, aktarılabilir ve geliştirilebilir olduğu anlaşılır. Assman (2015: 44) da belleğin oluşmasında insanın sosyalleşmesinin etkisine vurgu yapar. Belleğin her zaman bir bireye ait olduğunu kabul ederken bu belleğin toplumsal olarak belirlendiğini bu anlamda toplumsal bir bellekten söz edilebileceğini açıklar. Toplumlara ait bir bellek olmasa da topluma ait bireylerin belleği toplum üyeleri tarafından belirlenir. En kişisel anıların bile sadece sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluştuğunu, yalnız başkalarından öğrendiklerimizi değil ayrıca onların anlattıklarını, anlamlı olduğunu vurguladıklarını ve yansıttıklarını da

hatırladığımızı belirtir. Assman (2015: 148- 149) “toplumsal kimlik” olarak adlandırılan sosyal aidiyet bilincinin, ortak bir simgesel sistem kullanılarak edinilen ortak bilgi ve belleğe katılıma dayandığını ifade eder. Toplumsal kimlik için kelimelerin, cümlelerin ve metinlerin değil, geleneklerin, dansların, giysilerin kısacası kültüre ait simgelerin önemini vurgular. Ortaklığı belli eden her şeyin gösterge olabileceğini, dilin aracılığının değil, simgelerin işlevinin ve gösterge yapısının etkili olduğunu belirtir. Simgelerle gösterilen bu ortaklığın “kültürel sistem” olarak adlandırıldığını ve her toplumsal kimliğin onu biçimlendirmekten çok yeniden üreten belli bir kültürel sisteme denk geldiğini açıklar. Kültürel sistemi, ortak kimliğin dayandığı ve nesiller boyu sürdürüldüğü araç olarak tanımlar.

Toplumsal cinsiyet rolleri de sosyal çevreyle olan dolaylı ve dolaysız etkileşimler sonucunda öğrenilerek kültürel belleğe kaydedilmekte ve bu bilişsel süreç kişi farkına varmadan sürdürülmekte ve nesillerce tekrar tekrar aktarılmaktadır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet rollerinin inşa edilmiş sürecini, bu rollerin altında yatan nedenleri ve eril ve dişil cinsin yaşamlarının çeşitli alanlarına etkilerini analiz etmek zorlayıcı olabilir. Kültürle birebir bağlantılı olan toplumsal cinsiyeti halkbiliminin çalışma alanlarında ele almak konuya farklı bir bakış açısı getirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Halkbiliminin çalışma alanlarından olan mizah kültürü, daha önceki toplumsal cinsiyet çalışmalarında nadiren bir etken olarak ele alınmıştır. Mizah da toplumsal cinsiyet gibi tamamen kültüre göre değişiklik gösterebilen bir alandır. Kültürel belleğinde var olan toplumsal algılar ve sosyal normlara uygun yaşayarak kendini bir topluma ve sosyal çevreye ait hisseden insanın mizah algısı da buna göre şekillenmektedir. Dolayısıyla mizah, toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında ve yeniden oluşturulmasında kullanılabilir. Mizah ile ilgili ‘kadınların mizahtan anlamadığı’ gibi var olan kalıp yargılar, eril mizahın ve dişil mizahın varlığının, iki cins arasında mizah algılarının değişiklik gösterip göstermediğinin ve genel olarak Türk toplumunun mizah ile olan ilişkisinin araştırılmasını gerektirmektedir. İnternetin gelişmesi ve hemen herkese ulaşılabilir olması mizahın yayılma biçimini ve hızını da değiştirmiştir. Sosyal medya ile birlikte yeni mizah türleri oluşturulmuş ve alana farklı araştırma kolları eklenmiştir. Mizahın sosyal medyayla tekrar kurulması ve ulaşılabilirliğinin artmasıyla daha popüler hâle gelmesi cinsiyet rollerini farklı görmeye olanak sağlayacaktır. Bu amaçla çalışmada cinsiyet ve

mizah ilişkisi arasındaki bağlantıyı anlamak ve daha fazla kişiye daha kısa sürede ulaşmak için anket çalışması tercih edilmiştir.

Tezde, toplumsal cinsiyet ve mizah ilişkisi kurulurken sözlü kültür mizahından çok elektronik kültür mizahı ve yazılı/ basılı kültür mizahı öne çıkarılmıştır. Bunun nedeni, günümüzde sözlü kültür mizahının elektronik kültür ve yazılı/ basılı kültür mizahı üzerinden devam ettirildiğinin düşünülmesidir¹. Sözlü kültürün tamamen yok olması söz konusu değildir; lakin, şekil değiştirdiği söylenebilir. Sözlü kültüre ait ifadelerin ve konuşma dilinin de aynı şekilde yazılı/basılı kültür mizahında ve elektronik kültür mizahında oldukça yaygınlaştığı da görülmektedir. Bu anlamda bu farklı kültür unsurları arasında bir geçişlilikten bahsedilebilir. Konunun bütünlüğünü sağlamak için sözlü kültür mizahı da çalışmada yer almıştır. Çalışmada kullanılan sosyal medya kaynaklı ürünleri oluşturan kişilerin kimlikleri kişi haklarını gözetmek üzere gizli tutulmuştur.

¹ Örneğin; Uğur Gürsoy'un popüler karikatür karakteri Fırat'ın kalıplaşmış sözleri dilden dile yayılmıştır; ancak, Fırat karakteri sözlü kültür mizahından önce yazılı/ basılı kültür mizahına aittir. Bu bağlamda sözlü kültür mizahı yazılı/ basılı kültür üzerinden devam ettirilir. Elektronik kültürün etkisiyle de daha hızlı yayılır.

1. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET (TEMEL KAVRAMLAR)

1.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine yazılmış en temel kaynaklara bakıldığında, Giddens (2012: 505), *cinsiyet*² teriminin genellikle bedenin erkek ya da kadın olarak tanımlanmasına neden olan anatomik ve fizyolojik farklılıklara atıfta bulunmak için kullanıldığını, *toplumsal cinsiyet* teriminin ise, aksine, erkekler ve kadınlar arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklarla ilgili olduğunu ifade eder. Toplumsal cinsiyetin, toplumsal olarak kurulmuş erillik ve dişilik kavramlarıyla bağlantılı olduğunu ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda olmadığını vurgularken erkek ve kadın arasındaki çoğu farkın biyolojik kökenli olmadığını, toplumsal cinsiyetin oluşturulmasında erkek ve kadınların birbirlerinden fiziksel açıdan farklı olmalarının değil erkek ve kadın üzerine toplum tarafından oluşturulmuş özelliklerin temel alındığını belirtir. Cinsiyet teriminin kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ettiğini ve biyolojik bir yapıya karşılık geldiğini, toplumsal cinsiyet teriminin ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade ettiği görülür (Dökmen, 2014: 19- 20). Butler (2012: 50- 51) ise, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın, biyolojinin kader olduğu inancına itiraz etmek için kullanıldığını, toplumsal cinsiyetin, cinsiyetli bedenin üstlendiği kültürel anlamlar bütünü olarak tanımlandığını belirtir. Toplumsal cinsiyetin bu şekilde tanımlanmasına karşı çıkarken en başta cinsiyetin sorunlu bir kavram olduğunu ve cinsiyetin kendisinin toplumsal cinsiyetli bir kategori olduğunu bu yüzden toplumsal cinsiyeti sadece verili bir cinsiyet üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılması gerektiğini, toplumsal cinsiyetin aynı zamanda cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmasının kendisi olduğunu ifade eder. Bourdieu (2015: 23) da cinsler arasındaki biyolojik farklılığın, eril ve dişil bedenlerin ve özellikle de cinsel organlar arasındaki anatomik farklılığın, cinsler arasında toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın doğal gerekçesi gibi ortaya çıkabildiğini ifade etmiştir.

² Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde (2011: 468) cinsiyet terimi "Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks" olarak belirtilmiştir, aynı sözlükte toplumsal cinsiyet terimi için bir açıklama verilmemiştir. Türk Dil Kurumu'nun internet sayfasında da toplumsal cinsiyet terimi yer almamaktadır; terim, 26 Eylül 2006 tarihinden itibaren 6 Nisan 2016 tarihine kadar 226.095.711 kere aranmıştır. Toplumsal cinsiyet konusunda artan ilgiye rağmen sözlükte terim açıklamasının hâlâ yapılmamış olması bir eksikliklerdir. Terimin, 226.095.711 kere aranması ise insanların bu konuyla ilgili bilgi almaya çalıştıklarının bir göstergesidir.

Toplumsal cinsiyetin temelinde de bu düşünce yatmaktadır. Cinsiyetin kültürlü hâli olan toplumsal cinsiyetin halk tarafından uygulanması için gerekli olan doğallaştırmayı ise Cornell (2016: 350), kolektif olarak biyolojik olguları daima göz ardı eden oldukça güdülenmiş ideolojik bir pratik olarak açıklar. Millett (2011: 49) ise cinsel politikanın ruhsal yapının, toplumsal durum ve yer açısından her iki cinsin temel ataerkil tutuma göre toplumsallaştırılması olduğunu ifade etmiştir.

Butler'dan hareketle cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin benzer amaç güdülerek kurgulanmış olduğu ve neredeyse her zaman kişinin cinsiyetinin kadın olmasının ve toplumun kadına bakışının paralellik gösterdiği kabul edilebilir olsa da kültürün cinsiyetlere etkisi göz ardı edilemez. Kültürün cinsiyetler üzerinden etkisi olmasaydı dünya üzerindeki bütün kadınların ve bütün erkeklerin derece farkı olmaksızın aynı problemleri yaşamaları, aynı özgürlüklere sahip olmaları beklenirdi. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramından farklı olarak toplumun eril ve dişil cinslere atfettiği rolleri, bu cinsiyetler üzerine ön kabullerini ve kalıp yargılarını ifade eden bir kavramdır. Biyolojik cinsiyetle ilişkili olsa da toplumsal cinsiyet kültürden kültüre değişebileceği için ait olduğu toplumun yapısını ve kültürünü iyi analiz etmeyi gerektiren bir kavramdır. Biyolojik cinsiyetle kısmen ilişkilidir çünkü eril ve dişil cinslerle ilgili kalıp yargıların kaynağında bedensel güç üzerine algılar ve fiziksel özellikler bulunur; fakat, kalıp yargılar daha çok toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilebilir.

Cinsiyet farklılığının biyolojik açıklamasına bakıldığında temel olarak farkın cinsiyet kromozomları olduğunu görülür. Kadınlarda bulunan cinsiyet kromozomları XX şeklindeyken erkeklerde bulunan cinsiyet kromozomları XY şeklindedir. Buna bağlı olarak iki cinsin cinsiyet organlarında, hormon salgılarında, üreme fonksiyonlarındaki farklılıklar birincil cinsiyet özelliklerine bağlı farklılıklardır. Vücut yapısındaki farklılıklar, ses farklılığı, göğüsler, âdemelması, vücuttaki tüylü bölgelerin farklılık göstermesi ise ikincil cinsiyet özelliklerine bağlı farklılıklardır. İkincil cinsiyet özelliklerine bağlı farklılıklar kişiden kişiye kalıtıma göre değişebilirken birincil cinsiyet özelliklerine bağlı farklılıklar kadın ve erkek arasındaki gerçek farklılıklardır (Dökmen, 2014: 24). Cinsiyet farklılığının biyolojik açıklamasıyla ilgili olarak Beauvoir (1993b: 7) bu bakış açısına kısmen hak verse de bütün bu davranış biçimlerinin kadının hormonlarından gelmediğini ya da doğuştan beyinlerine kodlanmadığını, içinde bulunduğu durum tarafından bir kalıp hâlinde yaratıldığını belirtmiştir.

Ancak cinsiyet organlarının farklı olması dışında Brizendine'in (2014) *Kadın Beyni* ve *Erkek Beyni* isimli kitaplarında açıkladığı gibi iki cins arasında üretilen hormon miktarı ve türlerinde de farklılıklar vardır. Brizendine'e göre iki cins arasındaki temel fark hormonlardır. 8 haftalık olana kadar bütün fetüs beyinleri dişiye, 8 haftadan itibaren erkek bebeklerin beyinleri testosteron hormonuna maruz kalır ve kadın beyninden ayrılır. Erkek beyninde saldırganlık ve cinsellik hücrelerinde artış görülürken, dişi beynin hücreleri duygusal gelişimi de belirleyen iletişim ve bağlantı merkezlerinde yoğunlaşmaktadır (Brizendine, 2014a: 34). Brizendine'in *Erkek Beyni* adlı kitabına göre eril cinsin hükümdarı ise testosteron hormonudur. Bu hormonun ana işlevi ise cinsellik ve saldırganlık devrelerini aktif hâle getirmektir. Yine aynı kitaplarda kadın ve erkek beyinlerinin birbirinden farklı olduğu gösterilmiştir. Örnek verilirse, Brizendine'nin (2014b: 13) 'vahşi canavar' olarak adlandırdığı dürtü merkezi *amigdala*, erkeklerde daha geniştir, sezgilerden sorumlu *insula* kadınlarda daha geniş ve aktiftir. Yine kadınlarda daha geniş ve aktif olan *hipokampus*, hafıza merkezidir. Seçenekleri tartan, kararları veren endişe merkezi *anterior singulat korteks* aynı şekilde kadınlarda erkeklere oranla daha geniştir. Brizendine'in çalışmalarından yola çıkarak aslında "yıldönümünü unutan erkek, altıncı hissi kuvvetli kadın" gibi kalıp yargılarla bir kadının beyninin ya da bir erkeğin beyninin eleştirildiğini görüyoruz. Kadınların 'duygusal' olduğu sıklıkla ifade edilen doğalarının nedeni bebekliklerinden itibaren başlayan östrojen hormonu salgılamalarıdır. Östrojen hormonu aynı zamanda kadınların dili kullanma becerileri üzerinden oluşturulan kalıp yargılarla karşı karşıya kalmalarına neden olan 'sözel beceriyi' onlara sağlar. Bu mantıkla kadınların bedensel farklılıkları kadar hormonal farklılıkları da eril söylemden nasibini almaktadır.

Brizendine, (2014a: 21) kadının ve erkeğin genetik kodlarının %99'dan fazlasının aynı olduğunu, insan genomundaki otuz bin genin %1'inden daha azının cinsiyetler arasında ayrım gösterdiğini ancak farklı olan bu yüzdeler dilimin acıyı ve zevki kaydeden sınırlardan algıyı, düşünceleri ve duyguları belirleyen nöronlara kadar vücuttaki tüm hücreleri etkilediğini ifade etmiştir. Bu anlamda var olan farklılık biyoloji temellidir. Büyük bir oranda benzer olan kadın ve erkek genleri %1'lik bir farkla neredeyse iki cins arasında bir uçurum oluşturmaktadır. Ritchie (2017: 8- 9) yönetiminde 40 yaşın üstünde, yarısı kadın 5000'in üzerinde kişinin beyinlerinin görüntülenmesiyle ortaya çıkan yeni bulgulara göre ortalama olarak erkeklerin beyinlerinin kadınların beyinlerine göre daha

büyük olduğu; ama, kadınların beyinlerinin korteksinde daha büyük alt bölgeler bulunduğu açıklanmıştır. Korteksin kalın olması zihinsel aktivitelerle ilişkilendirildiğinden araştırmaya göre kadınların daha zeki olduğu çıkarımı yapılmıştır. Günümüzde tek bir zekâ türünün olmadığı bilindiğinden kadınların dil becerilerinde daha yetkin olmaları, hafızalarının daha kuvvetli olması gibi önceki sonuçlarla doğru orantılı olarak daha zeki olmalarıyla ilgili sonuç bu yönde yorumlanabilir. Yine araştırmaya göre erkek beyinleri boyut açısından birbirlerinden oldukça farklıyken kadın beyinleri benzerlik göstermektedir.

İki cinsin biyolojik özellikleri bu denli ayırım gösterebilirken, bir de kültürün etkisi göz önüne alınırsa bu farklılıklar daha da artmaktadır. Kültür farklılaştıkça toplumsal cinsiyet rolleri değişiklik gösterecektir. Ataerkilliğin evrensel olması sebebiyle bu roller temelde benzerlik gösterirken uygulamaya geçildiğinde kısmi farklılıklar gözlenebilir. Bunun nedeni olarak da iktidarın dünyanın her yerinde eril cinsin elinde olması düşünülebilir. Kadınların özgürlük alanları ülkelere göre değişim göstermektedir: Suudi Arabistan'da kadınlar aileden bir erkek olmaksızın hastaneye bile gitmelerini engelleyen vesayet kanununun³ kaldırılması için çaba gösterirken (CNN Türk, 2016), Polonya'da kadınlar kürtajın yasaklanmasına yol açacak tasarıya karşı protesto gösterilerine ve greve katıldılar (CNN Türk, 2016). Dünya Ekonomik Forumu verilerince cinsiyet eşitsizliğinin en az rastlandığı ülke olan İzlanda'da ise kadınlar erkeklerden %30 daha az ücretle çalıştırıldıkları için on yıl içinde üçüncü kez protesto gösterisinde bulundular (BBC Türkçe, 2016a). Anlaşıldığı üzere, diğer ülkelerdeki hemcinslerine kıyasla en iyi durumda olan kadınlar bile erkeklerle tamamen eşit haklara sahip değildiler.

1.2. CİNSİYET KİMLİĞİ VE CİNSEL KİMLİK

Cinsiyet kimliği, kişinin kendini biyolojik açıdan var olan iki cinsiyetten biriyle, kadın veya erkek olarak tanımlamasıdır. *Cinsel kimlik*⁴ ise kişinin cinsel yönelimine atıfta bulunan bir terimdir. Giddens (2012: 497) *cinsel yönelimin*, kişinin cinsel ve duygusal anlamda hissettiği çekimin yönüyle ilgili olduğunu ifade eder. Cinsel yönelimlerle ilgili heteroseksüellik, homoseksüellik, biseksüellik, transseksüellik, aseksüellik gibi

³ Suudi Arabistan'da vesayet kanununda değişiklikler yapılmış ve kadınların hastaneye, işe ve okula bir vasileri olmadan gitmelerinin önü açılmıştır (Evans, 2017).

⁴ Çalışmanın odak noktası cinsel kimlikler üzerinden oluşturulan mizah ürünleri ya da cinsel kimlikler ve mizah algıları olmasa da ileride görüleceği üzere "kadınsı" tabirler yani bir erkeğin kullanmaması gerektiği düşünülen bir nida üzerinden oluşturulan bir mizah ürünü araştırmanın örneklerine eklenmiştir.

sınıflandırmalar mevcuttur. Heteroseksüellik cinsel münasebetlerin zıt cinsler arasında yaşandığı toplumca onay gören ve doğru kabul edilen yönelimdir. Heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimler, toplumlarca büyük oranda kabul görmez. Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin sadece bedenleri göz önüne alınarak oluşturulmuş belirli bir kültüre özgü kurallar bütününden oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin ‘dişil’ ya da ‘eril’ cinsiyette olmasıyla ilgilidir, kişilerin kendilerini nasıl tanımladıklarının ya da hangi cinsel eğilime sahip olduklarının bir değişken olmadığı ortadadır. Bu roller iki cinsiyet için de cinsiyet kimliği ve heteroseksüel eğilim göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Brizendine (2014b: 163) cinsel yönelimlerle ilgili yapılan araştırmalarda cinsel yönelimi etkileyen belirli bir genin tanımlanmadığını ve bu yönde yapılan çalışmaların henüz başlangıç aşamasında olduğunu; ama, kadın ve erkek beyninde bulunan farklılıklar gibi insan beynindeki bazı farklılıkların hem cinsiyete özgü davranışlarla hem de cinsel yönelimle ilgili olduğunu belirtmiştir. Genel kaniye göre, bireyin cinsel *yönelim* yerine cinsel *tercih* yaptığına olan inanç da bu bulgularla sarsılmaktadır. Tercih kelimesi, bireylerin cinsel yönelimlerini kontrol edebildikleri anlamına gelirken bu gibi çalışmalar bunun aksini kanıtlamaktadır.

1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumsal cinsiyet rolleri sistematik olarak bebeklik çağından itibaren iki cinse de öğretilmektedir. Bebek kıyafetlerinde kız ise pembe erkek ise mavi desturuyla başlayan bu cinsiyetçi tutum, çocukların oynayacağı oyun ve oyuncaklara kadar devam etmektedir. Kadının namusu toplumca güvence altına alınmaya çalışılır. Dolayısıyla, kadının giydiği kıyafetten seçtiği mesleğe, dışarı çıktığı saatten gittiği mekâna kadar kadın, toplumun uygun gördüğü kurallar bütünüyle yaşamak zorundadır. Kalıba uymayan, gereken rolleri sergilemeyen kişi, doğru davranışları gösterene kadar topluluğa kabul edilmeyecektir. Toplumdan dışlanan kişinin de yaşamını uygun koşullarda sürdürmesi düşünülemez.

Toplumsal cinsiyet rolleri iki cins için de kısıtlayıcı olabilir; buna karşın, toplumsal cinsiyet ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kadınlara kıyasla erkekler üzerine yapılan çalışmaların sayıca az olduğu görülür (Selek, 2014: 8; Koyuncu ve Onur, 2004: 31). Cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak kadınların yaşadığı sorunlar görece fazla olduğundan bu çalışmalarda kadınların odak noktasına yerleştirilmesi de mantıklıdır;

fakat, bu durum, eril cinsin toplumsal cinsiyet çalışmalarında yer almamasıyla sonuçlanmamalıdır. Atay'ın (2004: 11) çalışmasında da belirttiği gibi yaşadığımız coğrafyada erkeğin sert, saldırgan özellikleri göstermesi en önemlisi kadına uygun sayılan özellikleri göstermemesi gerekir.

Beauvoir (1993: 231) 'Kadın doğulmaz kadın olunur.' derken toplumsal cinsiyetin inşa edildiğini ifade etmektedir. Bu ifadeyi hem eril hem de dişil cins için de düşünmek yanlış olmayacaktır çünkü toplumun kültür çerçevesinde beklentileri farklılık gösterse de uyulması gereken kurallar, üstlenilmesi gereken görev ve roller iki cins için de oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyet farklılıkları toplum tarafından kültüre uygun olarak kadınlardan ve erkeklerden beklenen belirli davranışların, tutumların ve rollerin farklılık göstermesidir. Bu farklılıklara göre kadınların daha duygusal, sakin, konuşkan, ev içi işlerden ve çocuk bakımından sorumlu, ilgiye ve korunmaya muhtaç, duygusal ve bedensel olarak zayıf oldukları düşünülür. Dolayısıyla kadınların ev hanımı, anne ve eğer gerekli eğitimi almışlarsa da öğretmen, hemşire vb. olmaları toplum tarafından uygun görülür. Erkeklerin ise duygusuz ya da en azından duygularını iyi bir şekilde gizleyen, güçlü, cesur, özgür, otoriter oldukları düşünülür ve meslek seçimi yaparlarken kadınlara kıyasla kısıtlamalara maruz kalmazlar.

Cornell (2016: 349) toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, toplumsal pratiğin cinsiyet ve cinsellik etrafından yapılanması olduğunu ve bu ilişkilerin doğal olgular olarak yorumlanmalarının oldukça sık sık rastlandığını özellikle cinsiyete dayalı iş bölümlerinin bu biçimde yorumlandığını ifade eder. Cornell (2016: 350) zıt özelliklerdeki toplumsal ilişkilerin bağlama göre doğallaştırılmasından bu sürecin politik karakterine vurgu yapar ve örnek olarak on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Avrupa soyluluk kültürü içinde kadınların narin olduklarına ilişkin yargının karşısında çoğu taşra kültüründe kadınların sert olduklarının kabul edildiğini belirtir. Soylu kadın herhangi bir emek harcamasına gerek kalmayacak bir biçimde yaşarken taşradaki kadının çalışması gerekir. Bu mantıkla soylu kadın narin olduğu için mi iş yapmayacaktır yoksa iş yapmadığı için mi narindir? Buradaki ayırım soylu kadınla ilgili beklentilerin ve taşradaki kadınla ilgili beklentilerin değişiklik göstermesidir. Toplumsal cinsiyet rollerini beklentilere göre uyarlayarak neredeyse hiç iş yapması gerekmeyen soylu kadının narinliği öne çıkartılırken hem evde hem de ev dışı işlerde çalışması mecburi olan taşralı kadının sert kimliği öne çıkarılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri bu şekilde işlemektedir. Belirli bir cinsiyet ile ilgili

normalleştirilen herhangi bir kural sorgulanmadan doğru kabul edilir. Örnek olarak bir kadının inşaatta çalışmasını uygun görmeyen toplumsal cinsiyet rolünün temelinde kadının yeterince güçlü olmadığı düşüncesi bulunur. Kadın için uygun görülen ya da uygun görülmeyen meslekler kadının bedensel gücüne ve çalışacağı ortamın kadın açısından güvenli olup olmadığına göre değişiklik gösterebilir. Kadınlar için ‘en uygun’ mesleğin öğretmenlik olduğunda toplum hemfikirdir; öğretmenlik, okul gibi güvenli bir kurumda, kadının ‘doğasına’ uygun olarak çocuklarla çalışmayı içeren, tüm vaktini almayacağından ev işi ve çocukların yetiştirilmesi gibi görevlerin de yapılabileceği, hafta sonu ve yaz tatillerinin de olduğu ideal bir meslektir. Dolayısıyla, nadir de olsa bir kadının taksit şoförlüğü yapması doğal karşılanmaz. Bunun temelinde hem kadınların ‘araba kullanamadıkları’ ile ilgili kalıp yargı bulunur hem de taksit şoförlüğünün bir kadın için tehlikeli olacağı düşüncesi vardır.

Toplumsal cinsiyet rolleri göz önünde bulundurulduğunda toplumda kadın ve erkek ilgili ev içi ve ev dışı emek hakkında, kadının görevlerinin kolay olduğu, erkeğin görevlerinin ise daha zorlayıcı olduğu algısının varlığı görülür. Genel kanıya göre ev içi emek değersizdir çünkü maddi olarak bir kazanç sağlamaz. Buna karşın, bir analiz şirketi olan www.salary.com adlı sitede yapılan araştırmalara göre dışarıda bir işte çalışan annenin ABD standartlarında maaşı 7 bin 500 dolar olmalıyken, evde olan bir annenin maaşı evde yürüttüğü işler göz önüne alındığında 12 bin dolar gibi bir ücrete yükselmektedir. Geleneksel ev içi (yemek yapmak, ev temizlemek gibi) görevlere modern zamanın getirdiği (fotoğraf çekmek, internet ağını yönetmek, muhasebe yapmak gibi) yeni iş kollarının da bu hesaba katıldığı görülür. Ev içi işleri yürüten annenin haftada 92 saat, başka bir işte çalışan bir annenin ise haftada 59 saat çalıştığı yine araştırma sonuçlarında yer almaktadır (Uzun, 2016). Benzer bir biçimde TÜİK’in 2015 yılı için yaptığı bir araştırmaya göre kadınların istihdam oranı erkeklerinkinin yarısı kadar olurken kadınlar tüm eğitim seviyelerinde erkeklerden daha düşük ücret almışlardır (TÜİK, 2016). Kadının rolleri, erkeğin rolleriyle kıyaslandığında fiziksel güç gerektirmediği ve ekonomik açıdan getirisi olmadığı düşünülse de günlük hayatın işlemesi için gerekli ev içi hizmet (temizlik, çocuk bakımı, yemek pişirme...) büyük bir çoğunlukla kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Bu noktada farklılığı yaratan, kadını değersizleştiren durum ise kadının ekonomik özgürlüğünün olmamasıdır. Yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan para

çoğunlukla erkek tarafından kazanılmaktadır; buna karşın, ekonomik kazanç büyük bir neden olsa da kadının ikincil konuma düşmesindeki nedenlerden sadece biridir.

1.4. CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Toplumsal cinsiyet kavramını daha iyi anlayabilmek için eril ve dişil cinsin geçirdiği evrimi analiz etmek gerekir. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik cinsiyet dışında, ‘oluşturulan’ ayrımları ve bu ayrımların oluşturulma nedenleri irdelenirse bu iki cinsin günümüzde var olan durumları daha doğru bir biçimde anlaşılabilir. Eğer kadınlar ve erkekler gerçekten de birbirlerinden farklılarsa bu farklılıkların temellerini din, iktidar, meslek seçimi, eğitim, medya, mizah algısı gibi çeşitli alanlarda görmek gerekir. Özel olarak Türkiye’deki kadınların bu bahsedilen alanlardaki konumlarını irdelemeden önce genel olarak kadınların ikincil konuma itilme nedenlerini araştıran çalışmalara bakmak gerekir.

Kadın ve erkeğin günümüze kadar olan tarihî süreçte geçirdikleri değişimi anlamak için yerli kabileler üzerine yapılan araştırmalar önemlidir. Bunun en büyük nedeni yerli kabilelerin modern yaşam öncesi dönemi yansıtıyor olmalarıdır. Tarih yeniden oluşturulup deneye tabi tutulmasa da kabilelerin yaşantıları bizlere kendi toplumlarımızın geçmişini hayal edebilmek için bir fikir vermektedir. Paranın, makinelerin, teknolojinin kısacası ‘modern’ toplumların sahip olduğu imkânların olmadığı yerlilerde kadınların ve erkeklerin konumlarını irdelemek, günümüzde var olan cinsiyet eşitsizliğinin başlangıç noktasını bulmak ve bu sorunu çözmek için bir temel oluşturur. Yerli kabileler ile ilgili yapılan araştırmalar bize kadının konumunun nasıl değiştiğini birkaç neden sunarak anlatır.

Malinowski’nin (1992: 20- 21) Trobriand Adalarında yaşayan yerliler üzerinde yaptığı araştırmada, bu yerlilerin anaya dayalı bir toplum düzeni içinde yaşadıklarını belirtmiştir. Kadınların kabilenin toplumsal yaşamındaki önemleri ekonomik, törensel ve büyüsel etkinliklerde yönetici rol üstlenmeleriyle anlaşılmıştır. Torbriandlıların hukuk sistemi içinde çocuğa tek başına annenin hayat verdiği düşünülmüştür ve bu düşünce rütbeden mirasa tüm mal ve payelerin akrabalara geçişinde görülmüştür. Malinowski (1992: 31- 32) köydeki eşitlik duygusunun babanın bütün ev işlerinde özellikle de çocukların bakımında yardıma hazır beklemesiyle göze çarptığını belirtmiştir. Kadınların da sohbetlere ve şakalara katıldıklarını, işlerini bağımsız bir şekilde yaptıklarını ve yardıma

ihtiyaç duyduklarında eşlerine görev verdiklerini ifade eder. Köyde bazı iş bölümlerinin oldukça katı olmasıyla ilgili bilgilere bakıldığında yemekleri sadece kadınların pişirdiği, suyu sadece kadınların taşıdığı bilgisine ulaşılmıştır. Burada dikkat çekici bir nokta babanın çocukların bakımında tam bir katkısının olmasıdır; baba çocuğun altını temizler, onu oyalar, gezdirir, yedirir ve yıkar. Malinowski (1992: 43) iki cinsin toplumsal yaşamdaki yerine baktığında rütbeye bağlı olarak kadının mitte, tabulara uymada ve saygı protokolünde yüksek bir rütbenin bir erkeğe verdiği bütün ayrıcalıklara sahip olduğunu; ancak, bu ayrıcalıklara bağlı olan güç kullanımına hiçbir zaman erişemediğini, reis olamadığını ifade etmiştir. Özel mülkle ilgili olarak da iki cinsin de kendilerine ait eşyalarının olduğunu, bahçe, ev gibi taşınmaz malların ise hemen hemen istisnasız erkeklerin malı olduğunu belirtmiştir.

Evelyn Reed (2012- 2014) *Kadının Evrimi* adlı iki ciltlik eserinde ilkel insandan günümüze kadının ve erkeğin değişen toplumsal konumunu ortaya koymuştur. Yerli ana soylu toplumlarından sağlanan kanıtlarla aslında Freud'un (2006: 312) dediğinin aksine anatominin kader olmadığını ve eril hükmün her zaman var olmadığını öne sürmüştür. Ana soylu düzende de cinsiyet eşitliği söz konusu değildir; fakat, bu kez kan bağı erkek üzerinden değil kadın üzerinden devam eder ve çocukların "ikinci anneleri" olan dayıları, babalarının aksine çocukların üzerinde söz hakkına sahiptir. Çiftin ayrılması durumunda erkek kendi köyüne, annesinin evine dönmek durumundadır ve çocuklarını kesinlikle yanına alması söz konusu değildir. Erkekler avlanmaya giderler; fakat, avlanacak hayvanların nerelerde bulunduğu, yararlı ve zararlı bitkilerin bilgisi gibi konularda kadınlar yine öne çıkar. Her zaman olmasa da kadınların da ava gittiği kitapta belirtilmiştir; ancak, Uçan'ın (2014) aynı şekilde Atay'ın (2004) da belirttiği gibi tarım öncesi avcı- toplayıcı dönemde kadın ve erkeğin toplumsal ilişkilerde eşit olduğu kabul edilmektedir. Eşitsizliği yaratan durum ise doğa üzerinde hüküm sağlayan erkeğin -ki doğa kadınla metaforik açıdan bir tutulur bu anlamda kadın üzerinde de erkek hüküm sağlamıştır- tarım faaliyetlerine başlamasıdır. Reed (2014: 177) kadınların ikincil konuma düşmelerinin temelini ise özel mülkiyetin evriminde bulmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla başlayan yüksek ekonomiyle birlikte ilk özel servetin biriktirilmesine olanak sağlamıştır. Daha sonra yiyecek bolluğu, nüfusun artmasına ve yeni toplumsal emek bölünmelerine neden olmuştur. Önceleri avcı olan erkek artık çiftçi, çoban ve zanaatkârdır. Daha üretken

bir ekonomi ve artan emek gücü, ilk üreticilerin tüketebileceklerinden fazla üretmeleri dolayısıyla oluşan mal fazlalısının birikmesine yol açmıştır.

İşte bu noktada bazı erkekler, kendilerini sıradan halk üzerinde birer soylu, efendi, papaz gibi konumlara yükseltmiş ve halktan önceleri haraç daha sonra ise vergi adı altında yiyecek, hayvan ve el ürünü almaya başlamışlardır. Böylece özel servet, seçkinler sınıfının yani yönetici sınıfının elinde toplanmıştır. Bundan sonrası ise kadınların başlık parasıyla satılmaları, eğitim görmelerinin engellenmesi ya da kısıtlanması gibi günümüze kadar etkisini sürdüren kurallar ve yasaklar bütünüyle geçen yıllarla sonuçlanmıştır. Simone de Beauvoir da (1993) *Kadın İkinci Cins* adlı eserinde kadının en büyük talihsizliğinin tehlikeli işlerden uzak kalışı olduğunu söyler, ona göre erkek, başka bir varlığa can vererek değil, canını tehlikeye atarak hayvanlıktan kurtulmaktadır, bu yüzden insan topluluklarında doğuran cinse değil, öldüren cinse üstünlük sağlanmıştır. Aynı şekilde Beauvoir, özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla kölelere ve toprağa sahip olan erkeğin kadına da sahip olduğunu söyler. Özel mülkiyetle birlikte eşitlik bozulmuştur ve yerine erkeğin üstünlüğü gelmiştir ve kadının evde yaptığı işler de değer kaybetmiştir. Kadın toplumsal açıdan üretime daha çok katılıp ev işleriyle daha az ilgilendiği zaman özgürlüğüne kavuşacaktır (Engels'ten aktaran Beauvoir, 1993: 57). Engels, (2015: 66) ailelerin özel mülkiyetine geçmesiyle, iki-başlı-evlilik ve analık hukuklu gens üzerine kurulmuş topluma ağır bir darbe vurulduğunu, evlilik akdinde özgürlüğün tam olarak gerçekleşmesi için de kapitalist üretim ile bu üretimin kurduğu mülkiyet koşullarının ortadan kaldırılması gerektiğini (Engels, 2015: 96) ifade etmiştir. Robert Briffault (1990: 90) kitabının “Analık ve İnsanın Kökenleri” bölümünde hayvanlar, yerliler ve “toplumsal insan” (1990: 90) diye tabir ettiği modern insan karşılaştırmasında insanlığın ilk temsilcilerinin sadece kendi kişisel çıkarları tarafından yönetilen kiskanç bireyler olsalardı, insanlığın asla varlık kazanmış olamayacağını ifade eder. İnsanlığın gelişmesini olası kılan tek etmenin ilkel insanların oluşturduğu toplumsal kümelerdeki dayanışma duygusu olduğunu; ama, bu duygunun rekabetçi çıkarların yani “özel mülk” edinme yoluyla yok olduğunu belirtir (Briffault, 1990: 90). Genel olarak özel mülk edinimi, insanlar arasındaki dayanışma, paylaşım ve hoşgörü duygularını köreltirken bu durum özellikle kadını ikinci cins konumuna iten birincil nedendir. Kadının çocuk doğurması ve buna bağlı olarak tehlikeli işlerden uzak durması ya da uzaklaştırılması onu, ekonomik açıdan erkeğe bağımlı kılmıştır.

Bu durumla paralel olarak Reed (2012: 71) toplumun kadının gelişmesi yoluna ciddi engeller koyarken, onun çocuk doğurma yetisinden yararlandığını ifade eder, çocuk doğurmanın bir ‘eksiklik’ olarak sunulmasının yeni ve toplumsal bir olgu olduğunu belirtir. İlkel toplumlarda ve hayvanlar arasında bu durumun var olmadığını ekler. Bundan hareketle kadının ikinci derecede bağımlı bir birey olarak kabul edilmesinin, daha önceden saptanmış bir biyolojik eksikliğin sonucu olmadığını söyler (Reed, 2012: 71). Kadının çocuk doğurması kendi hayatından neredeyse vazgeçmesi demek olurken aslında kadın, hayatta kalmak için gereken araçları üretirken kültürel bir üstyapıyı da oluşturan insanların yaratımı olan “uygarlığın” üretimi sürecinde de temel öge olmuştur; çünkü, insanı, anneleri tarafından bakılıp korunduğu bebeklik döneminden itibaren “tehlikelerden uzak tutan, giydiren, doyuran ve avutan” kadın cinsidir (Reed, 2012: 101). Günümüzde de annelik bir yandan kadını yücelten, diğer yandan ise kadını ekonomik özgürlüğünden alıkoyan, onu eve hapseden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ikilik kadını çocuk yapma ya da kariyer yapma arasında bir tercih yapmaya itebilmektedir. Büyük bir çoğunlukla erkekler çocuğun bakılması ve yetiştirilmesi sürecinde kadınlara yardım etmediklerinden kadın ya çocuk yapacaktır ya da ekonomik özgürlüğünü seçecektir.

Kadınların iki uç bakış açısıyla kutsal ya da lekeli olarak görülmesinin nedeni olarak kan ile ilgili tabunun yorumlarına başvurulabilir. Maori’ler, Moaunu’lar, Trobriad yerlileri, Motumotu’lar ve diğer kabilelere mensup erkekler savaştan ve avdan önce ve sonra belirli bir süre karılarının yanına yaklaşmadıklarını, kadınların pişirdikleri yemekleri yemediklerini vb. içeren tabudan bahsettiklerinde araştırmacılar bunu kadınların ‘temiz’ olmadıklarına yormuş aslında bu tabunun kanla ve ölümlle ilişkili olarak erkeklerin ‘temiz’ olmadıkları için kadınlardan sakınmaları gerektiği anlamına geldiğini düşünememişlerdir; fakat, Reed (2012: 123) erkeklerin, kanlı uğraşlar olan avlanma ve savaş sırasında edindikleri günah ve lekelerden arınmak için zahmetli arınma törenleri yapmak durumunda kaldıklarını belirtir. Her av ya da savaş seferinden sonra erkekler kadınlarla herhangi bir ilişkiye girmek için, döktükleri kandan, yedikleri etten ve içtikleri kandan dolayı bulaşmış oldukları lekelerden arınmak zorundaydılar. Çoğu insanbilimciler, iki temel yanlış yaptılar. Bunlardan ilki, erkeklerin, kadınlarda bulunan ‘lekeleme’ özelliğine karşı kendilerini korumak için kendi kendilerine sakınma kuralları koyduklarına inanmaktı ikincisiyse, tabulara her şeyden önce bir cinsel ilişkinin

yasaklandığı kurallar olarak bakmaktı. Gerçekte, erkeklerin avlanma ve öldürme gibi tehlikeli ve lekeleyici uğraşlar içinde buldukları dönemlerde kendilerine yaklaşılmayacağı buyruğunu çıkararak ve bunu kural hâline getiren kadınlardı (Reed, 2012: 124).

Douglas (2007: 157) da vücut sıvılarının temiz ya da kirli olarak ayrılmasının sindirim ya da döllenme gibi bedensel fonksiyonlarla ilişkisine göre tanımlandığını ifade eder. Hindistan'ın kast yapısından örnek vererek, kişinin sınıfsal konumu annesine göre belirlendiğinden, kadınların saflığının korunduğunu ifade eder. Erkekliğin kadınlar için tehlikeli olduğu gibi kadınlığın da erkekler için tehlikeli olabileceğini, dolayısıyla iki cinsin de birbirlerinin kirleticiliğinden korunmasını amaçlayan kuralların varlığından söz eder (Douglas, 2007: 187). Yamyamlık totemi ile alakalı olarak sütün ve etin bir arada saklanmaması, birlikte tüketilmemesi gibi yasaklar sütün kadın yiyeceği etin erkek yiyeceği olmasıyla, yavrunun sütle beslenmesi dolayısıyla anneyle ilişkilendirilmesiyle, etin ise av sonucu erkek tarafından elde edilmesi nedeniyle iki cinsi yaşam veren kadın, can alan erkek olarak temelde yiyeceklerle ilgili cinsiyet ayrımını gösterir. Yerlilerde 'kirli' sayılan cins, avcılar ve et tüketenlerdir. Kanla ilgili tabu kadınların aylık kanamalarıyla ilgili tabularda da kendini göstermiştir. Yine Reed'e göre (2012: 134- 145) yerlilerin, aylık kanama ve doğum dönemlerinde kadınlardan uzak durmalarının nedenini bazı araştırmacılar, kadınların bu dönemde 'temiz' olmadıkları düşüncesiyle yorumlamışlardır. Doğumla ilgili durumda tıpkı dişi hayvanlarda olduğu gibi annenin yavrusunu koruma, kollama ve besleme içgüdüleriyle hareket edip sakınma kuralına uygun olarak 'saklanacağı' ifade edilir. Aylık kanama dönemiyle alakalı olarak Reed (2012: 136) ilkel halkların ölüm, yaşam ve doğum konularıyla ilgili biyolojik gerçekleri bilmediklerini dolayısıyla aylık kanamalar hakkında da bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiş ve bu yüzden yerlilerin kadının kanamasından onlara zarar verdikleri düşünülür diye doğumdan ise çocuğun ölmesi durumunda suçlu ilan edilmesinler diye uzak durduklarını eklemiştir. Hem can alan cins olarak tanınmaları hem de sakınma kuralına uymaları erkeklerin aylık kanama ve doğum dönemlerinde kadınlardan kaçınmalarını gerektirmiştir. Üretim açısından bakıldığında ilkel kadınlar yiyecek sağlama, ekip biçme, yiyeceği pişirmek ve saklamak için çanak yapma, hayvan yetiştirme, hekimlik, dericilik ve dokuma, yiyecek depoları ve barınmak için evler tasarlayıp inşa etme gibi birçok alanda çalışmışlardır (Reed, 2012: 145- 152; Briffault, 1990: 186- 207)

Çocuklarda ismini ünlü Yunan oyunundan alan *Oedipus Kompleksi*'ni yani anneyi babadan kıskanma ve babanın çocuğu bu yüzden iğdiş edeceğine inanmayı açıklarken Freud (2006: 328-329), kız çocuklarının penise sahip olmadıklarını anladıklarında penise imrendiklerini bu imrenmenin erkeklik kompleksiyle sonuçlandığını ve kişilik özelliği olarak “kıskançlığın” kadınlarda yer aldığını ifade eder. Kadınlar Freud'a göre “sakat yaratıklardır”. Freud (2006: 333-334) kızlarda odipus kompleksini yıkma güdüsü bulunmadığını çünkü kızların zaten iğdiş edilmiş olduklarını söyler. Kadınların ahlaki anlamda normallik düzeyinin erkeklerdekinden farklı olduğunu, kadınların süper egosunun asla erkeklerden beklendiği gibi katı, nesnel, duygusal kaynaklarından bağımsız olmadığını, kadınların adalet duygularının erkeklerdekinden daha zayıf, yaşamın büyük zorunluluklarına boyun eğmeye daha az hazır olduklarını, yargılarında sevgi veya nefret duygularından daha çok etkilendiklerini ifade eder. Aynı zamanda “iki cinsi konum ve değer itibarıyla tamamen eşit görmeye zorlayan feministlerin inkârlarının” (Freud, 2006: 334) insanları bu sonuçlardan saptırmasına göz yumulmaması gerektiğini söyler ve erkeklerin büyük bir çoğunluğunun da erkeklik idealinin gerisinde kaldığını ve çift cinsiyetli yapılarının ve çapraz-kalıtımın bir sonucu olarak tüm bireylerin hem erkeksi hem kadınsı özellikleri gösterdiğini ve buna bağlı olarak saf erkeklik ve kadınlığın içeriği belirsiz teorik yorumlar olmanın ötesine geçmediğini kabul ettiğini ifade eder. Psikoloji alanında önde gelen isimlerden olan Freud iki cinsi yorumlarken özellikle kadınlarla ilgili sert ifadeler kullanmıştır. Kadınların penise sahip olmadıkları için erkekleri kıskandıklarını ifade ederken bazı erkekler için de kadınsı özellikler göstererek kendi düşüncesindeki ideal erkek imajını sağlamadıklarını vurgulamıştır. Freud bir bilim insanı olarak değil bir erkek olarak iki cins hakkında analizlerde bulunmuştur.

Freud gibi alanının önde gelen bazı araştırmacıları dolaylı olarak cinsiyetlerle ilgili kalıp yargılara katkıda bulunmuştur. Yukarıda bahsedilen yerli kabilelerdeki erkeklerin regl dönemindeki kadından ‘kirli’ olduğu için uzaklaşması ile ilgili yorum buna bir örnektir. Bu duruma farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında ise kadının, erkeği kendinden uzaklaştırdığı yorumu yapılabilmektedir.

Yerli kabilelerdeki yaşam biçiminden modern yaşama geçişte araştırmacıların ortak paydada bulunduğu nokta ise özel mülkiyettir. Özel mülkiyet sadece kadınların değil erkeklerin de konumunu değiştirmiştir. Ekonomik kaygılar erkek ve kadını iş bölümüne

itmiş, çoğunlukla kadın evde kalırken erkek çalışma hayatına atılmıştır. Bu iş bölümünün nedeni ise kadının bebeğini 9 ay süreyle karnında taşıması ve akabinde bebeğinin, özellikle ilk aylarda, anne sütü ile beslenme ihtiyacını karşılamasıdır. Erkek için bir işte çalışıp para kazanmak zorunlu hâle gelirken, kadının annelik ve ekonomik gereksinimler arasında ortaya çıkan ikilemleri erkek cinsine yetişmesini engelleyen bir neden olagelmıştır. Anneliği ve anneliğine bağlı olarak ihtiyaç duyduğu bazı izinler bir bahane olarak önüne sürülmüş, bir işte çalışsa bile daha az maaş almayı kabullenmek durumunda kalmıştır.

Her toplumun kendine has bir kültürü olduğu açıktır ve bu bağlamda toplumlar birbirinden farklı özelliklere, gelişim derecelerine ve tutumlara sahiptir; ancak, kadın ve erkek eşitsizliğinin nedeni olarak düşünülen ataerkillik, eril iktidar tüm topluluklarda büyük bir çoğunlukla ortaktır. Türkiye örneğine bakıldığında ise cinsiyet eşitsizliği konusunda önde gelen birkaç alt başlık sunulabilir.

1.4.1. Aile ve Kadın

Aile ve kadın başlığı birden çok alt başlık içerebilir. Ailenin barındığı hanenin iş⁵ yükünün kadının üstünde olması, aile hayatında güç sorunu, aile içinde kadının konumu bunlardan bazılarıdır. Aile hayatıyla ilgili genel olarak problemlili durum Beauvoir'ın (1993b: 16) dediği gibi kadını mutfığa ya da süslenmeye mahkûm edip sonra da ufkunun darlığına şaşırmasıdır; kadından hem çok şey bekleyip hem de yaptıklarının önemsiz olduğuna kanaat getirmek kadını bir açmaza sürüklemektedir.

Bunun yanı sıra çoğunlukla kadınlar, çocuk yetiştirme görevinde tek başlarına bırakılmaktadırlar. Amerika'nın Yüksek Mahkeme'sine seçilen ikinci kadın yargıcı unvanına sahip Ruth Bader Ginsburg kadınların, erkekler onlarla birlikte gelecek nesli yetiştirme sorumluluğunu aldıkları zaman gerçek eşitliği kazanmış olacaklarını söyleyerek (Sherr, 2001: 18) aile hayatındaki cinsiyet eşitsizliğinin temelinde çocuklara annelerinin bakması olduğunu vurgulamıştır. Çocuk sahibi olmak kadını evin içinde kalmaya zorlayan bir etkidir. Kadınlar çocuk sahibi olmak ve kariyer sahibi olmak arasında seçim yapmazlarsa da bu iki başlı hayat biçimi onlar için oldukça zorlayıcı olabilir. Çocuk sahibi olmanın yanı sıra ev işlerini de kadına yüklemek kadının bir

⁵ Ev içi emeği "İş Hayatı ve Kadın" başlığından direkt olarak ayıramayız; ama, ekonomik anlamda kadına getiri sağlamaması nedeniyle kadının bir işte çalışmasından ayrılmaktadır.

anlamda eve hapsolmesine neden olmaktadır. Bora (2014: 59), ev kadınlığının tarihsel bir konum olduğunu ve kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte ev ve iş yerinin birbirinden ayrılmasının ve evin ekonominin dışında tutulan bir yer hâline gelmesinin ise yüz elli- iki yüz yıllık bir geçmişe sahip olduğunu söyler. Bundan önce de ev işleri büyük oranda kadınlar tarafından yürütülse de ev ve iş yeri diye bir ayırım olmamasından dolayı ev hanımlığı diye bir kavramın gelişmemiş olduğunu ekler. Dolayısıyla, maddi anlamda değersiz olan ev içi emeğin, kapitalist sistemde diğer iş kollarından ayrı tutulmasını gerektirmiştir.

Ev içi bakımla ilgili bir araştırma yapan Özateş (2015: 216), kadınların düşüncesine göre erkeklerin ev içi işlere katılmamalarının nedeni olarak ekonomik anlamda gelir sağlayan bir işte çalıştıkları için kendilerini evdeki işlerden muaf saydıklarını ve bu işleri değersiz gördüklerini belirtmiştir. Erkeklerin hafife aldığı ev içi işler çalışmayan ve evde olan kadının sorumluluğundadır. Bu yüzden erkekler, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilir durumda olmalarına rağmen bu tür işleri kadınların yapmalarını beklemektedirler; fakat, ev işlerinin sadece kadının görevi olarak sayılmasıyla ilgili durum tamamen maddi kaynaklarla ilgili değildir. Günümüzde, meslek ve iş sahibi olan kadınların bile ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu oldukları bilinmektedir. Sıklıkla erkeğin anlayışlı ve yardımcı tutumuna bağlı olarak paylaşılabilen ev işleri çoğunlukla kadının “görevi” olarak görülmektedir. Kadın bir işte çalışsa da çalışmasa da ev içi işlerden sorumlu tutuluyorsa bu durumun nedeni maddiyattan çok cinsiyetçiliktir.

Aile ve kadın söz konusu olduğunda Türk toplumunun bir ikilem içinde kaldığı söylenebilir. Bir yandan kadının güçlü olduğundan, ailede özellikle çocuk yetiştirmedeki öneminden bahsedilirken diğer yandan kadınlara karşı cinsiyetçi bir tutum takınılır. Aile hayatıyla ilgili Yusuf Has Hacıp’in Türk kültürünün en eski yazılı kaynaklarından olan *Kutadgu Bilig* adlı eserinin “Nasıl Evlenileceğini Anlatır” (2008: 769- 773) ve “Çocukların Nasıl Terbiye Edileceğini Anlatır” (2008: 773- 777) bölümlerine bakıldığında evlenilmek istenen kızın “ailesinin iyi olması, kıza el değmemiş olması, kızın erkekten aşağı derecede olması yoksa onun esiri olunacağı” öğütlenir, sıklıkla kadının esiri olunmaması yönünde uyarı verilirken dış görünüşün aldatıcı olacağı iç güzelliğin önemi vurgulanır. Çocukların yetiştirilmesi konusunda kız çocukların doğmamalarının, doğarlarsa da yaşamamalarının daha iyi olacağı söylenir. Kız çocuklarının çabucak evlendirilmesi, gözleri dışarıda olduğu için evden çıkarılmamaları

ve eve yabancı birinin sokulmaması önerilir. Kadınlar yüzünden nice erkeğin mahvolduğu belirtilmiştir. Yine bu kısımda kadına saygı gösterilmesi ve her istediğinin verilmesi gerektiği ile ilgili öğüt, bölüm içinde bir çelişki yaratmaktadır. Çocukları terbiye etme işinin ise başka birine bırakılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Bu bölümde çocuk yetiştirme, bilgi ve erdem öğretme, erkek çocukla ilgili öğütlerin kadınlara karşı uyarılara oranla az olduğu dikkat çekmektedir.

Bu ikilem, *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de görülebilir. Orhan Şaik Gökyay'ın hazırladığı *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde (2006: 22-23) esere daha sonra eklendiği düşünülen Mukaddime kısmında dört tür kadından mizahî bir dille bahsedilir. Sadece “evin dayacağı” olarak bahsedilen kadın evinde kocası olmasa da eve gelen konuğunu iyi ağırlamasıyla övülür ve bir kadına bahsedilen “en önemli” özellik olan annelikle kutsanması için dua edilir. “Solduran sop” tika basa yese de karnının doymadığını, yüzünün gülmediğini belirten, şükretmeyi bilmeyen kadındır. “Dolduran top” ev işi yapmayan sabahtan akşama kadar gezen kadındır. Son olarak “nice söylersen bayağıdır” kocasının sözünü dinlemeyen, inatçı bir kadındır. Bu üç kadın hakkında söylenen beddua ise çocuklarının olmaması yönündedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda (Gökyay, 2006: 25), Bayındır Han Oğuz Beylerini çağırdığında oğlu olan beyler için beyaz çadır, kızı olanlar için kırmızı çadır, çocuğu olmayanlar için kara çadır kurdurtup oğlu kızı olmayanı Allah'ın lanetlediğini o yüzden kendilerinin de o kişileri lanetlediklerini söyler. Renklerle birlikte bu tür bir sembolleştirme toplum tarafından cezalandırılmanın bir göstergesidir. Modern çağda bile güçlü kadın kahramanlara nadir rastlanırken *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde akıllı, güçlü, yiğit kadınlara rastlanmaktadır. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu hikâyesinde (Gökyay, 2006: 130- 132) Selcan Hatun tek başına baskına gelenlerle savaşmıştır, Kazan Beg Oğlu Uruz Begün Tutsak Olduğu Boyu hikâyesinde (Gökyay, 2006: 106) Boyu Uzun Burla Hatun kırk ince belli kızı yanına alarak Kazan'ı kurtarmaya gitmiştir ve Kam Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyu hikâyesinde (Gökyay, 2006: 64) Banı Çiçek, atını ve okunu kimsenin geçemediğini söyler ve Bamsı Beyrek'i güreş tutmaya davet eder ve güreş esnasında onu epey zorlar. Eserdeki diğer kadınlara kıyasla bu üç kadın kahraman erkekleri yenecek güçtedirler ve hikâyelerde öne çıkarılmışlardır.

Annelik ile ilgili durum da kadına karşı bu ikilemli tutumla benzerlik gösterir. Bir yandan kadına anne olmanın ‘kutsallığından’ bahsedip anne olduklarında hem aileleri için hem de toplum için ‘önemli’ olacaklarını ilan ederken diğer yandan hamileyken sokağa

çıkmasının ‘terbiyesizlik⁶’ olduğunu (Özgenç, 2013), annelerin annelik dışı başka bir kariyer planı yapmamaları gerektiğini (Kaçmaz, 2015) ifade etmek ise abesle iştigaldir. Bu ifadeler, kadınların bedenlerinin topluma ait olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedendir ki tecavüzü kadın sorunu olarak gören eril dil kadının bedensel bütünlüğünü yok sayarak kürtaj olmayıp kendini öldürmesini (Radikal 2012), istemezse tecavüze uğramayacağını (Milliyet, 2011) dile getirir. Bu ve benzeri söylemler kadın sorununun nedenlerine örnek olarak gösterilebilir. Kadın ve bedeni hakkında karar verebilecek tek kişi kadının kendisiyken, eril söylem bu konuyu olumsuz anlamda toplumsallaştırmaya çalışmaktadır. Kadına karşı şiddet, ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizliği gibi konuları çözüme yolunda ilk adım, bu ve benzeri ifadelerden kaçınmak olmalıdır.

1.4.2. Eğitim ve Kadın

Eğitim üzerine yapılan en yeni istatistiksel çalışmalara ve araştırmalara bakıldığında, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) “2016 Tek Bakışta Eğitim” adlı her sene yayımladığı raporunda, Türkiye’nin OECD üyesi 38 ülke arasında 35. sırada yer aldığı görülür. Rapor aynı zamanda, Türkiye’nin matematik, okuma ve bilim alanlarında 2003’ten beri uygulanan OECD Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) okuma testinde önemli gelişme gösterdiğini de ortaya koymuştur. Bu rapora göre, Türkiye’nin 2003’te 423 olan puanı 2012 yılında 448’e yükselmiştir. Bu gelişmenin, sosyo-ekonomik ve eğitimsel ihtiyaçları daha yüksek olan öğrencilerde daha çok yaşandığı görülmüştür. Türkiye’de ortalama bir öğrencinin aldığı PISA puanları ise, OECD’nin 2016 yılında 497 olan ortalamasının altında kalmıştır. OECD’nin raporuna göre, Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik son on yılda 6-14 yaş arası kız çocuklarının eğitime katılmasını hedefleyen “Haydi kızlar okula!” gibi önemli projeler uygulanmıştır; ama, bu projelere rağmen kız öğrencilerin eğitime katılımı, OECD sıralamasında sonlarda yer almıştır. Raporda, Türkiye’de kadınların yalnız yüzde 50’sinin bir üniversite eğitimini tamamlayıp standart bir diploma alabildiği belirtilmiş ve OECD’nin ortalamasında ise bu oran, yüzde 58 olarak açıklanmıştır (Gözlügül, 2016).

6 Aralık 2016’da yayımlanan Uluslararası PISA testinin 2015 yılındaki sonuçlarına göre ise Türkiye’de öğrenciler bilim, matematik ve okuma becerilerinde OECD ortalamasının

⁶ TRT’de canlı yayınlanan iftar saati programında Avukat Ömer Tuğrul İnançer "Hamilelerin sokağa çıkması terbiyesizliktir" demiş ve büyük tepki toplamıştır. Bunun üzerine Diyanet’ten, "Dinimizde kadına tecrit yoktur" açıklaması yapılmıştır; ancak, hamile kadının göbeğini ve sırtını göstermemesi gerektiği eklenmiştir (Özgenç, 2013).

altında kalmıştır. Uluslararası eğitim değerlendirme testi, 72 ülke ve ekonomik bölgede 15 yaşındaki 540 bin öğrenci arasında yapılmıştır. Bu 72 ülke ve ekonomik bölgeden 35'ini, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) ülkeleri oluşturmaktadır. Türkiye 72 ülke arasında 50. sırada yer alırken, önceki yılların test sonuçlarına göre de öğrencilerin performansının gerilediği açıklanmıştır (BBC Türkçe, 2016b).

TÜİK'in (2016) yaptığı araştırmalara göre ise Türkiye'de 2014 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfusun oranı %5,6 iken bu oran, kadınlarda %9,2 ve erkeklerde %1,8'dir. Lise ve dengi okullardan mezun olan, 25 ve daha yukarı yaşta olan insanların toplam nüfus içindeki oranı %19,1 iken bu oran kadınlarda %15, erkeklerde %23,2'dir. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı %13,9 olup bu oran kadınlarda %11,7, erkeklerde ise %16,2'dir.

Bu sonuçlara göre Türkiye, genel olarak eğitimde, özel olarak ise kadınların eğitiminde oldukça düşük sayılabilecek bir profil sunmuştur. Genel olarak eğitim seviyesindeki düşüşün bir nedeni olarak eğitim sisteminde ve müfredatta sıklıkla yapılan değişimler gösterilebilir. Neredeyse her yıl sistem değişimine ya da müfredat değişimine gidildiği vakit öğrenciler için uyum sağlayacakları bir düzen kurulmamış olacaktır. Sınav odaklı ve dolayısıyla ezber dayanan bir eğitim sistemi içinde de öğrencilerin zorlanması hatta başarısız olması doğaldır. Rankin ve Aytaç'ın (2010: 287- 288) toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve eğitim üzerine yaptıkları araştırmada, aile yapısıyla alakalı olarak ailede çok sayıda çocuk olmasının ekonomik anlamda aileyi zorlayabileceğini ve çocukların aile bütçesine katkı yapma durumunda kalabileceklerini belirtirler. Çocuk sayısının artmasının hem erkek hem de kız çocuklarının ilkökul sonrası eğitimlerine devam etme olasılıklarını düşürebileceğine vurgu yapmışlardır. Araştırmalarının sonucunda en büyük kız çocuğunun ilkökul sonrası eğitime devam etme olasılığının, kendinden küçük kız kardeşlerinden daha düşük olduğunu görmüşlerdir. Erkek çocuklar için böyle bir sonuca ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. En büyük kız çocuklar ev işi ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlendiklerinden eğitim hayatlarına devam edememişlerdir. Ekonomik yetersizlikler, eğitimi bir insani gelişme olmaktan çıkarıp bir yatırıma çevirmekte ve toplumsal cinsiyet tercihinde eğitim sistemi kadınların aleyhine dönüşmektedir (Sallan Gül, Alican Şen ve Kaya 2014: 166).

Eğitim hayatına dahil olamayan kadınların bir meslek edinme ya da iş hayatına atılma fırsatları da otomatik olarak ellerinden alınmış olmaktadır. Ekonomik anlamda özgür olmayan kadınlar içinse “evlilik” bir kurtuluş yolu olarak görölmektedir. Yaptıkları araştırmada Rankin ve Aytaç (2010: 289) dindarlıktan çok ataerkilliğin, eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğini açıklayan faktör olduğunu ifade etmiştir. Türban yasağının olduğu dönemlerde bazı dindar ailelerin kız çocuklarının eğitim hayatlarına devam edemedikleri bilindiğinden kamu kuruluşlarında türban yasağının kalkmasıyla birlikte dindarlığın olası olumsuz etkilerinin de giderildiği ve bu anlamda eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya biraz daha yaklaşıldığı düşünölmür.

1.4.3. Siyaset ve Kadın

Kadınların sorunlarına çözümler aranması için önem arz eden ilk kurum meclistir. Milletvekillerinin temsilcilikleriyle gerekli yasalar çıkarılabilir, cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için adımlar atılabilir; fakat, mevcut milletvekillerinin cinsiyet dağılımını gösteriyor ki kadınlar mecliste oldukça az sayıda koltuğa sahipler ve dolayısıyla kendilerini ilgilendiren değişiklikler, düzenlemeler ve yenilikler için seslerini yeterince duyuramayacaklardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk seçim sonuçlarına bakılırsa 1935- 1991 yılları arasında TBMM'de kadın milletvekillerinin toplam sayısı 126'dır ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı yaptığı 1935- 1938 yılları arası, 18 kadın milletvekiliyle en fazla kadın milletvekilinin olduğu dönem olmuştur (İçke, 2014: 59). Dönem dönem düşüş ve artış gösteren kadın milletvekili sayısı 1935- 1991 yılları arasında 18 sayısını geçememiştir. Kasım 2015 seçimi sonucu cinsiyete göre mevcut milletvekili dağılımını 469 erkek milletvekiline 80 kadın milletvekilidir. Kadın milletvekilleri meclisin sadece %14, 57'sini oluşturmaktadır. Türkiye'nin seçim tarihi açısından makul bir sayı olsa da kadın temsilcilerin artması Türkiye'de yaşayan kadınlar için daha uygun olacaktır. TÜİK'in (2017) yaptığı adrese dayalı nüfus sistemi sonuçlarına göre Türkiye'de erkek nüfusu 40 milyon 43 bin 650 kişiyken, kadın nüfusu 39 milyon 771 bin 221 kişi olmuştur. Buna göre toplam nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. 80 kadın milletvekilinin nüfusun neredeyse yarısı olan kadınları temsil etmekte yeterli olması beklenemez.

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Adalet ve Kalkınma Partisi	34	% 10,73	283	% 89,27	317
Cumhuriyet Halk Partisi	20	% 15,04	113	% 84,96	133
Halkların Demokratik Partisi	22	% 37,93	36	% 62,07	58
Milliyetçi Hareket Partisi	3	% 7,69	36	% 92,31	39
Bağımsız Milletvekili	1	% 50	1	% 50	2
Genel Toplam	80	% 14,57	469	% 85,43	549

Kaynak: TBMM, (T.Y.)

Meclis'te temsilin haricinde kadın siyasetçilerin aldıkları görevler de önemlidir. Bakanlar Kurulu'na bakıldığında tek kadın bakanın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya olduğu görülür. 2014 Yerel Seçim sonuçlarına göre de sadece dört ilin belediye başkanı kadındır (Hürriyet, 2014). Gönül (2015: 131) siyasi partilere üye 119 kadın ile yaptığı araştırmada, kadınların %89'u erkek siyasetçilerle sorun yaşamadıklarını belirtirler de kadınların siyasi hedefleri yükseldikçe erkek siyasetçilerle sorun yaşama oranının arttığını ileri sürmüştür. Siyasette de erkek egemen bir sistem olduğu göz önünde bulundurulduğunda kadınların çoğunlukla politikada ilerleyememesinin nedeni anlaşılabilir. Kadınlar mecliste temsil edilmedikçe de kadın sorunlarına çözüm arayışları zor hatta neredeyse imkânsız hâle gelecektir. Bunun yanı sıra mevcut kadın temsilcilerin belirledikleri plan ve program çerçevesinde görevlerini yerine getirmeleri beklenir; ancak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2017: 157- 190) yayınladığı 2016 faaliyet raporuna bakıldığında örneğin kadına yönelik şiddetle mücadele için yapılması planlanan araştırma, proje ve toplantıların tamamlanmaması ve bu hedefin bir sonraki döneme ertelenmesi, "Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi" kapsamında temeli atılması planlanan iki adet kreşin temelinin atılmaması gibi bazı projelerin eksik kaldığı ya da tamamen başarısız olduğu görülmüştür. Bakanlık, koruma altındaki çocukların eğitim seviyelerini yükseltmek, koruma altındaki kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmelerine sağlamak için kurs ve eğitim faaliyetleri düzenlemek gibi hedeflerde başarı sağlamıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kadın sorunlarıyla ilgilenecek birinci kurum olduğundan çözüm üretmek ve hedeflenen projeleri gerçekleştirerek kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesine yardımcı olacaktır.

UN Women (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi) ve IPU (Parlamentolar Arası Birlik) (2017b) tarafından yayınlanan “Siyasette Kadın 2017” haritası tüm dünyada kadınların siyasi konumlarını ortaya koymuştur. Kadın bakan sayısına göre sırasıyla ilk beş ülke Bulgaristan, Fransa, Nikaragua, İsveç ve Kanada olurken Türkiye tek kadın bakanıyla 193 ülke arasında 168. olmuştur. Avrupa’ya bakıldığında kadın bakanlar Almanya’da 15 bakanın 5’ini, Fransa’da 17 bakanın 9’unu, İngiltere’de 26 bakanın 8’ini oluşturmaktadırlar. Kalıp yargılar kadın bakanlara verilen görevlerde de ortaya çıkmaktadır. Kadınların görevli oldukları bakanlıklar genellikle çevre, doğal kaynaklar, enerji, sosyal politikalar, aile, çocuk ve cinsiyet eşitliği üzerine olurken en az görevli oldukları alanlar bilgi ve medya, parlamento işleri, nüfus ve milli güvenlik olarak açıklanmıştır. Parlamentodaki kadın sayısına göre ilk beş ülke sırasıyla Ruanda, Bolivya, Küba, İzlanda ve Nikaragua olurken Türkiye 132. sıradadır. Sadece Ruanda ve Bolivya’da mecliste kadınların oranı %50’den fazladır. Geri kalan tüm ülkelerde kadınlar %50’den az oranlarla mecliste koltuk sahibidirler. Avrupa’dan birkaç örnek verilirse Almanya’da kadınlar meclisin %37’sini, İngiltere⁷’de %30’unu, Fransa⁸’da %25,8’ini oluşturur. Mecliste kadın ortalaması tüm ülkeler göz önüne alındığında %23,4 olmuştur. Bölgesel olarak mecliste kadınların ortalamasının %47, 7 ile en yüksek kuzey ülkelerinde olduğu görülmüştür.

Diğer ülkelerde kadınların siyasi durumuna somut olarak bakıldığında ise ilk olarak oldukça ses getiren bir paylaşım dikkatleri çekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Başkan Yardımcısı Mike Pence’in (2017) twitter sayfasında paylaştığı bir fotoğraf kadınların neden politikada yer almaları gerektiğini kanıtlar niteliktedir. Toplantıda bulunan erkekler, doğum izni, meme kanseri, doğum kontrolü gibi kadınları ilgilendiren sağlık konularını içeren bir yasayı tartışmıştır ve görüldüğü üzere toplantıda tek bir kadın yetkili bulunmamaktadır. Kadınların sağlık yardımı almalarını tehlikeye sokan bazı değişiklikleri içeren bu yasayı onaylarken kadınların görüşleri hiçe sayılmıştır. Benzer bir fotoğraf, Amerika’nın yeni başkanı Donald Trump, kürtaj yasasını imzalarken de çekilmiştir.

⁷ İngiltere’de 9 Haziran 2017 Genel Seçimleri’nde halk oylamasıyla Avam Kamarası’na 201 kadın milletvekili seçilmiş ve İngiltere tarihinde parlamentoya en çok kadın milletvekilinin seçildiği dönem olmuştur (Grasso, 2017).

⁸ Fransa’nın yeni Başkanı Emmanuel Macron, Bakanlar Kurulu’nda 11 kadın 11 erkek bakanı görevlendirmiş, bu anlamda cinsiyet eşitliğini sağlamıştır (Wesel, 2017).

Fotoğraf 1: (Pence, 2017)

Fotoğraf 2: (Loeb, 2017)

Benzer bir şekilde, Suudi Arabistan'ın Kassım ilinde kurulan, kadın sorunlarının tartışılacağı Kadınlar Konseyi'nin tanıtım toplantısı kadınlar olmadan gerçekleştirilmiştir (BBC Türkçe, 2017). Suudi Arabistan'da kadınların durumu diğer ülkelere kıyasla oldukça geridedir. Başörtüsü takma zorunluluğu, vesayet kanunu, araç kullanma vb. bazı yasaklar kadınların hayatlarını kısıtlamaktadır. Pence ve Trump'ın imzaladıkları yasaların aslında muhataplarının yani kadınların elinden çıkmasının gerektiği gibi Suudi Arabistan'da Kadınlar Konseyi'nin kadınsız toplanması da büyük bir ironi örneğidir. Kadın konularında bile görüşleri alınmayan kadınlar bu duruma karşı çıksalar da arzu ettikleri değişim siyasetin içine girmeleriyle ya da meclise daha fazla kadın temsilci yollamalarıyla sağlanacaktır.

Fotoğraf 3: (BBC Türkçe, 2017)

İngiltere’de ise İskoçya’nın ilk kadın bakanı Nicole Sturgeon ile İngiltere’nin başbakanı Theresa May’in İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden çıkması ile ilgili Glasgow’da görüşürlerken çekilmiş fotoğraflarına Daily Mail “Brexit’i boş verin, bacaklara bakın!” şeklinde bir kapak yapmıştır (Chan, 2017). Siyaset alanında ilerlemiş bu iki kadın medyanın gözünde kadınlıklarını aşamamışlardır. İngiltere’nin ve dolayısıyla İskoçya’nın geleceğini belirleyecek bir karar üzerine görüşen bu iki kadın ‘bacaklarının’ gölgesinde kalmışlardır. Bu gazete kapağı, bu iki kadınla ilgili odak noktasını siyasî kimliklerinden alıp kadın olmalarına çektiği zaman kadınların otoriteleri de sarsılmış olur. Medyaya göre kadınların yapması gereken tek şey güzel olmaktır.

Fotoğraf 4: (Henderson, 2017)

1.4.4. Medya ve Kadın

Medya, toplumsal kuralları oluşturacak algıları yaratan ve yayan bir mecradır. Toplumun kendisinden ilham alarak oluşturduğu içerikler yine toplumu etkileyecektir. Burton (2008: 14) medyanın gücünün insanların dünya görüşünü şekillendirebilmesi, düşüncelerinin temel kaynağı olabilmesinde, düşünce ve davranış biçimlerine doğrudan etki edebilmesinde yattığını ifade eder. Cornell da (2016: 351), toplumsal cinsiyetin bilişsel olarak arındırılması için kitle iletişim araçlarının kullanıldığını söyler. Baudrillard (2016: 114) kitle iletişimde özellikle reklamlarda sunulan eril ve dişil modellerin cinslerin farklılaşmış doğasından değil sistemin farklılaştırıcı mantığından doğduğunu belirtir. Tüketimi düzenleyen unsurlar olarak kadınlar ve erkekler, kendilerini bu iki kalıp içinde anlamlandırır ve yalnız bu ayrımlarıyla geçerlilik kazanırlar. Eril temsillerin kolay tatmin olmayan, zor beğenen seçkin modeller olduğunu, dişil temsillerin ise kendini narsistik derecede beğenmeye yönlendirilen modeller olduğunu açıklar. Baudrillard (2016: 116), ev kadınının üretim aşamasında yer almadığını, ikincil sıfatlar olan ev eşyaları üzerinde hüküm süren bir sıfat olduğunu ifade eder. Bu duruma en yaygın örnek reklamlardaki ev işlerini yapan kadınlar, işe giden erkekler ve çocuklardan oluşan güler yüzlü, mutlu ailelerdir. Özellikle beyaz eşyalar, süpürge, ütü gibi temizlik aletlerinin reklamlarında bu ürünleri kullananların neredeyse tamamının kadın olduğunu görürüz. Çocuk bakım ürünlerinin reklamlarında da yine çoğunlukla kadınlar yer almaktadır.

Bu tür toplumsal cinsiyet rollerinin vurgulandığı reklamların yanı sıra bazı ürünlerin cinslere göre ayrıldığına da şahit oluruz. En yakın tarihli örnek sakız markası First'ten gelmiştir. "Aman dikkat karışmasın." sloganıyla erkek için "For Him" kadın için "For Her" yazılı sakızların erkekler için olanı tarçın, nane aromalı ve mavi paketliken kadınlar için olanı ahududu ve karadut aromalı ve pembe ambalajlıdır (Birgün, 2017). Erkek için mavi kadın için pembe ayrımının yanında erkek için daha sert aromalar kadın için daha yumuşak ve tatlı aromalar seçilmiştir. Renklerle cinsiyet ayrımını vurgulamak oldukça sık kullanılan bir yöntemdir. Burada ayrımı yaratan renklerin yaptığı çağrışımlardır: gök mavidir, toprak kırmızıdır; Gök erildir, Tanrı'dır, toprak ise hemen her kültürde dişildir. Cinsiyetçilik her seferinde kendini doğrulamakta ve kendini doğrulamasından hareketle beslenmektedir. Mavinin eril bir renk olduğuna pembenin ise dişil bir renk olduğuna kim karar vermiştir? Pembe rengini kadınlar sevdiği için mi çoğunlukla kadınların satın

alacağı düşünölen ürünlerde bu renk kullanılır yoksa bu renk kadınlara ‘uygun’ mu görölür?

Pembe ve mavi renklerin dişiliği ve erilliği temsil eder hâle gelmesinin temeli bebek kıyafetlerinin değişimini gösteren tarihî süreçte bulunabilir. Daha önceleri kız ve erkek bebekler için ayrı renk ve biçimde üretilen kıyafetler bulunmadığını, ‘cinsiyetli’ çocuk kıyafetlerinin 1880’lerde üretilmeye başlandığını ifade eden Paoletti (2012: 21-22), çocuk kıyafetlerinde kullanılan beyaz rengin yerini kir göstermeyen ve anneye daha az iş yükü oluşturacak koyu renklerle yer değiştirdiğini söyler (2012: 36). Paoletti (2012: 42), kişinin etek ya da pantolon giymesinin cinsiyetle alakalı değil kültürle alakalı olduğunu, 1900- 1920’lere gelindiğinde kız ve erkek çocukların gelişimiyle ilgili psikoloji alanında değişimlerin gerçekleşmesiyle kıyafet farklılığına gidildiğini belirtir ve 1940’lara gelindiğinde ise erkek çocukların giysilerinden ‘kadınsı’ unsurların çıkarıldığını açıklar. Bu noktadan itibaren erkek çocukların giysilerinde arabalar, uçaklar gibi ‘erkekliğe’ işaret eden imgeler yer almaya başlamıştır (2012: 61). Paoletti (2012: 86) pembenin modern bir ‘kız’ rengi olarak öyküsünün üç aşamalı olduğunu söyler: birinci etapta ‘bebeklik’ ya da gençlik açısından - pembe renk de dahil olmak üzere- detaylar ‘kadınsı’ olarak yeniden düzenlenmiştir; ama, bu yeni kural oldukça yavaş ve tutarsız gerçekleşmiştir. 1960’lı yılların sonundan 1980’lerin başlarına kadar genel olarak pastel renkte kıyafetler ve özellikle pembe renk, kısmen bebeklerin güçlü zıt renkleri daha ilginç bulduklarını ortaya koyan çocuk gelişimi çalışmaları nedeniyle ve kısmen pembe rengi geleneksel kadın rolleri ve kadınlık anlayışıyla ilişkilendiren kadınların özgürlüğü hareketi nedeniyle hoşnutsuzluklara yol açmıştır. 1980’lerin ortalarından beri yalnızca pembe güçlü bir kadınsı renk hâline gelmekle kalmamış, (muhtemelen kadın hareketi geleneksel kızlarla bu kadar başarılı bir şekilde bağlandığından), sadece üç ila yedi yaş arasında ahlaki zorunluluğa erişmiştir. Son olarak yazar, 2000 yılından bu yana hem kız hem de erkek çocuklar için pembenin alternatif ve dirençli kullanımlarının görüldüğünü belirtir. Giysilerde başlayan bu renk ayrımıyla birlikte bugün, bahsi geçen sakız reklamında renklerle cinsiyetlerin kodlanması, çocuk giysilerinde, oyuncaklarında, kırtasiye ürünlerinde ve daha birçok ‘kadınlara pembe, erkeklere mavi’ kuralını dile getiren reklam ve ürün üzerinden erkeklik ve kadınlık rollerine atıfta bulunmaktadır.

Buna karşın, özellikle son yıllarda çeşitli firmalar bu durumu değiştirmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Çoğu Türkiye’de yayımlanmayan bazı reklamları ise sosyal medya platformları aracılığıyla görme imkânına sahip olmaktadır.

Cinsiyet rollerine meydan okunan reklamlardan biri beyaz eşya firması Bosch’a aittir. Bosch’un Ocak 2017’de yayımlanan reklamında “Ev işlerini kadın yapar” öğretisinin aksine ütü yapan bir baba görülmektedir. Baba kıyafetleri ütüler ve anne ise kızlarını alıp dışarı çıkar. Dinlenmek üzere olan baba, bebeklerinin ağlamasıyla kalkar ve bebeğe bakmak üzere odadan çıkar (Reklam Channel, 2017a). Daha önce türevine rastlanmamış bir örnekle ilk kez ev işlerinin erkek tarafından yapıldığı görülür.

Bir başka örnek ise spor giyim ve ayakkabı üretiminde lider firmalardan olan Nike’ın reklam filmidir. Şubat 2017’de “Bizi Böyle Bilin” başlığıyla yayımladığı reklam filmiyle büyük ses getirmiştir. Türkiye’deki kadın sporcuların, dansçıların, oyuncuların yer aldığı cinsiyetçi söylem ve kalıp yargıların altüst edildiği reklam filminin müziği olarak da Beyoncé’nin feminist olduğu kabul edilen “dünyayı kızlar yönetir” sözlerine sahip “Run The World” şarkısı kullanılmıştır. Reklam filminin içeriği şu şekildedir:

Aile fotoğrafı çekilmektedir, evin kızı gülümseyince boksörlerin taktığı dış koruyucuyu takmış olduğu görülür. Dış ses: “Bizi bilirsiniz, güzeliz biz.” Evin kızı boks yapmaya başlar. Sonra hamur yoğuran bir kadın vardır. Dış ses: “Ellerimiz de böyle ince ve narindir.” Kadın ellerinin unuyla halter kaldırır. Kuyumcuda bir kadın görünür. Dış ses: “Ha bu arada söylemiş miydin altını çok severiz. E yakışır da.” Bu kadın sporcu kazandığı altın madalyalar ve kupalarla poz verir. Yaşlı bir kadının hararetle bir şeyler söylediği bir kadın gelir ekrana. Dış ses: “Bir kenarda sessiz sakın, kendi hâlimizde otururuz.” Bu kadının da tenis hakemi olduğu ortaya çıkar. Kitapları rafa dizen bir kadın için dış ses “Etrafı çekip çeviririz.” der ve bu kadının da basketbol oyuncusu olduğu anlaşılır. Beş kadın gayet ciddi yüz ifadeleriyle bir fotoğrafta belirirler ve bu fotoğrafı attıktan sonra dans etmeye başlarlar. Dış ses “Öyle herkesin içinde kahkaha filan da atmamız. Lütfen yapar mıyız hiç! Haha.” Bu beş kadın da kahkaha atmaya başlar. Pembe ve beyaz eşyaları olan bir “genç kız” odası gelir ekrana ve bir kadın bu odayı ayağıyla ezer. Dış ses: “Siz, bizi bilirsiniz değil mi?” dedikten sonra bir grup kadın “Run the World” şarkısıyla koşmaya başlar. (Reklam Channel, 2017b).

Reklamı özellikle önemli kılan bir unsur reklamda yer alan kadınların hepsinin çeşitli alanlarda başarılı Türk kadınları olmasıdır. Kız çocuklarına rol model olabilecek nitelikte bu kadınlar çocukları dansa ve spora; ama, en önemlisi güçlü olmaya itecektir. Bu reklam sadece kalıp yargıları, toplumsal cinsiyet rollerini yıkmakla kalmayıp kadınları cesaretlendirmekte, spora ve Nike ürünlerini almaya teşvik etmektedir.

Her sene 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü dolayısıyla çeşitli firmalar kadınların her şeyi yapabildikleri, kadınların önemi vb. temalı reklam filmleri yayımlamaktadırlar. Bu oldukça alışılmış bir durum hâline gelmiştir. Bir anlamda senede bir gün kadınların gönlü alınmaktadır; buna karşın, yukarıda bahsi geçen Bosch ve Nike reklamlarının, 8 Mart ve benzeri önemli günler için çekilmiş reklamlardan farkı herhangi bir önemli gün üzerine yayınlanmamış olmalarıdır. Ayrıca bu iki reklam aracılığıyla ilk kez medyadaki kadın temsili değişim göstermiştir; ancak, bu iki reklam da ekranlarda iki aydan az bir süre için görünmüşlerdir.

Medyada toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirildiği bir reklam filmi de Axe markasından gelmiştir. Axe’ın hedef kitlesi erkeklerdir. Erkekler için deodorant üreten Axe markası yeni ürünleri için “Erkekler de Ağlar” isimli reklam kampanyasını sanatçı Can Bonomo’nun aynı adlı şarkısıyla birlikte 28 Mart 2017 tarihinde yayınlamıştır. Reklam filminde kasap, balet gibi farklı mesleklerden ve cinsel kimliklerden eril temsiller sunulurken hepsinin ortak noktası ağlamaları olmuştur. “Erkekler ağlamaz” klişesini yıkmayı amaçlayan kampanya Türkiye’de eril cins ile alakalı toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına karşı çıkan ilk kampanyadır.

Medyanın toplum üzerindeki etkisi bilindiğinden, toplumsal cinsiyet rollerinin kısıtlayıcı ve keskin olabilen doğasının esnetilmesi ve özellikle çocuklar ve gençler için yeni rol modellerin oluşturulması, hâlen var olanların iyileştirilmesi için burada bahsi geçen örneklerde olduğu gibi medya temsillerinin üretilmesi önemlidir. Tek tipléstirmek yerine farklılıkların öne çıkarılması, çocuklara ve gençlere kalıp yargılardan ve toplumsal cinsiyet rollerinden hareketle oluşturulmuş tipik erkek ve kadın temsillerinden başka karakterlerin de olduğunu gösterebilir ve bu anlamda medya, gerçek hayata biraz daha yaklaşabilir. Aynı zamanda kitle iletişiminde kullanılan dilin, bir cinsi alçaltıp diğerini yücelten özelliklerinden de temizlenmesi gerekmektedir.

1.4.5. İş Hayatı ve Kadın

Beauvoir (1993: 70) tarihsel süreçte kavimlerle ilgili sözlerinde kadının en büyük talihsizliğinin tehlikeli işlerden uzak kalması olduğunu belirtir, insan topluluklarının doğuran cinse değil öldüren cinse üstünlük tanıdığını ekler. Tarihte kadınlar, şimdi kendilerine uygun olmadığı düşünülen işleri yapmış olsalardı günümüzde kadınlara uygun görülen ya da görülmeyen meslekler gibi bir toplumsal algıyla karşılaşmıyor olabilirdik. Aslında kadınların hiçbir zaman bu iş ve meslekleri icra etmedikleri de söylenemez daha çok iş yerlerinin büyümesi, yeni düzenlemelerin gelmesi, zamanla el emeğinin yerini makinelere bırakması gibi sebeplerle kadınlar bazı iş kollarından çekilmek durumunda kalmışlardır.

Sheila Rowbotham (2011: 18) el değiştiren mesleklerin kelime anlamlarının da değiştiğini, bu kelimelerin kadınlara hakaret içeren anlamlara dönüştüğünü; bira mayalayan kadın anlamına gelen *brewster* kelimesinin “biracı kadın”, ip eğirerek geçimini sağlayan kadın anlamına gelen *spinster* kelimesinin de “evde kalmış kız” olarak kullanıldığını belirtmiştir. Benzer bir şekilde modern tıp bilimine geçildiğinde halk hekimliği yapmakta olan kadınlar cadılık ve büyücülük yakıştırmalarıyla bu bilimden uzaklaştırılmıştır (Rowbotham, 2011: 19). Gülhan Erkaya Balsoy (2015: 44) da Osmanlı İmparatorluğu’nun doğum politikalarını incelediği kitabında Osmanlı’da kadın doğum, ebelik ve jinekoloji eğitiminin öncü hekimlerinden Besim Ömer’in *Doğum Tarihi* isimli eserinde ebeliğin tarihini tıbbi gelişmelere indirgediğini doğum yapan kadınların tecrübelerini ve kadın sağaltıcıların rollerini tamamen göz ardı ettiğini tümüyle kadınlarla ilgili olan bu konuyu erkek bakış açısıyla, yanlı olarak ele aldığını ifade etmiştir.

Cornell’in (2016: 154) ‘cinsel iş bölümü’ adını verdiği durum belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesi kısaca herhangi bir iş kolunda kadınsa x işinin erkeğe y işinin verilmesidir. İnsanlar arasında önceden tasarlanmış bir iş bölümünün daha sonra insanları işe bölüştüren toplumsal bir kurala dönüştüğünü belirtir.

Pelizzon (2009: 30- 31) toplumsal cinsiyetin tıpkı ırk ve etnik köken gibi bir ‘damga’ olduğunu, ırk meselesinde de olduğu gibi toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğe iktisadi düzende farklı mevkiler vermede gerekçe olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyetin aynı iktisadi konumda bulunan kadın ve erkeğin ücret eşitsizliğinin de temeli olduğunu belirtmiştir. Kamusal alan ve özel alan arasında hiyerarşi kurup kadını özel

alana mahkûm etmenin de toplumsal cinsiyet dahilinde olduğunu eklemiştir; ancak, kapitalizm bünyesinde kadın dışlanmamaktadır (Pelizzon, 2009: 31) aksine kadın ekonomik bakımdan gereksinimleri için hem bir işte çalışmak hem de ‘ev içi emekçisi’ olmak durumundadır (Tekeli, 2017: 9).

Amerika’da Ulusal Kadın Hakları Merkezi’nin yaptığı bir araştırmada 40 yıl çalışmış olan beyaz bir kadının aynı süre boyunca çalışmış bir erkeğe göre ücret farkının çoğu eyalette neredeyse 250.000 dolar olduğu, Montana, Ohio ve Utah gibi bazı diğer eyaletlerde ise 500.000 dolara ulaştığı ifade edilmiştir (Kasana, 2017). Diğer etnik kökenden olan kadınların durumunda bu rakamın daha da arttığı ayrıca belirtilmiştir.

Dünya’da erkeklerin kazandığı her 1 dolar karşılığında kadınların 77 cent kazandığını açıklayan (Birleşmiş Milletler Kadın Birimi) UN Women (2017) bu ücret eşitsizliğinin tüm ülkelerde, bütün sektörlerde yaşandığını ve bunun ‘%23’lük hırsızlık’ olduğunu ifade etmiştir. Aynı adla bir kampanya başlatan UN Women, kadınların çocuk sahibi olduklarında ücretlerinin daha fazla ‘çalındığını’, aradaki bu fiyat farkını kapatmak için kadınların her yıl 3 ay daha fazla çalışmaları gerektiğini ancak çocuk izni, çocuk bakımı, yarı zamanlı çalışma politikalarının bu ‘hırsızlığı’ durdurabileceğini vurgulamıştır. Ücret eşitsizliğine karşı ilk adımı ise İzlanda atmıştır, Sosyal İşler ve Eşitlik Bakanlığı eşit işe eşit ücret ile ilgili yasa tasarısı hazırlanmış ve 2022 yılı itibarıyla bu eşitsizliği bitirmeye kararlı olduklarını ifade etmişlerdir (Chapman, 2017).

Meslek hayatıyla ilgili yaşanan sıkıntılar sadece ekonomik anlamda gerçekleşmemektedir. Pensilvanya’da yaşayan Martin Schneider (2017) adlı çalışan, müşterilerine yolladığı e-postalara gelen yanıtların bir anda kabalaştığını görüp nedeninin Nicole Pieri isimli iş arkadaşıyla ortak kullandıkları e-posta adresinden yazdığı ve ‘Nicole’ olarak imzaladığı e-postalar olduğunu anlamıştır. Martin, müşterisine bu hatadan bahsettiğinde müşterisinin tavrının hemen değiştiğini fark etmiştir. Bunun üzerine Nicole’le anlaşıp iki haftalığına isimlerini değiştirmişlerdir. Martin yaşadığı deneyimi kısaca ‘cehennem’ olarak tanımlarken erkek ismiyle işlerini halleden Nicole için bu iki hafta oldukça üretken geçmiştir. Martin, Nicole’un işlerinin neden daha uzun vakit aldığına anladığını “Bu işte ondan daha iyi değildim, benim sadece görünmez bir avantajım vardı.” diyerek açıklamıştır. Martin’in yaşadığı bu deneyim, iş arkadaşının sırf kadın olduğu için kaba, küçümseyen ve tacize varan tavırlarla uğraşmak zorunda

kaldığını anlatmıştır. Kadınların iş hayatında yeterince iyi olmadığına yönelik bu algı, bu iki arkadaşın tecrübe ettikleri iki haftalık bir süreçle vurgulanmıştır.

Kadınlar için yeni iş kolları yaratılırken, farkında olmadan cinsiyet ayrımcılığına yol açacak bazı uygulamaların da yürürlüğe koyulduğu görülmüştür. Sivas'ta 11.02.2016 tarihinde "Pembe Taksi" uygulaması başlatılmıştı (Ceylan, 2016). Bu uygulamaya göre sadece kadınların binebilecekleri, kadın şoförlü "pembe" renkli taksiler 08:00 ve 20:00 saatleri arasında çalışacaktı. Amaç kadınların güvenliğini sağlamaktı; fakat, cinsiyetler arasında ayrımcılık yapan kadınları ve erkekleri birbirinden daha da ötekileştiren bu uygulama sosyal medyada tepki çekti (Diken Haber, 2016). Kadınların şiddete, taciz ve tecavüze uğramasının sorumlusu sanki kadınlarmış gibi toplumdan uzaklaştırılmalarına yol açacak bu uygulama daha sonra kaldırıldı (Birgün, 2016). Malatya'da ise "Pembe Trambüs" uygulamasının başlatılacağı 8 Aralık 2016 tarihinde duyuruldu (Hürriyet Gazetesi, 2016). Pembe Taksi uygulamasında olduğu gibi sadece kadınlara yönelik olacak Pembe Trambüs'ler yaratılmış ayrımcılıklara örnek oluşturmaktadır. Kadın ve erkeğin bir arada eğitim göremeyeceğini, yolculuk yapamayacağını, aynı merdiveni (Cumhuriyet Gazetesi, 2013) bile kullanmaması gerektiğini söyleyen bireylerin bu düşünce, söylem ve uygulamaları sonucunda nasıl bir ayrımcılığa ve dolaylı olarak şiddete neden olduklarını fark etmedikleri düşünülür.

Eşitsizliğin önüne geçmek için çalışmalar yapmak yerine kadına karşı şiddeti önlemek için çareyi bu tür uygulamalarda arayan otoriteler yanılgı içindedir. Sorun taksiyi 'pembe' yaparak sadece kadınların hizmetine sunmayla çözülmeyecektir. Bu tür uygulamalar cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak, eşitsizliği yok etmek yerine sorunu daha da büyütebilir. Kadınların sadece pembe taksi ya da trambüslerde görevlendirilmesi ya da bu ulaşım araçlarının yalnız kadınların hizmetine sunulması yerine iş hayatında cinsiyet eşitsizliğine sebep olan ücretlendirme, sağlık izinleri gibi konularda düzeltmeye gidilebilir. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi meslek ve iş anlamında da fırsat ve ücret eşitliği iki cins için de sağlanmalıdır. Kadınların işe alınmamasına bir sebep olarak sunulan ya da işten çıkarılmalarına neden olabilen çocuk sahibi olma üzerine algılar değiştirilmeli ve bu durumu engellemek, kadınları iş hayatına yöneltmek için bu anlamda düzetmeler yapılmalıdır.

1.4.6. Din ve Kadın

Kutsal kitapların kadınlarla ilgili bölümleri, çoğunlukla tartışılan, yoruma fazlasıyla açık olan ifadeler barındırmaktadır. Bu kitapların hemen hepsinin başka dillere çevrilirken dil farklılığına bağlı olarak çevirilerin bazen belirli kelimeleri karşılamadığına ve çevirilerde anlam kaybının oluştuğuna sıklıkla rastlanmaktadır. Dolayısıyla, dinlerin kadınlarla ilgili tutumları genellikle olumsuz olarak algılanmaktadır. Özellikle İslamiyet’le ilgili dünyada var olan olumsuz algı, kadınlar söz konusu olduğunda daha yoğun olarak hissedilebilir.

Pınar İlkaracan (2014: 11), dünyanın çeşitli bölgelerinde geniş bir yer tutan Müslüman toplumlarda, idari ve siyasi yapılarda ve ekonomik gelişmişlik derecelerinde farklılıklar olsa da çoğunda kadın bedeni ve cinselliği konusunda ortak bir eğilim söz konusu olduğunu, Türkiye de dahil olmak üzere Müslüman toplumların neredeyse tümünde, kadınların bedenlerinin ve cinselliklerinin kadınlara değil, aileye, aşirete ya da topluma ait gören ataerkil bir anlayışın ve tutumun hâkim olduğunu belirtir. Bu durumun Müslüman toplumlara özgü olmadığı, din farkı gözetmeksizin dünya genelinde çoğunlukla erkek egemenliğinin baskın olduğu düşünülür. Hristiyanlıkta ilk günahın Havva yüzünden işlendiğinin ve insanın bu günah yüzünden cennetten kovulduğunun anlatılması (Stone, 2000: 222), Yahudi erkeklerinin “Ey beni kadın olarak yaratmayan Rabbimiz Tanrı, Evrenin Başı, Şükürler olsun sana” diye her gün dua etmeleri (Stone, 2000: 247; Berktaş, 2012: 97) cinsiyet eşitsizliğine bakılırken sadece İslam’ın öne çıkarılmasının hatalı olacağını gösterir. Bununla birlikte, araştırmanın konu edindiği ülke dolayısıyla din ve kadın ilişkisi irdelenirken İslam dininin etkisi göz ardı edilememelidir.

Berktaş (2012: 63- 64) din ve kültür adına uygulanıp meşru hâle getirilen uygulamaların, kadınları ikincil bir konumda tuttuğunu ve aile içindeki ilişkilerde hak eşitliğini sağlayacak ve kadınların durumunu iyileştirecek yeniden yapılanmaları da engellediğini söyler ve dinin, ulusal egemenliğin ya da ulusçu ideolojilerin, kadınların haklarının inkârı için gerekçe olarak kullanılabildiğini ekler. Sıklıkla kadınların insan olarak sahip olmaları gereken hakların dinin farklı yorumlarından çıkarımlarla ve çeşitli söylemlerle üstünün örtüldüğüne şahit olunmaktadır. Aslında buradaki sorun din değil, din aracılığıyla konumunu güçlendirmek isteyen ataerkil zihniyettir.

İslam dininde hem kadınların hem de erkeklerin cinsel güdülerinin ve cinsel doyum haklarının olduğu kabul edilirken cinsellikle alakalı olarak kadınların daha duygusal,

erkeklerin ise daha mantıklı davrandıklarını dolayısıyla erkeklerin kendilerini kontrol edebildiklerine; ama, kadınların kendilerini kontrol edemediklerine inanılır (İlkaracan, 2014: 19); ancak, durum böyle olsaydı kadınların değil erkeklerin örtünmeleri gerekirdi ya da cinsel şiddet konusuyla alakalı olarak suçluların çoğunlukla kadınlardan çıkması beklenirdi. Cinsellik çoğunlukla bir iktidar, güç meselesi olarak yorumlandığı için cinsel şiddet doyumuna ulaşmak için değil gücünü kanıtlamak için uygulanır ve sıklıkla kadın nefretiyle ilişkilendirilir.

Kuran-ı Kerim’de iki cinsiyete de ortak çağrıda bulunan ve bu anlamda cinsiyet ayrımının yapılmadığı görülen ayetler vardır. Tevbe suresi 71. ayette “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” ve yine bu surenin 72. Ayetinde “Allah mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, ebedi olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler vadetti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.”. Bakara suresi 228. ayette “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” kadınların görevlerine ve haklarına da vurgu yapılırken erkeklerin derece kadınlardan üstün olduğu belirtilmiştir. Kadınların haklarıyla ilişkili olarak Nisa suresinin 4. ayetinde “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin...” denmiştir. Mehir evlenirken kadına sunulan bir meblağdır ve bu sayede kadınların bir anlamda ekonomik bir güçleri olacaktır. Burada, kadının ekonomik anlamda hakkının gözetildiği anlaşılır. Yine Nisa suresinin 7. ayetinde “Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.” denilerek kadınların da mirasta haklarının olduğu açık olarak ifade edilmiştir. Bir diğer ayet ise Ahzab suresi 35. ayettir: “Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara, mü’min erkeklerle mü’min kadınlara, ibadete devam eden erkeklerle ibadete

devam eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allah'tan hakkıyla korkan erkeklerle Allah'tan hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allah'ı çok anan erkeklerle Allah'ı çok anan kadınlara şüphesiz ki Allah, onların hepsine mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.” İnanan ve dinin gereğini yerine getiren kişi, cinsiyeti gözetilmeksizin ödüllendirilecektir.

Bununla birlikte, aynı surenin 33. ayetinde kadınlara yönelik olarak “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resülüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” denir ve yine aynı surenin 59. ayetinde “Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler. Bu onların tanınıp incitilmemelerine de daha uygundur. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” denir.

Yerli kabilelerdeki ve diğer tek tanrılı dinlerdeki inanişaya paralel bir şekilde kadınların âdet kanamalarıyla alakalı olarak Bakara suresinin 222. ayetinde bu dönemdeki kadın için: “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” denmiştir. Kan ile ilgili tabu devam etmektedir; bu rahatsızlık döneminde kadına yaklaşmamak özellikle kadının sağlığı için önemlidir. Bakara suresinin 282. ayetinde ise bir erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliğine denk geldiği görülür: “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir...”

Nisa suresi 3. ayetinde bir erkeğin birden fazla eş alma hakkı olduğu ifade edilmiştir: “Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.” Aynı şekilde Nisa süresinin 34. ayeti erkeklerin kadınlardan üstün olduğu, kadınların erkeklere itaat etmeleri gerektiği yönünde bir öğüt içermektedir: “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”

Örnek olarak sunulan bu ve benzeri ayetler, İslam dinine karşı insanların özellikle Batılı toplumların önyargılı davranmasına sebep olurken Hollanda’da yapılan bir sosyal deney aslında çoğu Hristiyan’ın kendi kutsal kitapları olan İncil’i de bilmediklerini göstermiştir.

Sosyal deneyi uygulayan kişiler aslında bir Kur’an kapağıyla değiştirilmiş bir İncil’den bölümler okurken deneklere “Bir kadının öğretmesine izin vermiyorum...Elini kesmeniz gerekir...Onu affetmeyin.” gibi bölümlerden sonra ne düşündükleri soruluyor ve denekler Kur’an’ın çok agresif olduğunu ve bu tür cümleleri okuyan kişilerin de doğal olarak yönelimlerinin bu şekilde olacağını, İncil’in her zaman pozitif düşünceler yaydığını ve barışçıl olduğunu, İslamiyet’in oldukça baskıcı olduğunu ve özellikle kadının rolünün iki din arasında en büyük fark olduğunu söylüyorlar. Araştırmacılar aslında bu bölümleri İncil’den okuduklarını belirttikten sonra denekler oldukça şaşırıyorlar ve önyargılı olduklarını ve bunların İncil’de var olduğunu bilmediklerini ifade ediyorlar (Diken Haber, 2015).

Din konusuyla alakalı olarak dikkat edilmesi gereken bir nokta kutsal kitapların ortaya çıktığı zamanlar ve bağlamlardır. Belirli bir düzen ve toplumsal sözleşme içinde uygun olan kimi konular, bağlam ve zaman değiştikçe tekrar yorumlamaya ve anlamaya açıktır. Bizim bu hassas konuyu çalışmamıza eklememizin sebebi de tam olarak budur. İslam

dinini direkt olarak Türkiye'deki cinsiyet eşitsizliğinin temelini yerleştiremeyiz; ama, dini kişisel çıkarlarına uygun olarak yorumlayan ve kendi yorumlarını kanıt olarak sunan bireyler bu eşitsizliğin daha da büyümesine ister istemez neden olmaktadır. Özellikle belli bir güce ve çevreye sahip, toplumun önde gelen isimlerinin dini söylemlerine dahil ederek cinsiyet ayrımcılığına yol açan ifadeleri kadınları hedef olarak göstermektedir.

2. BÖLÜM

MİZAH

2.1. MİZAHIN TANIMI

Mizah, tanım⁹ sıkıntısının yoğun olarak yaşandığı bir kavramdır. Mizahı açıklamaya çalışırken sıklıkla anlamdaş sözcüklere referans verilir: komedi, espri, nükte, ironi, güldürü, gülünç vb. Tanımlamada yaşanan bu sorunun kaynağı büyük oranda mizahın tek bir açıklamasının olmamasıdır. Mizahın işlevlerine bakıldığında bunun nedeni daha iyi anlaşılabilir: mizahın açık işlevini oluşturan keyif verme ve eğlendirme, eleştiri ve hoşgörünün haricinde mizahın gizli işlevleri de vardır; başkaldırı, protesto ve tahrip etme, yarar veya zarar verme, sosyalleşme, hayata tutunma, fiziksel iyileştirme, gerilimi azaltma, başarılı savunma mekanizması olma, sorunlarla başa çıkma, savunma ve saldırı, toplumsal tarihin kod ve mesajlarını taşıma, dikkat çekme, itiraz, kabullenmeme (Öğüt Eker, 2014: 30). Mizah güldürür, eğlendirir, eleştirir, düşündürür; mizah ürünü bir fıkra, bir karikatür, bir yazı, bir söz, bir fotoğraf olabilir, bu mizah ürünü iğneleyici, kırıcı olabilir ve bu denli olasılık söz konusuysen mizah tanımlaması yapmak oldukça zorlayıcıdır.

Mizahın terim olarak anlamını incelemeyen önce İngilizce karşılığı olan *humour* kelimesinin kökenine bakmak mizahın nasıl kendini gerçekleştirdiğini kavramamızı sağlayabilir. Carroll (2014: 5), İngilizce *humour* kelimesinin, bedensel sıvıları da içeren sıvı ya da akışkan anlamına gelen bilimsel bir terim olan Latin ‘humor’ sözcüğünden geldiğini ve eskiden doktorların, kişinin sağlığının böylesi dört sıvıya; safra, kara safra, kan ve balgam arasındaki dengeye bağlı olduğunu düşündüklerini belirtir. Bu bedensel sıvıların oranları değiştiğinde kişinin farklı özellikler gösterdiğini örneğin kanın fazlalığında kişinin iyimser¹⁰ olduğunun düşünüldüğünü ve bu yolla “humour” kişinin mizacının norma göre değişmesi düşüncesiyle ilişkilendirildiğini ekler. Bu tür insanların tuhaf olduklarına inanıldığını ve 16. yüzyıla gelindiğinde bu insanlara gülünç dendiğini ve böylece komedi oyuncularını tarafından taklitleri yapılabilecek birer konu olduklarını

⁹ Türk Dil Kurumu’nun internet sayfasında mizah için bir tanım bulunmamaktadır anlamdaş olarak “gülmece” kelimesi verilmiştir.

¹⁰ Orijinal metinde “sanguine or hopeful” olarak belirtilmiştir. *Sanguine* kelimesi hem kanlı hem de iyimser anlamına gelmektedir. *Hopeful* (iyimser) kelimesiyle *sanguine* (kanlı, iyimser) kelimesi eşanlamlıdır (Webster, 2017).

söyler. Bunun sonucunda da “humour”un, “humourist”lerin yaptığı bir şey hâline geldiğini vurgular.

Gregory (2014:10) fiziksel engellerin, deformasyonların 16. ve 17. yüzyıllarda gülmenin konusunu oluşturduğunu, günümüzde bu gülme biçiminin kısmen varlığını sürdürse de deformasyonun artık gülmenin kabul edilir bir konusu olmadığından ve yüksek medeniyetlerde gülmeye sebep olmadığından gülmenin insanlaştığını belirtir. Bu yüzden Antik Yunan’da mizah, sıklıkla kötü çağrışımlarla anılan bir terimdi; ancak, günümüzde, hâlâ rastlansa da bu acımasız sayılabilecek mizah türü sosyal açıdan kabul görmemektedir.

Freud’a göre (1928: 220), mizah hoş olmayan duygularla boğulmadan zor durumlarla yüzleşmemizi sağlayan çeşitli savunma mekanizmalarının tiplerinden biridir. Gerçekten de Freud’a göre mizah, durumun gerçekçi bir görüşünü korurken, bireyin hoş olmayan duygularından kaçınmasını sağlayan savunma mekanizmalarının en üst seviyesindedir. Freud mizahın çok faydalı olduğunu; zekâ ve nükte gibi, mizahta da özgürleştirici bir unsurun olduğunu, entelektüel faaliyetten zevk çıkarmaktan yoksun diğer ikisine kıyasla mizahın, daha iyi ve rahatlatıcı bir elementinin olduğunu belirtir. Mizahın bu iyiliğinin narsisizmin başarısından, egonun kendi sağlamlığına ilişkin zaferinden kaynaklandığını ifade eder. Ona göre mizah, gerçekliğin oklarıyla incinmeyi ya da acı çekmek zorunda kalmayı reddetmektedir. Mizahın dış dünyada oluşturulan yaralara karşı dayanıklı olduğunu ısrar ettiğini, aslında bunların mizaha sadece zevk veren durumlar olduğunu vurgular. Şakaların ve komiğin¹¹ çoğunlukla herkes tarafından beğenilirken, mizahı sadece birkaç şanslı kişi tarafından sahip olunan “nadir ve değerli bir hediye” olarak tanımlamıştır.

Martin’e göre (2007: 1) mizah çok tanıdık, eğlenceli ve neşeli bir etkinlik olduğu için, birçok kişi bunu zaten anladığını düşünebilir ve bunu açıklamak için psikoloji araştırmasına ihtiyaç duymaz. Her ne kadar esas olarak fikirlere ve olaylara karşı gönülsüz, tutkulu bir tutum içeren zihinsel bir oyun türü olmasına rağmen mizah, bir takım ‘ciddi’ sosyal, duygusal ve bilişsel işlevlere hizmet ederek onu bilimsel araştırmanın büyüleyici ve ödüllendirici bir konusunu oluşturmaktadır. Martin (2007: 5)

¹¹ Freud’un *komik* tanımı slapstick komedisi, sirk palyaçoları ve muz kabuğunun üzerinde kayan zarif kişi gibi sözsüz kaynaklara atıfta bulunmaktadır (Martin 2007: 36).

mizahı, hem insanların söylediklerini ya da yaptıklarını komik olarak algıladıkları ve diğerlerini güldürmeye eğilimli olan her şeye atıfta bulunan hem de eğlendirici bir uyararı yaratan ve algılayan zihinsel süreçleri ve ayrıca ondan zevk alırken oluşan duygusal tepkiyi içeren geniş bir terim olarak tanımlar.

Olson (2001: 5) komediyi, sorulara cevap bulmak için cenneti veya Tanrı'yı araştırmamıza gerek bırakmayan içgüdüsel bir biçim olarak tanımlar. Arzu gibi kahkahanın da garip bir biçimde akışkan olduğunu ve rasyonel düşünce tarafından zapt edilemeyeceğini söyler. Kahkaha karşısında mantık işlevini yürütemez. Çünkü gülme, acil ve ani bir tepki olabilmektedir. Martin de (2007: 7) mizaha verdiğimiz yanıtın sadece entelektüel olmadığını, mizah algısının daima en azından bir dereceye kadar hoş bir duygusal yanıt uyandırdığını söyler. Psikolojik araştırmalar mizahî uyaranlara maruz kalmanın pozitif duygulanım ve ruh hâlinde bir artışa neden olduğunu göstermiştir (Szabo, 2003). Mizahın duygusal doğası, mizahî karikatürlere maruz kalmanın beynin limbik sisteminde bilinen ödül ağını aktive ettiğini gösteren beyin görüntüleme araştırmasıyla açıkça gösterilmiştir (Mobbs vd. 2003). Belirli bir karikatür katılımcı tarafından ne kadar komik olarak değerlendirilirse, beyindeki bu bölümler daha güçlü bir şekilde etkinleştirilir. Martin (2007: 7) diğer araştırmalardan yola çıkarak, aynı beyin devrelerinin yemek, keyifli müzik dinleme, cinsel aktivite ve hatta ruh hâlini değiştiren uyuşturucu maddelerinin sindirilmesi de dahil olmak üzere çeşitli eğlenceli aktivitelerle ilişkili zevk veren duygu durumlarının temelini oluşturduğunu belirtir. Mizahın neden bu kadar eğlenceli olduğunu ve insanların mizahı olabildiğince sık deneyimlemek için neden uğraştıklarının açıklamasının da bu noktada ortaya çıktığını söyler: çünkü ne zaman komik bir şeye gülsük, beynimizin biyokimyasında kök salmış bir duygu sarhoşluğu yaşarız. Olson'ın mizaha atfettiği kutsallık, Martin'in bahsettiği bu duygu sarhoşluğuyla daha iyi anlaşılabilir.

Berger de toplum düzeninin sağlanmasında kutsallığın ve komiğin temel yapı taşları olduğunu vurgular. Berger (2014: 43) gülmenin hem bedeni hem de zihni içeren bir olgu olduğunu dolayısıyla insan öznelliğinin ve onun somutlaşması arasındaki garip ilişkiye işaret ettiğini söyler. Berger (2014: 61) komiğin sosyal yapılarını irdelerken toplumsal düzenin iyi işlediğinde bireyi açıkça gerçek olarak tecrübe edilen bir alışkanlıklar ve anlamlar ağına sardığını ve bu sağlam görünüşe rağmen toplumsal düzenin her zaman bozulmaya açık olduğunu ifade eder. Bu bozulmalar için diğer gerçekliklerin saldırıları

tarafından oluşturulduklarını ve bu gerçekliklerden birinin ‘kutsal’ olgusu diğzerinin de ‘komik’ olgusu olduğunu söyler. Kutsal ve komiğın ikisinin de sıradan, günlük gerçekliğın yapısı içinde sınırsız anlam adalarından oluştuklarını, ikisinin de aynı anda hem çekici hem de endişe verici olduklarından, yönetimi almalarına izin verildiğinde, normal gerçekliğı tehdit ettiklerinden bahseder. Mizah anlayışı olmayan ya da belirli bir şakanın veya mizahî bir gözlemin neden komik olduğunu anlamayan bir kişinin rahatsız olacağın ve hatta sinirleneceğini söyler. Birkaç şakanın oldukça hoş olabileceğini; fakat, ardı arkası kesilmeyen şakaların keyifsizlik vereceğini ve böylece komiğın kötü doğasının öne çıkacağın belirtir. Sosyal düzene karşı olası bir tehdidin önlenmesi için kutsalda olduğı gibi komiğın de zapt edilmesi ve evcilleştirilmesi gerektiğini düşünür.

Critchley ise mizahın toplumsal açıdan nasıl kabul edilebilir olabileceğine dikkat çekmektedir. Critchley, (2002: 3-4) şakanın, hedef kitlenin ve anlatıcının belirgin ve anlamlı olarak kabul ettiğı bir uygulama olduğunu belirtir. Burada işleyen örtülü bir sosyal sözleşmenin, yani kendimizi şakanın örtülü arka planı olarak bulduğumuz sosyal dünyayla ilgili bir tür anlaşmanın var olduğunu ifade eder. Ona göre bizim için şakayı oluşturan, hangi dilsel ya da görsel rutinlerin şaka olarak kabul edileceğini belirleyen, sözsüz bir fikir birliğı ya da örtük bir anlaşma olmalıdır. şakanın uyuşmazlığının olduğı gibi görülebilmesi için şaka yapısı ve sosyal yapı arasında bir uyum bulunması gerekir çünkü sosyal uyum yoksa komik uyuşmazlık yoktur. Bu örtük anlaşma veya sözsüz sözleşme eksik olduğunda, muhtemelen kahkaha oluşmayacaktır; bu, yabancı bir dilde bir şaka yapmaya çalışma ve başarısız olma durumunda tecrübe edilir.

Bize göre ise *mizah*, belirli bir kültür çevresi içinde var olan bireylerin mizah algıları doğrultusunda sosyal geçerliliğe sahip olan, sözlü, yazılı/basılı ya da elektronik kültür içerisinde yer alan gülme tepkisinin verilmesiyle sonuçlanacak komedi¹² unsurunu barındıran söylem, görsel ve eylemlerin tümünü içeren bir terimdir. Kahkahanın gerçekleşmesi için yapılan şakanın sosyal geçerliliğı olmalıdır. Bu yüzden de mizah kültürelidir.

¹² Rahatlama Kuramı bağlamında mizahtan alınan zevk ile ilgili Daniel Berlyne (1972), zevk artışı ve zevk sarhoşluğı kavramlarından bahseder. Zevk artışı mekanizması, eğence artışı ile genellenmiş zevkin mizahî bir pekiştireç ile sonuçlanmasından ortaya çıkar. Kara mizah, ölümlle ilgili mizah, cinsel ya da edepsiz mizah gibi çeşitli yollarla gösterilebilir (aktaran Neuendorfa, Skalskia v.d. 2014). Kara mizah ve türevlerinin de bu anlamda gülmeyi sağladığı kabul edilir.

Bununla birlikte, mizah ve mizah kültürü sürekli yenilenen, gelişen ve yayılan alanlardır. Günümüzde yeni mizah türleri, sosyal medya aracılığıyla hızla üretilip aynı hızla tüketilirken mizahın da bir modası olduğu söylenebilir. Espri kalıplarıyla mizah yapma, dünyada oldukça yaygın olan ‘aynı’ anlamına gelen Fransızca ‘même’ kelimesinin adı altında üretilen ‘kalıp karikatürler’ olarak tabir edebileceğimiz ‘meme karikatürlerini’¹³ kullanma, Türkiye’de bu ‘meme’lere benzer ‘caps’ mizahı, Zaytung haberleri, Ekşi Sözlük ve diğer sözlük ‘entry’¹⁴leri, mizah dergileri ve karikatürler vb. türler oldukça popüler mizah örneklerindedir. Türler sabit kalırken espri konusu ve espride kullanılan imge değişebilir. Dünyada üretilen mizah ürünlerinin sosyal geçerliliğe sahip olanlarının Türkiye’ye ve Türkçe’ye uyarlandığı da görülmektedir.

Mizahın özellikle gizli işlevlerine bakıldığında mizahın eğlenmek ve güldürmekten çok daha farklı, mizah gibi ‘gayriciddi’ bir alandan beklenmeyecek kullanım biçimleri olduğu görülür. Mizahın, düşündüklerini dile getiren bireyi koruyan bir kalkan ve aynı zamanda bireyin en güçlü silahı olduğu anlaşılmaktadır. Kullanılan türe göre hem savunma hem saldırı niteliğini sağlayabilen mizahın zararı sadece sosyal açıdan görülebilir. Özellikle, politikacılar arasında geçen esprili atışmaların, mizahın hedefindeki politikacıyı alt etmek, otoritesini sarsmak için sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Genel olarak mizah, üstünlük duygusunun yoğun bir şekilde hissedilebileceği bir araç görevi görmektedir. Cinsiyetler arası mizahî atışmalar da üstünlük kurmanın, eleştirmenin ve eğlendirmenin sıklıkla rastlandığı örneklerdir. Dolayısıyla dişil ve eril cins üzerine oluşturulmuş mizah ürünlerine bu bakış açısıyla bakmak mümkündür.

2.2. MİZAH ALGISI

Mizah çalışmaları arttıkça değişiklik gösteren mizah tanımları neticesinde mizah algısı tanımında da gelişimler yaşanmıştır. Mizahın olumsuz çağrışımlarının azalmasından sonra eğlencenin bu olumlu biçimiyle ilgili karakter özelliklerinden biri olan mizah algısının, sosyal açıdan arzulanan bir çağrışımla anılmasıyla ve bir kişinin sahip olabileceği en olumlu özelliklerden biri olarak görülmeye başlamıştır. Bununla birlikte, yıllar geçtikçe, mizahın anlamı, her türlü neşeli olguyu kapsayacak şekilde değişmiş ve mizah algısı, olumlu çağrışımlarını korurken mizahla ilişkili daha fazla nitelikleri de

¹³ Bu kalıp karikatürler, internette popüler olmuş herhangi bir insanın ya da karakterin farklı esprilerde ya da kalıplaşmış bir ifadeyle mizah üretiminde kullanılmasıdır.

¹⁴ İngilizce bir kelime olan ‘entry’, sözlüklerde yer alan her konu başlığı için bir açıklama ‘girme’ anlamına gelir.

içerecek şekilde genişletilmiştir. Böylece mizah algısı çok arzu edilir, ancak çok kötü tanımlanmış bir kişilik özelliği hâline gelmiştir (Martin 2007: 192- 193).

Martin (2007: 194) birinin mizah algısı olduğunu söylediğimizde, birçok farklı anlam ifade edebileceğimizi belirtir. Kişilik psikolojisi uzmanı Hans Eysenck'in (1972) üç olası farklı anlamdan bahsettiğini vurgular (aktaran Martin 2007: 194). Birincisi, birinin mizah algısının bulunduğunu söylemek, bizim güldüğümüz şeylere (niteliksel anlamda) güldüğü anlamına gelebilir. İkinci olarak, kişinin çok güldüğü ve kolayca eğlendiği anlamına gelebilir (niceliksel anlam). Üçüncüsü, komik hikâyeler anlatarak ve diğer insanları eğlendirerek (üretken anlam), kişinin "partinin yaşamı ve ruhu" olduğu anlamına gelebilir. Eysenck, bu üç 'mizah algısı'nın birbiriyle yüksek oranda ilişkili olmayabileceğini ileri sürmüştür.

Franz-Josef Hehl ve Willibald Ruch (1985: 2- 3) mizah algısında bireysel farklılıkların bazı varyasyonlarla ilişkili olabileceğini belirterek Eysenck'in listesini genişletmişlerdir: (1) şakaları ve diğer mizahî uyarıcıları anlama yeteneği; (2) bireylerin mizah ve gülmeyi hem niceliksel hem de nitel olarak ifade etme biçimi; (3) esprili yorumlar veya algılar yaratma becerileri; (4) çeşitli şakalar, çizgi filmler ve diğer mizahî materyallerden zevk almaları; (5) komedi filmleri ve televizyon programları gibi onları güldüren kaynakları aktif olarak arama dereceleri; (6) kendi hayatlarındaki şakalar veya komik olaylar için bellekleri; ve (7) mizahı başa çıkma mekanizması olarak kullanma eğilimleri.

Elisha Babad (1974'ten aktaran Martin 2007: 194) ise aynı zamanda mizah üretimini (mizah yaratma yeteneği) ve taklidini (başkalarından duyulan esprileri yeniden dile getirme eğilimi) birbirinden ayırmış ve ikisinin birbiriyle ilişkili olmadığını göstermiştir. Mizah duygusu ile sıkça bağlantılı olan başka bir anlam da kişinin kendisini fazla ciddiye almaması fikri ve kişinin kendi zaaflarını ve zayıf yönlerine gülme yeteneğidir. Bu nedenle mizah duygusu, alışılmış bir davranış kalıbı (sıklıkla gülme, şakalar yapma ve diğerler insanları aniden oluşan nüktelerle eğlendirme, diğer insanların mizah ürünlerine gülme gibi eğilimler), bir (mizah yaratma, başkalarını eğlendirme, şakadan anlama, şakaları hatırlama) yeteneği, başkalarını eğlendirmek (şakalar hatırlamak için şaka yapmak), bir mizaç niteliği (alışılagelmiş neşe, eğlenceli olma), estetik bir tepki (belirli mizahî materyal türlerinden zevk alma), bir tutum (mizaha ve komik insanlara karşı olumlu bir tutum), bir dünya görüşü (şaşkın, hayatı ciddiye almayan bir bakış) ya da bir

başa çıkma stratejisi ya da savunma mekanizması (olumsuzluk karşısında mizahî bir perspektif sürdürme eğilimi) olarak çeşitli biçimlerde kavramsallaştırılabilir (Martin 2007: 194).

Mizah algısı, çoğunlukla ‘şakadan anlamak’ olarak tabir edilirken görüldüğü üzere mizah üretmek ve tüketmekten, genel anlamda mizahı bir yaşam biçimi, bir bakış açısı olarak görmeye uzanan çağrışımlara sahiptir. Bu anlamda bireylerin mizah algısına ne derecede sahip oldukları yaşam biçimlerini, kişilik özelliklerini analiz etmede yeni bir ölçme aracı olarak sayılabilir.

2.3. MİZAH KURAMLARI

Mizahta gerginliği, rahatlamanın takip etmesinin aslında bedensel bir olay olduğunu hatırlamak önemlidir. Vaid (2002: 506) gülmenin ve ağlamanın insanlarda doğuştan gelen birer mekanizma olduğunu belirtir. Ağlama doğumda ortaya çıkarken gülümsemenin yaklaşık 2 ya da 3 haftada oluştuğunu, kahkahanın oluşması için gereken nefes alımı hareketinin ise yaklaşık 4- 6 aya kadar görülmediğini ifade eder. Bununla birlikte, yeni doğanlarda görülen gülme nöbeti vakalarının, gülmeyle ilgili olan sinirsel ve fizyolojik yapıların doğuştan geldiğini gösterdiğini belirtir. Gülmenin doğuştan gelen bir özellik olmasına, görme ve duyma engelli çocuklarda ve insanların yüzlerine dokunarak gülmeyi öğrenmeleri mümkün olmayan çocuklarda bile gülmenin gözlemlenebilmesi kanıt olarak sunulmuştur. Critchely de (2002: 7-8) şakanın, kıkırdamadan gülüşme yoluyla kahkahaya uzanan bedensel bir tepkiyi çağırıldığını, kahkahanın da kasılma ve yüz kaslarının gevşemesinden oluşan, diyaframdaki karşılık gelen hareketlerle oluşan bir kas fenomeni olduğunu belirtir. Gırtlak ve gırtlak kapakçığı ile ilgili kasılmaların nefes alma şeklini kesintiye uğrattıklarını ve ses yadıklarını ifade eder.

Dolayısıyla gülmek ya da kahkaha atmak sosyal açıdan geçerliliği olan şakaya veya espriye verilen bedensel bir tepkidir. Bizi daha çok ilgilendiren nokta ise bu bedensel tepkiyi gösterme durumuna gelene kadar geçirilen bilişsel süreçtir. Neden özellikle o şakayı komik bulduk? Başka bir espri bizden aynı gülme tepkisini almayı başaracak mıdır? Mizah algılarımız farklı bakış açılarına sahip olmamamızla alakalı olarak hayatımızın diğer yönlerinde de gözlemlenebilecek değişimlere neden oluyor mu? Bir durumu komik bulurken diğerini komik bulmamamız diğer bir deyişle mizah ürünleri

arasında bilinçli ya da bilinçsiz olarak seçici birer tüketici olmamız kimliğimiz, bakış açımız, dünya görüşümüz gibi konular hakkında bizi nasıl farklı kılıyor?

2.3.1. Rahatlama Kuramı

Rahatlama Kuramı, Herbert Spencer ve Sigmund Freud'un kahkaha tetikleyicilerini dilsel formüllerde ya da senaryolarda uyumsuzluğun farkına varmak olarak değil, benlik içinde bölünme ve mücadele semptomu olarak, uyumsuz bir benlik tanınması olarak görmelerinden oluşan bir kuramdır (aktaran Stott 2014: 182). Bu kuram, Uyumsuzluk Kuramı ve Üstünlük Kuramı'nda bahsedilmeyen, gülmenin fiziksel fenomenini içermesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

Morreal (2009: 16) korktuğumuzda kaçmaya hazırlık niteliğinde hareketler yaptığımızı ve korku yeterince güçlenirse kaçtığımızı; kızgın olduğumuzda kızdığımız kişilere yaklaşmak ve yumruklarımızı sıkmak gibi küçük boyutlu saldırgan tavırlar sergilediğimizi ve eğer gergin enerjimiz belli bir seviyeye yükselirse onlara saldırdığımızı söyler. Tam ölçekli korku, öfke ve diğer duyguların daha büyük hareketlerinin, buhar kazanı üzerindeki güvenlik valfinin aşırı buhar basıncını havalandırması gibi aşırı basıncı boşa çıkardığını ifade eder. Kahkahanın da benzer bir yol izlediğini; ancak, gülmedeki kas hareketlerinin daha büyük diğer eylemlerin ilk evreleri olmadığını söyler. Yoğun olsa bile, kahkaha atmanın, kaçma ya da başka herhangi bir eylemin başlangıcı olmadığını belirtir. Aksine, kahkaha yalnızca aşırı sinir enerjisinin bir salımı olarak işlev görür.

Spencer (1904: 7566) zihinsel ya da fiziksel olarak güçlü hissin, kahkahanın genel nedeni olmakla birlikte, gülmeyi oluşturan kas hareketlerinin, diğerlerinin çoğundan farklı olduğunu, amaçsız olduklarını belirtir. Spencer'a göre (1904: 7567) kahkaha ile serbest bırakılan fazla sinir enerjisi uygunsuz olarak görülen duyguların enerjisidir. Bu enerjinin, kas hareketini uyardığını, kas hareketi bir amaç tarafından yönlendirilmediğinde, etkilenen ilk kasların en alışkanlık hissi veren kaslar olduğunu belirtir. Ortaya çıkarılacak daha fazla enerji varsa, nefese ve belki de son olarak kollara, bacaklara ve diğer kas gruplarına bağlı kaslara yayılır. Ona göre kahkaha, ağır hislerden kurtulmak için aldığımız zevkin bir sonucudur.

Freud'un (2012: 248- 250) gülme ile ilgili açıklamalarına bakıldığında, gülmek için en uygun koşulun, kişinin "gülmeye eğilimli" ve keyfinin yerinde olduğu durumların ifade

edildiği görülür. Benzer bir şekilde, kişinin “gülme beklentisi” içinde olması da gülmeye uygun koşullardan biridir. Kişi bir mizah dergisi aldığı anda, bir komedi filmine gittiğinde gülme beklentisindedir. Freud’a göre normal hayatında karşılaşp da gülmediği bazı durumlar, gülmeyi beklediği için ona gülünç gelecektir. Huzursuzluk veren duyguların serbest bırakılmasının ise gülmenin ortaya çıkmasında en büyük engel olduğunu belirtir ve mizah, araya karışan huzursuzluk verici duygulara karşı bir haz alma yoludur (Freud 258). Mizahın seyrini tek bir kişinin içinden sağladığını, başka birinin katılımının mizaha yeni bir etki sağlamadığını belirtmiştir. Kişinin kendi içinde oluşan mizahî zevkin hoşnutluğunu başkalarına iletmeksizin kendine saklayabileceğini ifade eder.

Freud (2012: 260) acıma duygusunun yok olmasıyla gülmenin gerçekleşmesi arasındaki bağlantıyı kurarken Mark Twain’den bir örnek verir. Mark Twain’in erkek kardeşinin çalıştığı yol yapım şantiyesinde, bir patlayıcının erken patlamasıyla kardeşi havaya uçar ve patlama alanına uzak bir yere düşer. Bu noktada kazazedeye acımaya hazır olduğumuzu; ama, öykünün devamında kurbanın iş yerinde bulunmaması sebebiyle ücretinin kesildiğini duyunca acıma duygusunun tümüyle dağıldığını, Twain’in kardeşine sempati duymamız için biriken ve hikâyenin sonunda artık ihtiyaç duyulmayan enerjinin salınmasıyla gülmenin açığa çıktığını ifade eder.

Bu tür gerginlik ve sonrasındaki rahatlama durumlarında aslında sınırların işleyişinde gerçek anlamda bir aksaklıktan söz edilebilir. Böylesi huzursuz duyguların etkisi altındayken kişi, olumsuz ve sıkıntılı sonuçlar beklerken beklentileri alt üst edilmektedir. Olumsuzluktan kurtulan kişide biriken bu enerji gülmeye bedenden atılır. Günlük hayatta büyük bir gerginliğin ardından gelen rahatlama hissiyle birlikte gülmenin oluşması üzerine söylendiğine sıklıkla rastlanılan, ‘sınırların bozulması’ tabirinin kuramsal çerçevesi de bu şekilde verilebilir.

2.3.2. Uyumsuzluk Kuramı

Kahkaha, iki veya daha fazla tutarsız, uygun olmayan veya uyumsuz parçaların veya durumların karmaşık bir nesnede ya da toplulukta birleşmiş olarak kabul edilmesinden ya da zihnin fark ettiği garip durumdan karşılıklı bir ilişki kazanması şeklinde ortaya çıkar (Beattie, 1776: 347).

Morreal (2009: 10) uyumsuzluk teorilerindeki temel kavramın, insan tecrübesinin öğrenilen kalıplarla işlediği gerçeğine dayandığını belirtir. Tecrübe ettiklerimizin, bizi tecrübe edeceklerimizin üstesinden gelmeye hazırladığını söyler. Karla temasa geçtiğimiz zaman, soğuk olmasını bekleriz, eğer bir sincap bize doğru ilerliyorsa, üzerimize atlayıp bizi ısırmasını değil, bizden kaçınmasını bekleriz. Çoğu zaman, çoğu insanın deneyimlerinin bu zihinsel kalıpları takip ettiğini ve geleceğin, geçmişin izini sürdüğünü vurgular; fakat, bazen özellikleri ya da parçaları zihinsel kalıplarımızı ihlâl eden bir şeyi algıladığımızı ya da hayal ettiğimizi ve olayların da zihinsel kalıplarımıza uymayabildiğini söyler: yağmur yağmaya başlar, ancak birdenbire bulutlar dağılır ve güneş parlak bir şekilde parlar.

Morreal'e göre (2009: 10) standart uyumsuzluk teorilerinde 'uyumsuzluk'un temel anlamı, algıladığımız ya da üstüne düşündüğümüz bazı şeylerin ya da olayların normal zihinsel kalıplarımızı ve normal beklentilerimizi ihlâl etmesidir. Uyumsuz olan bir şeyi deneyimledikten sonra, artık normal zihinsel kalıplarımıza uymasını beklemediğimizi, yine de normal zihinsel kalıplarımızı ve normal beklentilerimizi ihlâl etmeye devam ettiğini söyler ve bu sayede de aynı şeyle birden fazla kez eğlenebildiğimizi vurgular.

Carroll (2014: 17) beklenmedik durumun ortaya çıkmasıyla gülmenin oluştuğuyla ilgili bu fikrin beklentinin yıkılması açısından belirtildiğini söyler; ancak, bunun yanıltıcı olabileceğine dikkat çeker. Çoğunlukla, tıpkı *slapstick*¹⁵ komedide bir polisin, sokaktan geçmekte olan güzel bir kadına bakarken dikkatinin dağılıp açık bir lağım çukuruna düşmesi gibi komik olmasını beklediğimiz sonuçlarla eğlendiğimizi belirtir. Sürpriz etkisinin komik eğlence için gerekli olmadığını düşünmenin bir başka nedeni olarak araştırmacıların insanların şakanın geldiğini anladıkları zaman yani şakanın sürpriz etkisi olmadığı zaman daha çok eğlendiklerini bulmaları olduğunu söyler. Bunun muhtemelen, insanların ve dinleyicilerinin zaten bildikleri şakaları tekrar etmeyi sevmelerinin nedenlerinden biri olarak görür. Carroll (2014: 18) uyumsuzluğun karşılaştırmalı bir kavram olduğunu söylerken bir şeyin başka bir şeyle uyuşmadığının varsayıldığını ve komedi açısından bu başka bir şey dünyanın nasıl olduğu ya da nasıl olması gerektiği üzerine kurgulandığını belirtir.

¹⁵ *Slapstick*, absürt durumlar ve genellikle şiddet eylemiyle karakterize edilen bir tür fiziksel komedidir. *Slapstick*, ilk anlamını ve başarısını bulduğu toplumsal ilişkiler ağının dışında tutulan pandomim olarak yorumlanır ve fiziksel formun soyut sanatı olarak kabul edilir (King 2007: 334).

Uyumsuzluk Kuramı çerçevesinde komedi unsuru, varlığı kabul edilen toplumsal kurallar veya sosyal normlar zeminine karşı ortaya çıkmaktadır. Bu komiklik, kalıpların yıkıldığı, şemaların alt üst edildiği, ‘doğal’ olmayan eylem ve söylemlerin gün yüzüne çıktığı mizah ürünlerinde görülür. Bu mizah ürünlerinde hayatın normal akışına anormal bir seyir getirilir ve bu durum da gülmeyi ortaya çıkarır.

2.3.3. Üstünlük Kuramı

Kahkahanın en etkili eleştirmenlerinden Plato, bunu, mantıklı öz kontrolünü geçersiz kılan bir duygu olarak görmüştür. *Devlet* adlı eserinde, şiddetli kahkahaların şiddetli tepkiler çekeceğini belirterek devlet muhafızlarının kahkaha atmaması gerektiğini söylemiştir. Plato, Olympus Dağı’nın “tanrıların kahkahalarıyla sallandığı”nın söylendiği *İlyada ve Odysseia*’daki bölümlerden özellikle rahatsızlık duymuştur ve “Eğer herhangi biri yüce insanları, tanrı bile olsalar, kahkahayla alt edilmiş olarak temsil ederse, bunu kabul etmemeliyiz.” diyerek bu durumu eleştirmiştir (aktaran Morreal 2009: 4).

On yedinci yüzyılda da Platon’un kahkaha eleştirisi Thomas Hobbes tarafından genişletilmiş ve başkalarının kusurlarından duyulan zevk ifade edilmiştir. Ona göre, insanlar doğal olarak bireysel ve rekabetçi oldukları için bu tür zevklere yatkındır. *Leviathan*’da, bütün insanlığın sadece ölümle durdurulan sürekli ve huzursuz bir güç arzusu içinde olduğunu belirtmiştir. Hükümet olmazdan önce insan ırkının durumunun “herkese karşı herkesin savaşı” olacağını söylemiştir. Birbirimizle olan çekişmede, kendimizi kazanan ya da diğerlerini kaybeden olarak gösteren olaylardan zevk alırız; eğer üstünlük algımız çabucak gelirse, gülme olasılığımız vardır (aktaran Morreal 2009: 6).

Hobbes’a göre (1987: 19) ani bir zafer, kahkaha adı verilen bu gümbürtüyü oluşturan tutkudur ve bu ya kendilerine ait olan, onları mutlu eden bazı ani hareketlerden ortaya çıkar ya da bazılarında deforme olmuş bir şeyin bir başkasında olduğunun kavranmasıyla, aniden kendilerini kutlarlar ve kendilerinde olan en ufak yeteneklerin farkında olanlar diğer insanların kusurlarını gözlemleyerek kendilerini, kendi taraflarında tutmak zorundadırlar. Bu nedenle başkalarının kusurlarına çok fazla kahkahalar atmak, acımasızlığın işaretidir. Büyük zihinlerde doğru işleyen bir nokta, başkalarını küçümseme duygusundan arındırmaya yardım etmek ve onları serbest bırakmaktır ve kendilerini yalnızca en güçlülerle karşılaştırmaktır.

Stott (2014: 176) kahkahanın üstünlük teorisiyle ilgili, insanların kendilerini ahlakî ya da fiziksel olarak üstün olduklarını düşündükleri bir kişi ya da durumla karşılaştıklarında güldüklerine işaret eder.

Bergson (2011: 15), sokakta giden bir adamın ayağı takılıp düşerse etrafında bulunanların güleceğini; ama, kendi isteyerek yere otursaydı kimsenin gülmeyeceğini söyler. Kendi iradesi ve isteği dışında yere oturması durumu komik hâle getirir. Nedeni ise beceriksizliktir. İnsanlarda var olduğu kabul edilen akıl, beceri, esneklik gibi özellikleri gösteremeyen bu adama gülünmesinin sebebi bu şekilde açıklanabilir. Mekanik bir katılığa sahip olan adam, insan dışı hareket etmiş, bunun sonucunda yere düşmüş ve toplumca cezalandırılmıştır. Kişiyi, nesneyi andıran insan ya da insanı andıran nesne güldürmektedir.

Öğüt Eker (2014: 142) Üstünlük Kuramı'nı açıklarken, gülme eylemiyle ortaya çıkan üstünlük duygusunun sosyal psikolojideki önemine vurgu yapmıştır ve kuramın temelinde, rakibi alt etmenin verdiği keyiften ve öteki konumundaki kişinin düştüğü kötü durumdan duyulan mutluluktan bahsetmiştir.

Öğüt Eker'in kötü duruma düşen kişiyle ilgili yaptığı ayırım ise özellikle dikkat çekicidir. Burada anahtar kelime 'öteki'dir. Kişi kendinden daha kötü durumda olan kişi ve olaylar karşısında ego tatmini yaşadığı için gülmektedir. Güldüğü kişiye kıyasla iyi durumda olması onu memnun eder. Bu yüzden insan, düşene güler. Çünkü hep üstün, yenilmez, zeki olmak ister. Gerçekte olanla algıladığı arasında bir fark olabilse de kişinin öz algısıyla keyif aldığı mizah türleri arasında bir bağlantı söz konusudur. Diğer milletlerle ilgili fıkralar, kayıp düşme gibi yaşanan küçük kazalar, kekeleme, gözlük kullanma, kilolu olma ya da çok zayıf olma gibi fiziksel farklılıklar üzerine yapılan şakalar gibi mizah ürünlerinde Üstünlük Kuramı'nın kapsadığı ötekileştirme görülebilmektedir. Özellikle cinsiyet üzerine oluşturulan ya da cinsiyetçi olan şakaların temeli de Üstünlük Kuramı bağlamında incelenebilir.

2.4. MİZAHIN EKONOMİK BOYUTU

Baudrillard (2016: 92) tüketimi bir ürün ya da hizmet alımından çok sosyolojik bir göstergeler sistemi olarak betimlerken tüketimin de dil gibi bir anlamlandırma düzeni olduğunu ifade eder. Ona göre (2016: 95) tüketim ayrıca etkin ve toplumsal bir davranış türüdür, bir zorlamadır, bir ahlaktır ve bir kurumdur. Tüketimin bir diğer özelliği de birey kendine bir kimlik oluştururken oynadığı roldür. Bazı tüketiciler, geniş sosyal hiyerarşide daha olumlu olarak görülme ümidiyle bazı malları satın alırlar ve bu durum, sosyal statüyü artırmak amacıyla gösterişçi tüketimin kullanılmasına neden olur (Podoshen ve Andrzejewski 2012: 322).

Tüketimde mühim bir ölçüt olan marka sadakati, durumsal faktörlerin ve pazarlama çabalarının kişiyi, başka bir markaya geçiş yapması yönünde etkilemeye çalışmasına rağmen, tercih edilen markayı gelecekte sürekli olarak satın almak üzere derin bir taahhüt olarak tanımlanmaktadır (Oliver 1999: 43). Maddi açıdan önem taşıyan toplumun tüketicileri mutluluk durumunu devam ettirmek üzere marka değişimi riskinden doğan hayal kırıklığını ve olası mutsuzluk hâlini önlemek için muhtemelen varsaydıkları gibi onları mutlu eden ürünleri satın alacaklardır (Podoshen ve Andrzejewski 2012: 323). Belirli bir ürüne ya da markaya olan sadakat, üreticiyi ekonomik olarak, tüketiciyi ise psikolojik olarak tatmin eden bir durumdur.

Bu mantıktan hareketle, birey, tüketmekten keyif duyduğu ürünlere sahip olma arzusundadır. Kişi, kendi mizah algısı doğrultusunda mizah dergilerini satın alacaktır, çizer ve yazarların dergi dışı çalışmalarını da takip edecektir ve kendi benliğine katmak için tüketecektir. Belirli bir ücret karşılığında bir gruba ait hissetmek, popüler akımdan geri kalmamak, sevdiği dergileri, çizerleri ve yazarları maddi ve manevî olarak desteklemek adına satın alma eylemini gerçekleştirecektir. Var olmaya devam edebilmek için tamamen sadık okurların satın alma gücüne bağımlı olan mizah dergisi yazar ve çizerleri okurlara sosyal medya aracılığıyla bazen bu durumu vurgulamaktadır.

Marka sadakatının en yoğun görülebileceği mizah dergisi, *Bayan Yanı*'dır. Kadrosu tamamen kadın yazar ve çizerlerden oluşan ilk mizah dergisi unvanıyla *Bayan Yanı*'nın varoluşunun temelinde kadın dayanışması vardır. Aylık yayımlanan bu mizah dergisi çoğunlukla kadınlar tarafından satın alınır ve bu sayede dergi, yayın hayatını sürdürebilir. Sıklıkla büfelerde büfe sahipleri tarafından diğer dergilerin arkalarına gizlendiği belirtilen

dergi, okuyucularının özverisiyle gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu tür bir dayanışma, bir gruba aidiyet hissi getirir. Bir bakıma karşılıklı bir alışveriştir bu durum; ücreti verilip satın alınabilen bir duygudur.

Mizahın ekonomik boyutuyla ilgili en gözlemlenebilir örnek çeşitli mizah ve edebiyat dergilerinin adlarıyla açılan kafelerdir. Özellikle *Leman Dergisi*'nin Leman Kültür adıyla açtığı restoranların sayısı 16 ilde 23 şubeye ulaşmıştır. Bu restoranların iç ve dış tasarımlarında *Leman Dergisi*'nin karikatürleri yer alır. Menüdeki yemeklerin adları bile *Leman*'ın klasik karakterlerinden alınmıştır (örn. Erdener Abi'nin Tavuğu, Timsah'ın Gözyaşları, Fikriye'nin Körili Tavuğu). *Ot Dergisi* de aynı mantıkla 3 ilde 10 adet şubeyle kafe hizmeti vermektedir. İşlevini sanal olarak gerçekleştiren *Zaytung* ise *Zaytung Zone* adıyla ilk olarak Ankara'da bir şube açmıştır. Bu kafeleri diğer kafe ve restoranlardan ayıran birkaç özellik vardır. Birincisi, bu restoranlar sadece isimleriyle bile belirli bir sosyal gruba çağrıda bulunmaktadır. Bir diğer özellik ise dergi ve internet sayfalarında kullanıyor oldukları üslubu ve mizah anlayışını mekânlarına yansıtma şeklindedir. Örneğin, *Zaytung Zone* tanıtımını yaparken *Zaytung*'a özgü dili kullanarak şöyle ifade eder: “İnternet bugün var yarın yok. Nolacağı belli olmaz’ sloganı ile yola çıkan Zaytung.com ekibinin, uzun araştırmalar ve ayrıntılı finansal analizler sonucu ‘Yok ya en güzeli yine gıda işi’ sonucuna varmasıyla hayat bulan *Zaytung Zone*, ilk şubesini 2015 senesinin mayıs ayında, Kızılay Konur Sokak'ta hizmete açtı.” (*Zaytung Zone*, 2015). Hedefledikleri kitleyi, mizah tüketicisini müşteri olarak çekebilmek için bu tür tasarımlara, mizah ürünlerine ihtiyaç duyarlar çünkü aksi takdirde diğer herhangi bir restorandan ya da kafeden bir farkları kalmaz. Uğur Gürsoy'un oldukça popüler karikatür serisi *Fırat* ve arkadaşı *Bahattin* kullanılarak yine Ankara'da *Baattin&Fırat* adlı bir kafe açılmıştır. Bahsi geçen mizah dergilerini ve internet sayfalarını takip edenler bir gruba ait olma duygusuyla başka bir restoran ya da kafeyi tercih etmeyerek tüketimlerine bu mekânlarda devam edeceklerdir.

Her yıl çeşitli illerde düzenlenen kitap fuarlarında her zaman mizah dergilerinin stantları bulunmaktadır. Bazı kitap fuarlarında yer alan mizah dergisi stantlarında sadece ürün satışı olmaz, derginin yazarlarının ve çizerlerinin imza günü de düzenlenir. Sıklıkla metrelerce uzayan kuyruklarda okurlar, stantlardan satın aldıkları o mizah dergisine ait posterler, dergi ciltleri, anahtarlıklar ve kupalar gibi ürünlerle imza almak için beklerler.

Ancak, mizahın ekonomik boyutu, çalışmada sadece genel olarak ele alınmış, müstakil olarak çalışılması, araştırılması gereken bir konudur. Özellikle son yıllarda sosyal medya ve internet kullanımının yaygınlaşması mizahın erişilebilirliğini arttırmış olsa da mizah üreticileri için ekonomik açıdan problem oluşturmaktadır. Mizah dergilerinin karikatürlerini internet üzerinden izinsiz paylaşan sosyal medya sayfaları ve bu sayfaları takip edenler herhangi bir ücret ödemedi dolaylı olarak bu dergileri takip edebilmektedirler. Ayrıca, bu tür sayfalar popüler hâle geldikçe sayfalarına aldıkları reklamlardan gelir kazanarak aslında hiç emek sarf etmedikleri mizah alanından kâr sağlamaktadırlar; buna karşın, bu tür sayfaların, üzerlerinden kazanç sağladıkları mizah dergileri oldukça zarar görmektedir. 2002'den beri varlığını tamamen okuyucuların satın alma gücü üzerinden sürdüren haftalık mizah dergisi *Penguen* 21 Nisan'da twitter sayfasında 4 sayı sonra derginin kapanacağını duyurmuştur. Derginin kapanmasıyla ilgili olarak, dergi okuma alışkanlığının yitilmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar, sosyal medya hesaplarından dergi karikatürlerinin izinsiz olarak paylaşılması gibi nedenler sunulmuştur (*Penguen*, 27 Nisan 2017).

3. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİZAH İLİŞKİSİ

3.1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİZAH İLİŞKİSİ

Cinsiyet konusu, mizahın en temel kaynaklarından biridir. Dişil ve eril cins mizaha sıklıkla konu olurken aynı zamanda bu iki cinsle ilgili mizah açısından belirli kalıp yargılar da oluşturulmuştur. En bilinen kalıp yargı kadınların mizahtan anlamadıkları üzerine oluşturulmuştur. Genel kaniya göre, kadınlar mizahtan anlamadıkları gibi mizah da üretmezler ve kadınların, mizahı kullanmaları toplumca hoş karşılanmaz. Bu algı sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada bu şekildedir.

Sanders (2001: 35- 38) Batı kültürlerinde, kadınların erkeklere göre daha sakin, edilgen ve geri planda kalan bir role göre toplumsallaştıklarından, kadınların erkeklerden daha az espri yaptıklarını belirtmiştir. Espri yapmanın gizli ya da açık olmak üzere belirli bir derecede saldırganlık gerektirdiğini söyler; ama, en temel farkın altıncı yüzyıldan on yedinci yüzyıla uzanan bir süre boyunca soylu ailelerin çocuklarını *Okumuş Latincesi* adı verilen bir dili öğreten okula göndermeleri olduğunu ve yalnızca manastıra kapanan birkaç kadının bu dilde bir şeyler yazabildiklerini ifade eder. Buradan hareketle farkın erkeklerin soylu dil çevresinde yer almalarından ve kadınların halk dilinin sesleriyle çevrili olmalarından kaynaklandığını belirtir. Sözlü kültürün içinde var olan kadınların dilinin daha az resmi, daha pratik ve daha esnek olduğunu ve dil okullarının katı hitabet eğitimleri zihinlerine kazınan erkeklere göre daha uyumlu bir dil kazandıklarını söyler. Bu bilgidен hareketle, edinilen dile göre esprilerin ve mizah algılarının değişiklik gösterdiği anlaşılabilir. Sanders (2011: 45) ayrıca gülmeye yönelik tutumların sözlü kültürden yazılı kültüre geçişle, gülmeyi kendilerine göre anlatan üst sınıf erkek yazarların belgeleri vasıtasıyla açığa çıktığını, eğlence tarihinin zirve noktası olan modern esprinin erkek egemen, antikçağ hitabet geleneği içinde başladığını; ancak, yazılı olarak Ortaçağ’da şekillendiğini ifade eder. Eril dil mizah alanını şekillendirmiş ve kendi mizah diline uymadığı için kadınların mizaha uzak olduğunun düşünülmesine neden olmuştur.

Crawford ve Gressley (1991: 218- 219), cinsiyetin nadiren mizahla ilgili araştırma projelerinin odak noktası olduğunu ve en azından psikoloji içinde mizah araştırmasının uygunsuz bir şekilde deneysel olma eğiliminde olduğunu ve kadınların ne mizah yaratma

becerisine ne de mizahı takdir etmek için gerekli mizah algısına sahip olan anormal ve yetersiz bir grup olarak toplumsal inşasıyla sonuçlandığını ifade eder. Kendi araştırmaları, katılımcıların mizah kullanımlarıyla ilgili algılarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmalarına göre cinsiyetler arasında farklılıklardan çok benzerlikler bulsalar da erkeklerin daha agresif bir mizah kullandıklarını ve formüle dayalı şaka yaptıklarını; kadınların ise erkeklere göre daha fazla anekdotlar ve hikâyeler tercih ettiklerini belirtirler (1991: 228). Marlowe da (1989: 146) benzer bir şekilde erkeklerin cinsel ve agresif mizahı tercih ettiklerini bildirmektedir. Crawford (1989: 159), kadınlara göre iyi bir mizah algısının düşmanlığa değil merhamete odaklandığını bulmuştur, kadınlar, sosyal gerilimi azaltan, başkalarının mutsuzluğunu gideren ve yaralamaktan çok neşelendiren bir mizah algısı tanımlamışlardır.

Diriessen (2001: 7994) de cinsiyet ve şaka arasında güçlü bir karşılıklı bağımlılık olduğunu ifade eder. Cinselliğin, dünyanın her yerinde şakanın temel bir konusu olduğunu ve mizahın, cinsiyetler arasındaki çekimde önemli bir unsur olduğunu belirtir. Çoğu toplumlarda şaka yapma açısından cinsiyet eşitsizliği olduğunu, erkeklerin kamusal alanlarda daha agresif mizaha ve gülmeye eğilimliyken, kadınların daha pasif ve kısıtlanmış kaldıklarını ekler. Erkeklerin ritüel halk şakalarında daha etkin rol oynadıklarını; ama, bu konuda istisnaların olduğunu belirtir. Yaşlı kadınların, halkın içinde mizahla meşgul olabildiklerini ve hatta erkeklerle rekabet edebildiklerini söyler. Pasifik ada topluluklarında kadın palyaçoların önemli törensel roller üstlendiklerini ve birçok Akdeniz toplumunda kadınların erkeklerin taklitlerini, cinsellikleri de dahil, yaptıklarını, Batı toplumlarında ise kadın komedyenlerin ön plana çıktıklarını ifade eder.

Barreca (1991: 50) şaka yapan kadınların cinsel açıdan davetkâr olarak değerlendirildiklerini, aralarında bir şaka yapmak için bir tür “ayıp” bilginin gerektiğine olan inanç da bulunan mizah ile cinsel davet arasında birden çok bağlantının olduğunu belirtir. Örnek olarak, bazı Yunan ve İtalyan köylerindeki kadınların, iki cinsin karışık olarak birlikte yer aldıkları ortamlarda yüksek sesle güldüklerinde, erdemli olmadıklarının düşünüldüğünü ve sadece yaşlı kadınların veya bir şekilde “cinsel pazarın” dışında olan kadınların kaba açıklamalar yapmalarına izin verildiğini ekler. Yaşlı kadınlar bir bakıma cinsiyetlerinin getirdiği yükümlülüklerden azat edilmişlerdir. Normalde kadınlardan beklenmeyen, ayıp kabul edilebilecek cümleleri sarf edebilir ya da

küfürlü konuşabilirler. Beden, cinsel obje olmaktan çıktığı zaman dil de özgürleşmektedir. Özgür kalan dil ise mizahı kullanmakta serbesttir.

Lovaglia (2008: 25) mizahın sıklıkla kadınları veya diğer dezavantajlı grupları, negatif kalıp yargıları sürdürecektir şekillerde tasvir ettiğini ve beyaz erkekleri pozitif olarak canlandıran mizahı ilerlettiğini belirtir. Mizah çalışmalarının kadın mizahının inşasının ve takdir edilmesinin benzersiz yönlerini göz ardı ederken, erkekler için komik olan mizah ile sınırlandırılmış olabileceğini vurgular. Mizahın kadınların veya azınlıkların da statüsünü inkâr edebileceğini, yüksek statüdeki bir kişi bir şaka yaptığında tepkinin olumlu olmasının daha muhtemel olduğunu ifade eder. Düşük statülü bireyler, komik olmaya çalıştıklarında onlara gülmek grubun durum hiyerarşisini güçlendirebilir (Crawford 1995: 144).

Lovaglia (2008: 25) mizahın, aşırı, onaylanmayan veya hoş olmayan bilgilerin kabulünü arttırdığını belirtir. Dezavantajlı grupları kalıp yargısal yollarla gösteren mizahın, bu grup üyeleriyle ilgili olumsuz sosyal algıları artırdığını göstermiştir (Ford 1997'den aktaran: Lovaglia vd., 2008: 25). Mannell (1977'den aktaran: Lovaglia vd., 2008: 25- 27) mizahî bir biçimde sunulan şiddet davranışının daha fazla kabul gördüğünü tespit etmiştir. Cinsiyetçi ve kadınlara karşı düşman olan erkekler, kadınlara yönelik küçümseyici şakaları eğlenceli bulurlar ve bu şakaları tekrar etme eğilimindedirler (Thomas ve Esses 2004'ten aktaran: Lovaglia vd., 2008: 25). Kadınların ise bu faaliyette bulunmaları daha az olasıdır. Cinsiyetçi mizaha maruz kalma, kadınlara düşman olan erkekler için algılanan bir cinsiyet ayrımcılığına yol açabilir. Davranışları da bu algılamayı yansıtabilir. Tarafsız veya cinsiyetçi olmayan mizah kullanımında bu etki bulunmamıştır (Ford, Wentzil ve Lorion, 2001: 686- 687).

Mizahın olumsuz kullanımlarına rağmen kadınlar mizahı kendi lehlerine kullanabilirler. Mizah, cinsiyete dayalı bir yapı aracıdır ve cinsiyetler ile onların kalıplaşmış biçimleri arasındaki olumsuz ilişkileri yıkmak için kullanılabilir (Crawford, 2002: 1417). Mizahı kalıp yargıları ve olumsuz çağrışımlar oluşturan yollarla kullandığımızı anladığımız zaman, olumlu ilişkiler kurmak, olumsuz çağrışımları zayıflatmak ve cinsiyet kavramlarını, cinsiyet kalıp yargılarının kısıtlayıcı bağlamının dışında her birinin eşitlikçi ve adil bir şekilde değerlendirilmesine elverişli daha anlamlı şekillerde yeniden tanımlamak için de kullanabiliriz (Crawford, 2002: 1420). Mizahın aynı zamanda kalıp

yargı tehdidine karşı kaygı tepkilerini azaltarak bir kadının performansını artırma potansiyeli vardır (Ford ve Ferguson, 2004: 84).

Mizah her zaman, kendilerini aşırı erkeksi gören bireyler üzerinde olan yüksek etkisiyle ilişkilendirilmiştir (Conway ve Dube 2002'den aktaran: Lovaglia vd., 2008: 26). Bu bireyler bir kişilik envanterinin erkeklik boyutuna yüksek derece puan vermişlerdir ve bu yüzden erkek ya da kadın olabilirler. Tehlikeli konularda mizahî olmayan tepkilere kıyasla mizahî tepkiler, yüksek oranda eril olan bireyler için etkilidir çünkü sıkıntı (üzüntü veya korku) yaşamaya özellikle zıt görünmektedirler. Yüksek oranda eril erkek ve kadınların stresten kaçınan bir yönelimleri olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle şakacı ve rahatlatıcı yönleriyle mizahî tepkiler bu kişilerin tehdide genel olarak verdikleri tepkiye uygun olduğu için daha etkilidir. Bu erkekler ve kadınlar, esprili olmayan tepkilere kıyasla mizahî tepkilere karşı önleyici davranışları benimsemek için daha fazla eğilim gösterirler. Bu yüzden tehdit edici durumlarda mizahî çekiciliklerin kullanılması, bu bireylerle ilgilenirken etkili olabilir. Böylece, eril özellikler gösteren gruplarla mizah, mizahî bir kadın liderin etkisine açık olacaktır (Lovaglia vd., 2008: 26).

Konuşmaları mizah olarak etiketlemek, gruba gönüllü katkılarda bulunmak için daha düşük bir risk seçeneği sunar. Kadınlar, bir öneri getirdikten sonra “şaka yapıyorum” diyerek veya yalnızca şaka yaptıklarını iddia ederek mizahın ortaya çıkardığı olumsuz değerlendirmeden koruma sağlayabilirler. Bu yöntemle, bir kadın lider, kabul edilen veya hızla reddedilen fikirler üretebilir böylece lider olarak statüsündeki hasarı en aza indirebilir. Bir liderin suları bir fikirle test edebilme yeteneği ve hâkimiyetinin uygunsuz olarak algılanabilmesi hem yararlı hem de güçlendirici olabilir (Wendt 1998'den aktaran: Lovaglia vd., 2008: 26).

Bununla birlikte, bu tekniğin bir liderin nüfuzu üzerindeki etkisi gösterilmemiştir. İş yerindeki profesyonellerin mizahlarının uygunluğuna değinen bir araştırma, astların görev davranışlarının olumlu algılarını arttıran pozitif mizah kullanımının statüyü artırabileceğini, astları aşağılayan negatif mizah kullanımının ise etkiyi azalttığını ortaya koymaktadır. Olumlu ve olumsuz mizah kullanımı, herhangi bir lider tarafından istihdam edildiğinde aynı etkiye sahip gibi görünse de erkekler liderlere kıyasla kadın liderler tarafından kullanıldığında etkileri daha fazla görülmektedir (Decker ve Rotondo 2001'den aktaran: Lovaglia vd., 2008: 26). Bu araştırma, pozitif mizah kullanımının genel

etkisinin, kadınlara, kendileriyle aynı pozisyonda olan erkek meslektaşları için olduğundan daha büyük bir avantaj sağlayabileceğini önermektedir. Aksi durumda, negatif mizah kullanımı kadınlar için erkeklere göre daha pahalıya mal olabilir. Kadınların olumlu mizah kullanımı yoluyla erkeklere göre daha büyük bir avantaj elde ettiklerini kanıtlarsak, mizahı iyi kullanmak, lider kadınlara liderliklerine karşı direnenleri etkisiz hâle getirmede yardımcı olabilir.

Robinson ve Smith-Lovin (2001: 125) şakanın yerel etkileşim hiyerarşilerinin yapılandırılmasına yardımcı olduğu önerisinin mizahın anlam oluşturma işlevinin uyumlu; ancak, daha dar bir biçimi olduğunu ifade ederler. Birkaç mizah teorisi, şaka yapmanın, etkileşim içindeki bireyler arasında statü farklılaşması yarattığı fikrini önermektedir. Bu teorilere göre şaka yapma sosyal açıdan kabul edilir bir saldırganlık türüdür. Bu teorilerden biri Freud'un (2012: 128) biri saldırı diğeri teşhir olarak açıkladığı esprinin iki amacı ile alakalıdır. Saldırı amacı hiyerarşi kurma ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantıyı Freud (2012: 134) esprinin, düşmana karşı normalde açıkça ya da bilinçli olarak ortaya koyulamayacak can sıkıcı yorumların kullanılmasını sağladığını açıklayarak kurmuştur. Teşhir ya da açık saçıklık olarak belirlediği diğeri amacın ise kökende kadınlara yönelik olduğunu ifade eder (Freud, 2012: 129). Açık saçık sözcüklerin söylenmesiyle saldırılan kişinin, bahsedilen beden bölümünü ya da eylemi düşünmeye zorlandığını belirtir. İnsanın iki temel dürtüsü olan şiddet ve cinsellik kadına yönelik esprilerle ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda kadının mizahtan anlamadığını söylemek onu insanlıktan azletmektir.

Robin Lakoff (1975: 56) kadınsı konuşma biçimini tanımlarken, kadınların "mizah anlayışlarının olmadığını", etkin olarak ne şaka yaptıklarını ne de şakadan anladıklarını belirtmektedir; ancak, Robinson ve Smith-Lovin (2001: 139) kadın grubu, erkek grubu ve iki cinsin karışık olduğu bir grubu, konuşmalarında mizahı kullanımına göre analiz ettikleri çalışmalarında, erkeklerin daha çok şaka yaptığını ve şakalarının daha başarılı olduğunu; ama, kadınların ortamda erkek yokken, tamamı erkek olan gruplarda yapılan şakalardan bile, çok daha fazla şaka yaptığını ve kadınların erkekler yokken şaka yaptıkları sonucuna ulaşmışlardır. Mizah kullanımının hiyerarşi kurma amacıyla ilişkili olarak erkeklerin mizah kullanımının kadınlara oranla daha yüksek olması, üstünlük kuramıyla açıklanabilir. Çalışmada, mizahın uyum sağlamadan çok hiyerarşi kurma niyetiyle kullanıldığının ortaya çıkarılması da kadın ve erkek arasında mizah algılarının

farklılığına bir işaret olarak görülebilir. Bu sonuçlara göre kadınlar kendi aralarında daha çok şakalaşırken, erkek grubuyla karışık bir ortamda olduklarında erkeklerin üstünlüğünü kabul ediyorlar ya da etmiş gibi görünüyorlar.

Özdemir'e göre (2010: 33- 34) kadın yaşamı genellikle, mizah ve eleştirel bakışın dışındaymış gibi algılanmıştır. Yakın zamana kadar sadece eril yaşamın, mizah ve eleştirel düşüncenin konusu olarak değerlendirildiğini ve erkek egemen toplumsal yapının bu duruma etkisinin büyük olduğunu belirtir. Fıkralarda da kadın ve erkek yaşamının eril bakış açısından işlendiğini, bu sebeple de mizahın temel konularının argo, cinsellik ve şiddetten oluştuğunu ifade eder.

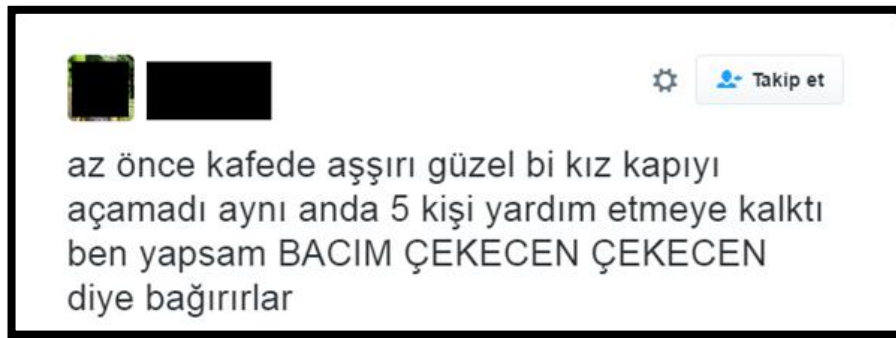
Neuendorfa, Skalskia v.d. (2014) mizah algıları ve marjinal gruplar hakkındaki görüşler arasındaki ilişki ile ilgili yaptıkları çalışma belirli bir tür mizahtan hoşlanan bireylerin marjinal gruplarla ilgili düşüncelerinin farklılaştığını kanıtlamıştır. Marjinal gruplar derken kastedilen çoğunlukla ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, farklı renkten, ırktan, cinsel kimlikten insanlardır. Araştırmaya konu olan mizah algıları üstünlük/ aşağılama mizahı, kara mizah/ zevk mizahı, aykırı mizah ve sosyal geçerlilik mizahı mekanizmalarıdır. Çalışmada, belirli bir mizah algısına sahip olan kişinin politik eğilimlerinin de farklılık gösterdiğini örneğin muhafazakâr tutumlar ve aşağılama türü mizahı arasında ilişki olduğunu öne sürülmüştür.

Mizah bireylerin önemli ve tartışmalı konuları bilişsel olarak işleyebilecekleri ve inceleyebilecekleri önemli bir ek süzgeç olarak önerilmiştir (Martin, 2007:6). Dolayısıyla mizah algısını toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet farklılıkları gibi konuları ele almak için kullanmak yararlı olacaktır.

Bir durum, kişi veya olay bizi güldürdüğü zaman bizim için ciddiyetini kaybetmiş demektir. Alay etmek, komik bulmak, eğlenmek ve en önemlisi ciddiye almamak gülme eyleminden sonra ortaya çıkabilecek tepkilerdir. Burada tehlikeli bir durum söz konusudur; zira, güldüğümüz kadın erkek atışmaları, stereotipler, karikatürler ve fıkralar bir zaman sonra eğlenceli olmaktan çıkıp 'ciddi' bir hâl alabilir. Dolayısıyla kadınların ve erkeklerin ürettikleri ve tükettikleri mizah ürünleri ve mizah algıları kişilik özelliklerini göstereceğinden önemlidir.

3.2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE SÖZLÜ KÜLTÜR MİZAHI

Ong (2012: 19) insanın yaşadığı her yerde dil olduğunu ve dilin temelden sözlü olduğunu belirtmiştir. Yazının icadından önce de dilin var olduğunu söylerken sözün yazıdan bağımsız olabileceğini; ancak, yazının hiçbir zaman sözlü nitelikten bağı koparamayacağını ifade etmiştir (Ong 2012: 20). Elektronik kültürün yükselişiyle birlikte sözlü kültürün işleyişinde kısmen değişiklikler olmuştur. Yazılı/ basılı kültür ürünleri elektronik araçlar vasıtasıyla hızla yayılmakta ve daha sonra sözlü kültür ürünü hâline gelmeye başlamaktadır ya da sözlü kültüre özgü ürünler yazıya dökülmekte ve elektronik ortamda paylaşılmaktadır. Elektronik kültür ürünleri daha sonra yazılı/ basılı kültür ve sözlü kültür ürünlerine de dönüşebilmektedir. Günümüzde, tek başına bir sözlü kültür ürününden bahsetmek neredeyse imkânsızdır daha çok kültür ürünleri arası dönüşüm ve paylaşımından söz edilebilir. Dile, söze ait olan aksan, konuşma hataları, kelimelerin yanlış söylenmesi gibi özelliklerin yazıya aktarılması ve elektronik ortamda paylaşılmasıyla gülme tepkisinin alındığı gözlenmiştir. Yazılı kültür ve sözlü kültür arasındaki ayırım dolayısıyla bu tür mizah ürünleri aykırı bir durum ortaya çıkararak gülmeye sebep olur.

Fotoğraf 5: (Cezmi Kalorifer, 2016b)

Facebook'ta oldukça popüler olan "Cezmi Kalorifer ile Pastırma Tadında Paylaşımlar" adlı mizah sayfasında aslen Twitter sitesi üzerinden paylaşılmış bir yazının görsele dönüştürülmüş olarak paylaşıldığı görülmektedir. Barreca (1991: 26- 27) mizah bize yöneltilirse mizahın üzerinde bir tür kontrol kurma imkânımızın olduğunu ifade eder. Bu sayede kişiyi incitecek bir şaka ya da bir davranış söz konusu olduğunda hedefteki kişi yöneltilen espriyi kabul ederek savunma olarak gülmeyi tercih ederse, bu şakayı ve onun karşı tarafa getireceği üstünlük duygusunu alt etmiş olur. Bu yazıdaki esprinin kaynağı

kişinin kendisiyle dalga geçmesi ve biri güzel biri çirkin iki kadın söz konusuyken erkeklerin takınabilecekleri iki farklı tavidir. Gerçek olduğu hayal edildiğinde bir durum komiği oluşacaktır. Paylaşımı yapan kişi o kadar çirkindir ki erkeklerin gözünde ‘bacı’ mertebesine ulaşacaktır ve aynı zamanda çirkin olan kadından güzel olan kadın için yaptıkları yardımı sakınacaklardır. Gülme etkisini oluşturmak ve doğal konuşmayı taklit etmek için de kasten yazım yanlışları yapılır. Günlük konuşma dili yazıya geçtiğinde komik hâle dönüşür. Bu durumun nedeni Uyumsuzluk Kuramı bağlamında ele alınabilir. Uyumsuzluk, normal hayatın seyrinin değiştirilmesiyle, buradaki durumda, konuşma dilinin yazı diline aktarılmasıyla elde edilmiştir. Aynı uyumsuzluk, bu durumun tersi olan düzgün Türkçe kullanımının yanında kullanılan argo sözcüklerin de yine gülmeye neden olduğu mizah ürünlerinde görülebilir. Mizah ürünü kadar bu ürünün aldığı yorum ve tepkiler de analiz edilmelidir.

Bu paylaşım toplamda ortalama 8.200 beğeni almış ve paylaşımına 120 kere yorum yapılmıştır. Yorumlar özellikle önemlidir. En çok beğenilen yorumda bir kadın kullanıcı ‘Pelinsu’ stereotipini kullanarak bu tipteki kadınların sürekli birilerinin yardımına ihtiyaç duyduklarını ya da kendi başlarına bir işi halledemediklerini öne süren bir espri yapmıştır. Bu yorumu yapan kadın kullanıcı kendisinin farklı olduğunu ve dahası ‘bu tür’ kadınları kendisinden ayırarak üstün olduğunu kanıtlamak istemiştir.

İkinci en beğenilen yorumda erkek kullanıcı ‘abazanlık’ ifadesine ek olarak bir kadının başka bir kadını ‘aşırı güzel’ bulmasının ilginç olduğunu belirtmiştir. Burada ise kullanıcı, erkeklerin böylesi davranışlarını onaylamadığını gösterirken ‘birini güzel bulmanın’ ise erkek tekelinde olduğunu düşündüğünü açık etmiştir. Bir kadının başka bir kadını güzel bulması kadınların birbirlerini kıskandıkları inancıyla da çelişir. Başka bir erkek kullanıcı ‘iç güzelliği’ vurgusu yaparak ciddi bir yorumda bulunmuştur. Komik bir paylaşım ile ilgili olarak ciddi yorumlarda bulunmak mizahın etkisini yok etmek için kullanılır. Kişi, diğer kişilerin ‘boş’ ifadelerinin aksine duyarlı davranarak insanlara ders verme girişiminde bulunmuştur. Genel olarak mizah paylaşımlarına yapılan yorumlar da espri içerir. Yapılan mizahtan hoşlanmayan ya da mizahın arkasındaki ciddiyete odaklanan kişilerin yorumları ise farklı olmaktadır. Bu anlamda her mizah ürününe karşılık, ciddi bir kişinin yorumlarına rastlanılabilir.

3.3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE YAZILI/ BASILI KÜLTÜR MİZAHİ

Yazılı/ basılı kültür mizahı denince ilk olarak haftalık ya da aylık yayımlanan mizah dergileri düşünülmektedir. Bunun yanı sıra elektronik ortamda popüler hâle gelen ‘fenomen’ diye tabir edilen sosyal medya kullanıcılarının paylaşımlarını kitap hâline getirdikleri de görülür. Mizah dergilerinde kadın yazar ya da çizerlerin sayıca az olduğu dikkat çekerken *Bayan Yanı* adlı aylık mizah dergisinin kadrosunu sadece kadınlar oluşturmaktadır. Bu anlamda *Bayan Yanı* bir ilki gerçekleştirmiştir. Daha çok kadın erkek ilişkilerini, kadının konumunu irdeleyen bu mizah dergisinin içeriği çoğunlukla kadınlarla ilgili güncel haberler, politika gibi konulara da değinir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 15 Ekim 2016 tarihinde bulunduğu Rize’de yaptığı konuşmasında (Diken Haber, 2016b) “...Ne diyordum size hatırlayın, biz bir gün ölmeyecek miyiz? Öleceğiz. Bir adam gibi ölmek var, bir şey söyleyecektim; ama, onu söylemeyeceğim, bir de madam gibi ölmek var. Ölelim; ama, adam gibi ölelim. Sonra bizi defnedecekleri yer ne kadar? İki metre küp değil mi? Oraya gömecekler.” söylemekte kararsız olduğu hem videoda hem kurduğu cümlede belli olan ‘madam gibi ölmek’ ifadesinden önce gülümsemesinden bunu bir espri olarak söylediği anlaşılıyor. Cumhurbaşkanı’nın tereddüt ettiği sırada kendisini dinlemekte olan halktan bir erkek “Bir de madam gibi ölmek var.” dedikten sonra Cumhurbaşkanı da bu ifadeyi tekrarlamıştır; buna karşın, bu tür espriler cinsler arasında hiçbir canlının muaf olmadığı ölme konusunda bile ayrımcılık yapıldığını düşündürebilir. Ölmenin ‘kadın’ hâli ya da ‘erkek’ hâli ne olabilir? ‘Kadın gibi ölmek’ ne demektir ve bundan neden utanç duyulmalıdır? Burada kastedilen, cinsiyet rollerine yapılan bir atıf olabilir. Kadını, evinin güvenliği içinde ‘huzurlu, zahmetsiz’ bir ölüm bekleyebilirken erkekler için hem gerçek hem de mecaz anlamda ‘savaşarak ölmek’ söz konusu olabilir.

Benzer bir şekilde ‘kadın’ olmak veya ‘kadına dair’ herhangi bir özellik göstermek sıklıkla küçümsendiği için ne tür bir ölümden bahsedildiği tamamen anlaşılamayan ‘madam gibi ölmek’ bu yüzden kaçınılması gereken bir durum olarak gösterilmiştir. Doğal sebeplerden kaynaklanmayan kadın ölümlerinin hemen her gün yaşandığı Türkiye’de bu tür bir ifadenin kullanılması uygun değildir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan’dan meclis toplantısında bu konuyla ilgili görüş bildirmesi istendiğinde “Türk kadını adam gibi ölmesini çok iyi bilir. 15 Temmuz’da bunu

gösterdik.” demiştir (Ordu, 2016). Bakan Sayan, bu ifadesiyle bu görüşe destek vermiştir. Toplumla yön veren, ülkeyi yöneten, medyatik olan bireylerin kullandıkları dile ve sarf ettikleri cümlelere dikkat etmeleri gerekmektedir çünkü bu kişiler halk tarafından lider, idol olarak görülümekte ve ifadeleri de halkı iyi ya da kötü anlamda yönlendirmektedir. Eğer ölüm konusunda bile kadınlar aşağı görülürlerse ve bu açıkça ifade edilirse halk da bu görüşten hareketle hayatına yön verecektir. Benzer bir ifade 29 Ekim 2015 tarihinde Trabzonspor’un o dönemdeki başkanı İbrahim Hacıosmanoğlu tarafından esprili niteliği dışında kullanılmış “...Öleceksek de adam gibi öleceğiz, kadın gibi yaşamayacağız. Bizi kadın gibi yaşatmaya kimsenin gücü yetmez... Ben kadın gibi 100 sene yaşayacak yerde adam gibi 1 sene yaşarım.” (Hürriyet, 2015) sözlerinden sonra gelen tepkiler ve hakkında açılan dava neticesinde özür dileyen Hacıosmanoğlu ‘yanlış anlaşıldığını’, “Karadeniz’de bir mecaz vardır. Bunu herkes bilir. Kadın gibi değil, adam gibi yaşarız deriz. Bunu derken kadınları aşağılamak bizim haddimize mi? Beni doğuran annem de kadın ve çocuklarımmın annesi de kadın.” söyleyerek kendisini savunmuştur (Milliyet, 2015). Cumhurbaşkanı’nın ifadeleri mizah dergilerinde eleştirilmiştir. Penguen 20 Ekim 735. sayısında o haftanın diğer öne çıkan konularıyla birlikte bu ifadeyi kapak konusuna eklemiştir.

Fotoğraf 6: (Penguen, 2016)

Yine Penguen'in aynı sayısında bu konuya yer verilmiştir.

Fotoğraf 7: (Penguen, 2016)

Fatma Öztürk Dağabakan'ın (2012:100) kadın ve erkek dil ayrımını toplumdilbilim perspektifi açısından ele aldığı makalesinde kadınların, ifadelerinde, erkeklerden daha seçici olduğunu kaba anlatımlar yerine yumuşak ifadeler kullandıklarını belirtmiştir. İlk karikatürde ölen kişinin 'Ay!' diyerek iç çekmesi 'erkekçe' görülmemiş dolayısıyla ölen kişi erkek olmasına rağmen kadınlara özgü bir ifade kullandığı için 'kadın' gibi ölmüştür. 'Ay, ayol' gibi nidalar erkek dışındaki cinsiyette ve cinsel kimlikte olan bireylere atfedilmiştir. İkinci karikatürde ise Kuran-ı Kerim'de geçen bir ayet olan ve mezarlıkların giriş kapısında asılı olan "Her canlı bir gün ölümü tadacaktır." ifadesiyle oynanmış ve bu eşitlikçi cümle ayrımcı bir şekilde dönüştürülmüştür.

20 Ekim 2016 tarihli Uykusuz Dergisi'nin 477. sayısında da aynı ifade eleştirilmiştir. İtem Dilek'e ait olan bu karikatürde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan adam ve madam karşılaştırmasına yeni cümleler eklenmektedir.

Fotoğraf 8: (Dilek, 2016)

3.4. TOPLUMSAL CİNSİYET VE ELEKTRONİK KÜLTÜR MİZAHI

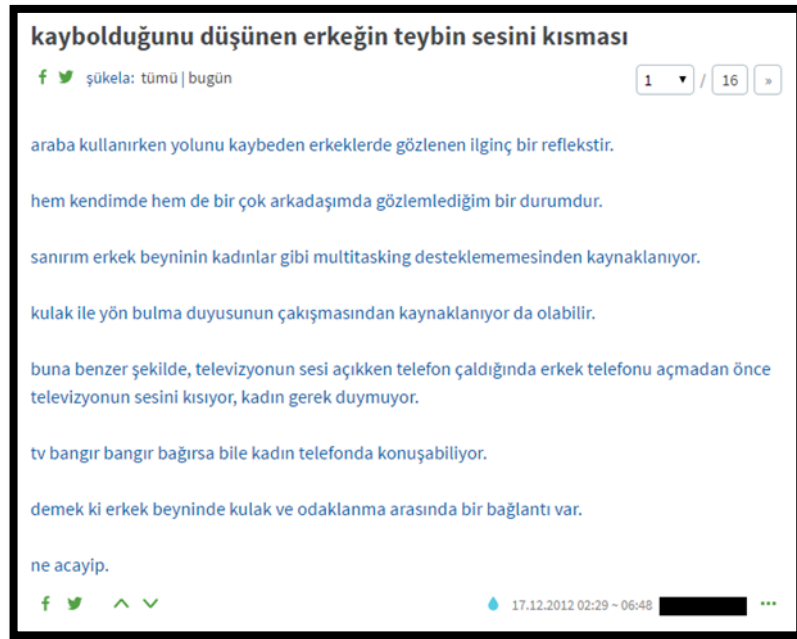
İnternet teknolojisinin gelişmesi ve herkes tarafından ulaşılabilir olmasıyla birlikte yaygınlaşan facebook, twitter, instagram gibi sosyal medya platformları kullanıcılara kendi içeriklerini oluşturma ve paylaşma olanağını sunmuştur.

Elektronik kültür mizahı, yazılı/ basılı kültür mizahının bir uzantısı gibi düşünülebilir. Sosyal medyada oluşturulan mizah sayfalarının bir kısmı yazılı/ basılı ürünlerin internet üzerinden paylaşıldığı ve yeniden üretildiği sayfalardır. Yeniden üretim basılı olan karakterin orijinal eserde yapmadığı bir espriyi yapmış gibi göstererek oluşturulur. Bu tür yeniden üretimlerde önemli olan nokta sonradan eklenen esprinin orijinal karaktere uymasındır. Elektronik kültür mizahı ürünlerinin de yazılı/ basılı kültür mizahı ürünlerine dönüştürüldüğü sıklıkla görülmüştür. Özellikle komedi dizilerinin popüler karakterleri adına internet sayfaları açıldığı ve bu sayfalarda hem orijinal hem de aslına uygun olarak yeniden üretilen mizah paylaşımları yapılmaktadır.

Başta popüler olmayan hayali ya da gerçek bir karakter oluşturarak onu esprili bir dille canlandırmak da elektronik kültürün mizah ürünlerindedir. Gerçek kişilerin parodi hesapları açılarak ya da tamamen hayal ürünü yeni bir karakter yaratarak mizah yapmak son yıllarda oldukça popüler hâle gelmiştir. Kendi kimlikleriyle mizah yapan kişiler de mevcuttur; ancak, kısmen isimlerini ya da fotoğraflarını değiştirdikleri gözlenebilir. Bu fenomen¹⁶ sayfaların içeriklerinde yaptıkları tespitler de mizah ürünleri kadar ilgi görmektedir.

Elektronik kültür mizahının yardımıyla, mizah üretimi oldukça kolaylaşmış ve mizah algısı olan her insanın bu üretimi yapabileceği görülmüştür. Elektronik kültürde genellikle mizah üretimi, önceden var olan kalıpların kullanılmasıyla ya da kalıp imgelere yeni esprilerin eklenmesiyle yapılır. Elektronik kültürde kullanılan bu kalıp ifade veya imgeler, Sözlü Kompozisyon Teorisi'ndeki 'formüllere' benzetilebilir. Bu teoride formüller (Lord,1971: 30) belirli bir temel düşüncüyü ifade etmek için aynı metrik koşullar altında düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük olarak tanımlanır. Bu açıdan sözlü kültür ve elektronik kültürün birbirini etkilediği düşünülebilir.

¹⁶ Pucca, Türk Kızı, Şişman Kız, Türk Annesi, Erkeklerin İç Sesi, Türk Erkeği, Aylak Adam, Erkek Terimleri gibi twitter kullanıcıları iki cinsle ilgili mizah ürünleri oluşturarak popülerlik kazanmış internet sayfalarıdır. Hatta Pucca adıyla twitterda paylaşımlar yapan Selen Pınar Işık'ın, twitterdaki başarısından sonra 5 adet kitabı yayımlanmıştır.

Fotoğraf 9: (Cezmi Kalorifer, 2016c)

Aslen Ekşi Sözlük'te yer alan 2012 yılında bir sözlük yazarı tarafından eklenen bu yazı önceden bahsedilen Cezmi Kalorifer adlı facebook sayfasında 29 Ekim 2016 tarihinde tekrar paylaşılmıştır. Yazar, kadın ve erkekler arasında var olduğunu düşündüğü bir fark üzerinden mizahî bir tespitte bulunmuştur. Kadınların aynı anda birkaç farklı işi yerine getirebildiği düşüncesinden hareketle erkeklerin bunu yapamadığını belirtmektedir. Facebook sayfasında bu paylaşım ortalama 9.500 kere beğenilmiş ve paylaşımına 281 kez yorum yapılmıştır. 790 kere beğenilen erkek bir kullanıcının yorumunda erkeklerin arabaları dikkatli ve hatasız kullanmak adına bunu yaptıklarını kadınlarınsa bu durumu önemsemedikleri için genelde kazaların olduğunu yazarak yorumunu gülücük ifadesi ile bitirmiştir. Cinsiyetçi bir mizah paylaşımına verilen cinsiyetçi bir yorumdur bu. Sosyal platformlarda sıklıkla rastladığımız kendi cinsini savunma erkek birey tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendi cinsini yüceltmek için de diğer cinsi yermiştir. Bunun haricinde bir kadın kullanıcı nasıl kendisinin de müziği kısıp herkesi susturduğunu dolayısıyla kendisinde de erkek beyni olduğunu gurur ifadeleriyle belirtmiştir. Kadınların iyi araba kullanamadıkları inanışına karşı çıkmak ve kendisinin iyi araba kullandığını söylemek için iyi bir şoför olduğunu ya da kurallara uyduğunu belirtmek yerine kendisini erkeğe benzetmiştir. Böylelikle başka bir cümle eklemekten 'iyilerin' tarafına geçmeyi başarmıştır.

Fotoğraf 10: (Cezmi Kalorifer, 2016a)

Dünyada oldukça popüler olan Angelina Jolie ve Brad Pitt çiftinin boşanma kararı alması sosyal medyada ve hatta ulusal kanalların haber bültenlerinde geniş bir şekilde yer almıştır. Buradaki twitter paylaşımında bu duruma ‘Türk’ gözüyle bakılmış ve Angelina Jolie ünlü olmayan bir Türk kadını olsaydı hakkında söylenebilecek olası cümlelerden biri sarf edilmiştir. Bu paylaşımı komik yapan durum oldukça ünlü olan bir yabancıнын Türkleştirilmesidir. Kültürümüzde yer almayan kişi ve konular ‘Bizde olsa nasıl olurdu?’ düşüncesiyle komik bir malzeme hâline gelir. Uyumsuzluk Kuramı bağlamında ele alınabilecek bu örneğin komik olmasının nedeni gerçek hayattaki kalıbın dışında bir imge sağlamasıdır. Bu farazi durum o kadar absürttür ki kişinin gülmesine sebep olur. Angelina Jolie’yi çocuklarıyla kalakalmış bir dul kadın olarak hayal etmek bu nedenle komiktir. Türkiye’de bir kadını çocuklu ve dul olarak düşünmek ise akla farklı çağrışımları getirir. Dul kalan kadının başına gelen sıkıntılar Türk filmlerinde ikon hâline gelmiştir. Bu paylaşım yorum yapan bir erkek kullanıcı da bu duruma atıfta bulunarak Angelina’nın kötü yola düşmemesini dilemiştir. Diğer kullanıcılar arasında benzer yorumlarda bulunanlar, ‘ekmek yoksa pasta yemek’ şeklinde kelime oyunu yapanlar, Angelina’nın zengin olmasından bahsedenler ve büyük bir ‘centilmenlik’ örneği olarak eşinden ayrılan dul bir kadın olarak ‘zor durumda kalan’ Angelina’yla evlenerek onu kurtarabileceğini söyleyenler olmuştur.

4. BÖLÜM

POPÜLER TÜRK MİZAH KÜLTÜRÜ'NDE CİNSİYETLER ARASI MİZAH ALGILARININ FARKLILAŞMASI: TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİZAH ANKET ÇALIŞMASI

4.1. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntem kısmı hakkında bilgi sunulacaktır. Öncelikle araştırmanın türü, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama aracı tanıtılacak ardından verilerin analizi kısmı sunulacaktır.

4.1.1. Araştırmanın Türü

Araştırma dişil ve eril cinsin mizahî olaylarda mizahtan nasıl etkilendiklerini, mizahı nasıl etkilediklerini, gülme eyleminde farklı perspektiflerden bakıp bakmadıklarını halkbilimsel bakış açısıyla Hacettepe Üniversitesi bağlamında incelediğinden, araştırmanın türü genel tarama modelidir. Genel tarama modeli geçmişte ya da hâlen var olan durumu olduğu şekliyle betimlemeye çalışan, çok sayıda elemanın yer aldığı evrende, evren ile ilgili genel bir yargıya ulaşmak amacıyla evrenden seçilecek örneklem üzerinde yapılan betimlemeyi amaç edinen araştırma modelidir (Karasar, 2009).

4.1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Hacettepe Üniversitesine bağlı Edebiyat Fakültesi'nde eğitim görmekte olan 18-22 yaş aralığındaki lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın örnekleme ise 2016-2017 bahar yarıyılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi içerisinde yer alan Türk Halkbilimi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Mütercim Tercümanlık bölümlerinin 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında eğitim gören 152 öğrencidir. Bu öğrencilerden 104'ü (%68,4) kadın, 48'i (%31,6) erkektir.

Hacettepe Üniversitesi 2016 Mali Yılı, İdari Faaliyet Raporuna (2016) göre fakülteelerde eğitim gören 32.704 öğrenci bulunmaktadır. Bu sayı araştırmanın evren değeri olup bu değer için %8 kabul edilebilir hata ve %95 güven seviyesinde hesaplanabilecek örneklem

sayısı 150'dir. Araştırmanın örneklem sayısı da (152) belirlenen sayıdan fazla olduğundan örnekleminin uygun şekilde yapıldığı söylenebilir.

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesi için amaçsal örnekleme yöntemlerinden tipik durum örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, zengin bilgi sağlamak ve araştırma problemi hakkında derinlemesine araştırma yapmaya olanak veren seçkisiz olmayan bir örnekleme türüdür. Bu örnekleme içinde yer alan tipik durum örnekleme evrende yer alan sıra dışı olmayan, ortalama durumları ortaya koymak için seçilen bir yöntemdir (Patton, 2002). Bu bağlamda araştırmanın örneklemi de evrenin tipik durumunu yansıtacağı düşünülen Edebiyat Fakültesi içerisinde yer alan belirli bölümler seçilmiştir.

4.1.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Toplumsal Cinsiyet ve Mizah Anket Formu" (TCMAF) kullanılmıştır. Anket formu iki cins arasında farklılık gösterdiği düşünülen mizah algılarını ölçmek amacıyla The Humor Styles Questionnaire (HSQ) (Martin vd. 2003) örnek alınarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur; ancak, HSQ çalışması daha çok bireysel ölçekte kişinin öz algısı ve duyguları ve mizah stili arasında bir ilişki kurmayı amaçlar. Sorulara verilen cevaplara göre mizah kullanımında bireysel farklılıklar ile ilişkili dört boyut önerilir: katılımcı mizah, özü yücelten mizah, saldırgan mizah ve özü aşağılayan mizah. Çalışmanın odak noktasında olmasa da araştırmacılar, kadınların ve erkeklerin kullandıkları mizah türü açısından ankette verdikleri cevaplar üzerinden de bir analiz yapmışlardır. Genel olarak erkeklerin mizah kullanımında önerilen bu dört boyutun hepsinde de kadınlara göre daha yüksek puan aldıkları belirtilmiştir. Erkeklerin, iğneleyici, alaycı ve aşağılayıcı mizah gibi mizahın saldırgan biçimlerine girme eğiliminde olduklarını bildirmişlerdir. Erkeklerin aynı zamanda kendini aşağılama ve kaçınma yönelimli mizah türlerine büyük oranda eğilimleri olduğu belirtilmiştir. Erkeklerin bu muhtemelen zararlı mizah tarzlarına girme eğilimlerinin, erkeklerin kadınlara göre mizahın potansiyel olarak daha uyumsuz türleriyle ilgilendikleri üzerine yapılan önceki bir araştırmayla da tutarlı olduğu ayrıca vurgulanmıştır (Martin vd. 2003: 60).

Ankete katılanların genel olarak mizah ile ilgili görüşleri özel olarak cinsiyetler arası mizah ile ilgili düşünceleri araştırılmıştır. HSQ daha çok bireysel ölçekte kişinin öz algısı

ve duyguları ve mizah stili arasında bir ilişki kurmayı amaçlarken TCMAF ise bu farklılığı iki cins arasında görmek için oluşturulmuştur. TCMAF aynı zamanda sosyal medya aracılığıyla üretilmiş yeni mizah türlerinin literatüre eklenmesi ve kadınlar ve mizah üzerine oluşturulmuş kalıp yargıların ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır.

TCMAF içerisinde giriş, nicel ve nitel verilerin toplandığı 3 kısım yer almaktadır. Formun giriş kısmında bireylerin cinsiyeti ile mizah dergisi ve sosyal medyada mizah sayfalarını takip edip etmediklerine yönelik bilgilerini soran 3 adet madde bulunmaktadır. Formun nicel verilerin toplandığı ikinci kısımda ise bireylerin iki cins arasındaki mizah algılarını inceleyen 5’li Likert ölçeğinde (1=Kesinlikle katılmıyorum; 5=Tamamen Katılıyorum) hazırlanmış 36 madde bulunmaktadır. Bu kısımda yer alan maddelere “Erkeklerin yanında espri yapmam”, “Komedyenlik kadınlara yakışır bir meslektir.”, “Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.” vb. örnek olarak verilebilir. Formun son kısmında ise bireylerden nitel verilerin elde edildiği bölüm yer almaktadır. Bu bölümde dört adet karikatür bulunmakta ve bireylerden bu karikatürleri çizenlerin cinsiyetleri tahmin etmelerinin istendiği kısım yer almaktadır. Karikatürlerde bulunan karakterlerin temsili, kullanılan dil ve esprilerden hareketle çizerlere belirli bir cins atfetmesi istenen katılımcılardan tahminleriyle ilgili sebep sunmaları da beklenmiştir. Katılımcıların cevapları, mizah algılarını ve cinsiyeti konu edinen mizah ürünleri hakkında tutumlarını belirlemek çalışmanın nicel analizini desteklemektedir. Araştırmada kullanılan ölçme aracı Ek 1’de sunulmuştur.

4.1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında hazırlanan TCMAF araştırmacı tarafından araştırma örnekleminde amaçsal örnekleme içinde yer alan tipik örneklemeğe uygun olarak Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi içerisinde yer alan Türk Halkbilimi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Mütercim Tercümanlık bölümlerinde uygulanmıştır. Uygulama esnasında öğrencilerden gönüllük esasına dayalı olarak anket formunu doldurmaları istenmiştir. Veriler toplandıktan sonra bireylerin yanıtları verme davranışları ve kayıp veriler kontrol edilmiş bunun sonucunda bir bireye ait veriler kayıp veri sayısının fazla olmasından dolayı araştırmaya dahil edilmemiştir.

TCMAF elde edilen cinsiyet ile mizah dergisi ve sosyal medyada mizah sayfası takip etmeye ait veriler kategorik değişken olarak kodlanırken mizah algılarını ölçmeye çalışan

36 maddeye ait veriler sıralama (ordinal) değişken olarak kodlanmıştır. İki cins arasında mizah algılarını ölçmeye çalışan maddeler Likert tipi maddeler olup bundan dolayı sıralama düzeyinde bilgi sağlamaktadır (Clason ve Dormody, 1994). TCMAF'nın ilk iki kısmında yer alan bilgiler bu doğrultuda kodlanarak istatistik paket programına aktarılmıştır. Formun son kısmındaki veriler ise katılımcıların cinsiyetlerine göre karikatürlere verdikleri cevapların şemasının oluşturulup yüzdeliğinin her karikatür için ayrı ayrı grafik hâline getirilmesiyle sunulmuştur. Tüm katılımcıların yanıtları tek bir grafikte ayrıca gösterilmiştir. Katılımcıların, çizerlerin cinsiyetlerini tahmin etmelerinin yanında tahminlerini belirleyen yorumlarının sıklık gösterenleri gruplandırılmıştır.

Toplanan verilerin analizi ise araştırma problemleri doğrultusunda verilerin türüne uygun olarak nicel ve nitel analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilecektir. Nicel analiz kapsamında betimsel istatistikler için frekans tabloları ve grafikler kullanılacaktır. Anlam çıkarıcı istatistikler için ise Likert tipi maddelerin analizine uygun olarak (Clason ve Dormody, 1994) Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis analizi kullanılacaktır. Mann-Whitney U testi en az sıralama düzeyinde yer alan iki bağımsız örneklemin, örneklemin sıra ortalamalarının evrende birbirinden anlamlı şekilde farklılaşmadığını test eder. Kruskal-Wallis testi ise ikiden fazla bağımsız örneklem olduğunda örneklemin sıra ortalamalarını karşılaştırmak için kullanılır (Büyüköztürk, 2005).

Nitel analiz kapsamında ise, cinsiyete göre verilen cevaplar yüzdelik dilimleri hesaba katılarak karşılaştırılmış; belirli bir cinsiyette olmanın mizah algısı üzerindeki etkisi katılımcıların kendi ifadelerinden yola çıkılarak irdelenmiştir.

4.2. BULGULAR

4.2.1. Nicel Analiz

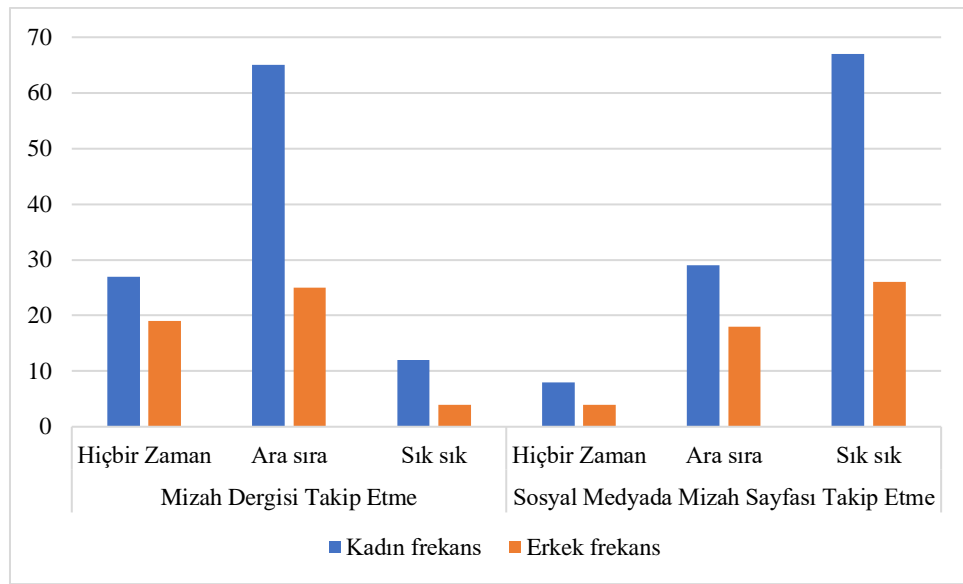
Bu bölümde araştırmanın amacı olan Hacettepe Üniversitesi örnekleminde iki cinse ait mizah algıları araştırmanın yöntem kısmında belirtilen analizler çerçevesinde incelenecektir. Bu kapsamda ilgili araştırma problemlerine ilişkin bulgular sırasıyla gerekli tablolar, grafikler ve bunlara ait açıklamalar ile sunulacaktır.

Veri toplama aracının ilk kısmında yer alan cinsiyet, mizah dergisi ve sosyal medyada mizah sayfalarını takip edip etmediklerine ait maddelere verdikleri yanıtlara göre örneklemin dağılımı Tablo 4.1'deki gibidir.

		Mizah Dergisi Takip Etme			Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme		
		Hiçbir Zaman	Ara sıra	Sık sık	Hiçbir Zaman	Ara sıra	Sık sık
Kadın	f	27	65	12	8	29	67
	%	26,0	62,5	11,5	7,7	27,9	64,4
Erkek	f	19	25	4	4	18	26
	%	39,6	52,1	8,3	8,3	37,5	54,2

Tablo 1. Cinsiyetlere Göre Mizah Dergisi ve Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme

Cinsiyete göre mizah dergisi ve sosyal medyada mizah sayfası takip etme frekanslarının cinsiyetlere göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Cinsiyetlere Göre Mizah Dergisi ve Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme Durumları

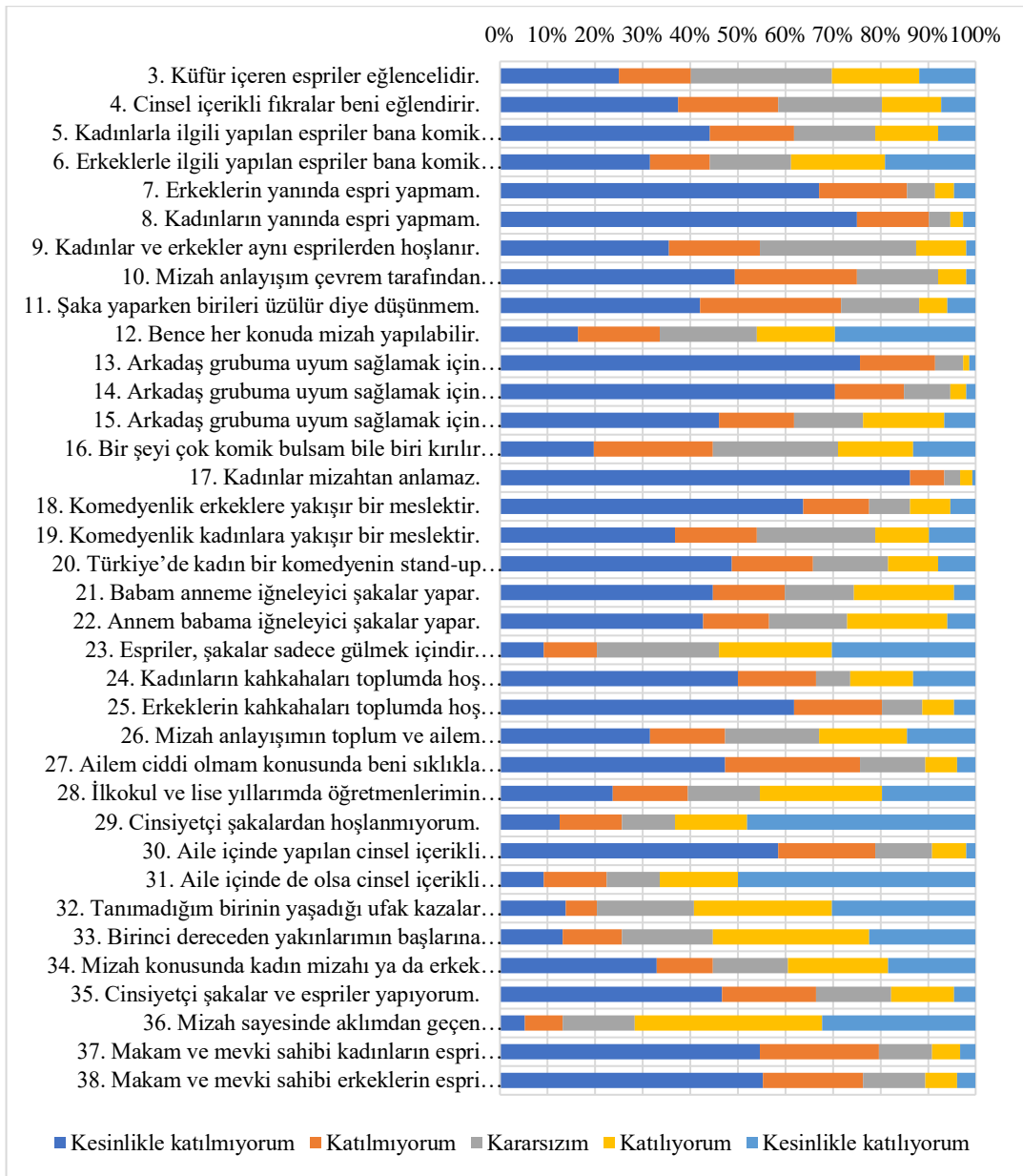
Tablo 1 ve Şekil 1’e bakıldığında kadınların erkeklere göre (ara sıra ve sık sık kategorilerine göre) hem mizah dergilerini hem de sosyal medyada mizah sayfalarını daha fazla takip ettikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak erkeklerin kadınlara göre (hiçbir zaman kategorisine göre) mizah dergisi ve sosyal medyada mizah sayfası takiplerinin daha az olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Tablo 1’de sosyal medyadaki mizah sayfalarının takip sayısının mizah dergisinin takibinden fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, internetin yaygınlaşması ve sosyal medya platformlarının artış göstermesiyle elektronik kültürün yazılı/ basılı kültüre göre daha çok tercih edildiğinin bir göstergesidir. Mizah içeriklerine herhangi bir ücret edemeden ulaşabilen kullanıcılar için bu yol daha çok kullanılmaktadır.

Veri toplama aracında yer alan iki cins arasındaki mizah algılarını inceleyen mizah algısına yönelik 36 maddeye ilişkin tüm örneklemin frekans ve yüzdeleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Mizah Algısı Maddelerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımı										
	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
3. Küfür içeren espriler eğlencelidir.	38	25,0	23	15,1	45	29,6	28	18,4	18	11,8
4. Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.	57	37,5	32	21,1	33	21,7	19	12,5	11	7,2
5. Kadınlara ilgili yapılan espriler bana komik gelir.	67	44,1	27	17,8	26	17,1	20	13,2	12	7,9
6. Erkeklerle ilgili yapılan espriler bana komik gelir.	48	31,6	19	12,5	26	17,1	30	19,7	29	19,1
7. Erkeklerin yanında espri yapmam.	102	67,1	28	18,4	9	5,9	6	3,9	7	4,6
8. Kadınların yanında espri yapmam.	114	75,0	23	15,1	7	4,6	4	2,6	4	2,6
9. Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanırlar.	54	35,5	29	19,1	50	32,9	16	10,5	3	2,0
10. Mizah anlayışım çevrem tarafından onaylanmaz.	75	49,3	39	25,7	26	17,1	9	5,9	3	2,0
11. Şaka yaparken birileri üzülür diye düşünmem.	64	42,1	45	29,6	25	16,4	9	5,9	9	5,9
12. Bence her konuda mizah yapılabilir.	25	16,4	26	17,1	31	20,4	25	16,4	45	29,6
13. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga...	115	75,7	24	15,8	9	5,9	2	1,3	2	1,3
14. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga...	107	70,4	22	14,5	15	9,9	5	3,3	3	2,0
15. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kendimle dalga...	70	46,1	24	15,8	22	14,5	26	17,1	10	6,6
16. Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi...	30	19,7	38	25,0	40	26,3	24	15,8	20	13,2
17. Kadınlar mizahı anlamaz.	131	86,2	11	7,2	5	3,3	4	2,6	1	0,7
18. Komedyenlik erkeklere yakışır bir meslektir.	97	63,8	21	13,8	13	8,6	13	8,6	8	5,3
19. Komedyenlik kadınlara yakışır bir meslektir.	56	36,8	26	17,1	38	25,0	17	11,2	15	9,9
20. Türkiye’de kadın bir komedyenin stand-up gösterisi ...	74	48,7	26	17,1	24	15,8	16	10,5	12	7,9
21. Babam anneme iğneleyici şakalar yapar.	68	44,7	23	15,1	22	14,5	32	21,1	7	4,6
22. Annem babama iğneleyici şakalar yapar.	65	42,8	21	13,8	25	16,4	32	21,1	9	5,9
23. Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye ...	14	9,2	17	11,2	39	25,7	36	23,7	46	30,3
24. Kadınların kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	76	50,0	25	16,4	11	7,2	20	13,2	20	13,2
25. Erkeklerin kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	94	61,8	28	18,4	13	8,6	10	6,6	7	4,6
26. Mizah anlayışımın toplum ve ailem tarafından ...	48	31,6	24	15,8	30	19,7	28	18,4	22	14,5
27. Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.	72	47,4	43	28,3	21	13,8	10	6,6	6	3,9
28. İlkokul ve lise yıllarımda öğretmenlerimin cinsiyetçi ...	36	23,7	24	15,8	23	15,1	39	25,7	30	19,7
29. Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.	19	12,5	20	13,2	17	11,2	23	15,1	73	48,0
30. Aile içinde yapılan cinsel içerikli esprilerden hoşlanırım.	89	58,6	31	20,4	18	11,8	11	7,2	3	2,0
31. Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.	14	9,2	20	13,2	17	11,2	25	16,4	76	50,0
32. Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider.	21	13,8	10	6,6	31	20,4	44	28,9	46	30,3

33. Birinci dereceden yakınlarımla başlarına gelen küçük ...	20	13,2	19	12,5	29	19,1	50	32,9	34	22,4
34. Mizah konusunda kadın mizahı ya da erkek mizahı gibi bir ...	50	32,9	18	11,8	24	15,8	32	21,1	28	18,4
35. Cinsiyetçi şakalar ve espriler yapıyorum.	71	46,7	30	19,7	24	15,8	20	13,2	7	4,6
36. Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile ...	8	5,3	12	7,9	23	15,1	60	39,5	49	32,2
37. Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi ...	83	54,6	38	25,0	17	11,2	9	5,9	5	3,3
38. Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi ...	84	55,3	32	21,1	20	13,2	10	6,6	6	3,9

Tablo 2’deki her madde için yüzde değerlerine ilişkin grafikler Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Mizah Algısı Maddelerine Ait Yüzdelerle Dağılım Grafikleri

Tablo 2 ve Şekil 2 birlikte incelendiğinde maddelere verilen yanıtlarda “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğinin frekans ve yüzdesinin tüm örnekleme oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu kapsamda “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğine 17. madde (Kadınlar mizahtan anlamaz) en fazla frekans (131) ve yüzdeye (%86,2) sahiptir. Bu seçenekte bu maddeyi frekans ve yüzde açısından 13. madde (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.) ve 8. madde (Kadınların yanında espri yapmam.) takip etmektedir. Aynı seçenekte yer alan en az frekans (8) ve yüzde (%5,3) 36. maddeye (Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.) aittir. “Kararsızım” seçeneğinde ise en fazla frekans (50) ve yüzdeye (%32,9) sahip madde 9. madde (Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanırlar.)’dir. Yine bu seçenekte frekans ve yüzde açısından bu maddeden sonra 3. madde (Küfür içeren espriler eğlencelidir.) ve 16. madde (Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.) yer almaktadır.

Elde edilen diğer bir bulgu ise “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğinde 31. maddenin (Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.) en yüksek frekansa (%76) ve yüzdeye (%50) sahip olmasıdır. Bu maddeyi aynı seçenekte 29. Madde (Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.) ve 36. madde izlemektedir. Bu seçenekteki en düşük frekans (1) ve yüzde (%0,7) ise 17. madde (Kadınlar mizahtan anlamaz.)’dir. Bunlara ek olarak 36. maddenin “Katılıyorum” seçeneğindeki frekans (60) ve yüzde (%39,5) açısından en fazla olması da dikkat çekicidir.

Çalışmanın temel noktası olan dişil ve eril cinsin mizah algılarının farklılaşmasını incelemek amacıyla mizah anlayışıyla ilgili 36 maddeye verdikleri yanıtlar öncelikle frekans ve yüzde olarak Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Mizah Algısı Maddelerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımı

Madde No	Kadın										Erkek									
	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
3	32	30,8	18	17,3	30	28,8	16	15,4	8	7,7	6	12,5	5	10,4	15	31,3	12	25,0	10	20,8
4	49	47,1	23	22,1	20	19,2	9	8,7	3	2,9	8	16,7	9	18,8	13	27,1	10	20,8	8	16,7
5	52	50,0	21	20,2	15	14,4	12	11,5	4	3,8	15	31,3	6	12,5	11	22,9	8	16,7	8	16,7
6	31	29,8	15	14,4	17	16,3	21	20,2	20	19,2	17	35,4	4	8,3	9	18,8	9	18,8	9	18,8
7	69	66,3	21	20,2	7	6,7	3	2,9	4	3,8	33	68,8	7	14,6	2	4,2	3	6,3	3	6,3
8	83	79,8	15	14,4	5	4,8	0	,0	1	1,0	31	64,6	8	16,7	2	4,2	4	8,3	3	6,3
9	41	39,4	18	17,3	32	30,8	11	10,6	2	1,9	13	27,1	11	22,9	18	37,5	5	10,4	1	2,1
10	54	51,9	28	26,9	18	17,3	3	2,9	1	1,0	21	43,8	11	22,9	8	16,7	6	12,5	2	4,2
11	47	45,2	32	30,8	15	14,4	3	2,9	7	6,7	17	35,4	13	27,1	10	20,8	6	12,5	2	4,2
12	16	15,4	20	19,2	25	24,0	16	15,4	27	26,0	9	18,8	6	12,5	6	12,5	9	18,8	18	37,5
13	85	81,7	13	12,5	3	2,9	1	1,0	2	1,9	30	62,5	11	22,9	6	12,5	1	2,1	0	,0
14	79	76,0	12	11,5	7	6,7	3	2,9	3	2,9	28	58,3	10	20,8	8	16,7	2	4,2	0	,0
15	48	46,2	18	17,3	14	13,5	17	16,3	7	6,7	22	45,8	6	12,5	8	16,7	9	18,8	3	6,3
16	16	15,4	23	22,1	32	30,8	16	15,4	17	16,3	14	29,2	15	31,3	8	16,7	8	16,7	3	6,3
17	96	92,3	4	3,8	2	1,9	1	1,0	1	1,0	35	72,9	7	14,6	3	6,3	3	6,3	0	,0
18	74	71,2	12	11,5	7	6,7	8	7,7	3	2,9	23	47,9	9	18,8	6	12,5	5	10,4	5	10,4
19	36	34,6	16	15,4	26	25,0	16	15,4	10	9,6	20	41,7	10	20,8	12	25,0	1	2,1	5	10,4
20	54	51,9	17	16,3	14	13,5	11	10,6	8	7,7	20	41,7	9	18,8	10	20,8	5	10,4	4	8,3
21	48	46,2	13	12,5	15	14,4	23	22,1	5	4,8	20	41,7	10	20,8	7	14,6	9	18,8	2	4,2
22	46	44,2	12	11,5	16	15,4	23	22,1	7	6,7	19	39,6	9	18,8	9	18,8	9	18,8	2	4,2
23	9	8,7	11	10,6	25	24,0	26	25,0	33	31,7	5	10,4	6	12,5	14	29,2	10	20,8	13	27,1
24	59	56,7	12	11,5	6	5,8	15	14,4	12	11,5	17	35,4	13	27,1	5	10,4	5	10,4	8	16,7
25	70	67,3	14	13,5	11	10,6	5	4,8	4	3,8	24	50,0	14	29,2	2	4,2	5	10,4	3	6,3
26	30	28,8	16	15,4	23	22,1	21	20,2	14	13,5	18	37,5	8	16,7	7	14,6	7	14,6	8	16,7
27	55	52,9	30	28,8	12	11,5	4	3,8	3	2,9	17	35,4	13	27,1	9	18,8	6	12,5	3	6,3
28	26	25,0	14	13,5	14	13,5	28	26,9	22	21,2	10	20,8	10	20,8	9	18,8	11	22,9	8	16,7
29	7	6,7	14	13,5	7	6,7	13	12,5	63	60,6	12	25,0	6	12,5	10	20,8	10	20,8	10	20,8
30	65	62,5	19	18,3	14	13,5	5	4,8	1	1,0	24	50,0	12	25,0	4	8,3	6	12,5	2	4,2
31	11	10,6	8	7,7	12	11,5	17	16,3	56	53,8	3	6,3	12	25,0	5	10,4	8	16,7	20	41,7
32	16	15,4	8	7,7	20	19,2	27	26,0	33	31,7	5	10,4	2	4,2	11	22,9	17	35,4	13	27,1
33	13	12,5	11	10,6	17	16,3	36	34,6	27	26,0	7	14,6	8	16,7	12	25,0	14	29,2	7	14,6
34	38	36,5	10	9,6	15	14,4	24	23,1	17	16,3	12	25,0	8	16,7	9	18,8	8	16,7	11	22,9
35	53	51,0	20	19,2	19	18,3	9	8,7	3	2,9	18	37,5	10	20,8	5	10,4	11	22,9	4	8,3
36	7	6,7	6	5,8	16	15,4	43	41,3	32	30,8	1	2,1	6	12,5	7	14,6	17	35,4	17	35,4
37	64	61,5	22	21,2	9	8,7	7	6,7	2	1,9	19	39,6	16	33,3	8	16,7	2	4,2	3	6,3
38	65	62,5	19	18,3	12	11,5	6	5,8	2	1,9	19	39,6	13	27,1	8	16,7	4	8,3	4	8,3

Tablo 3’deki her madde için yüzde değerlerine ilişkin grafikler Şekil 3’de görselleştirilerek sunulmuştur.

Şekil 3. Cinsiyete Göre Mizah Algısı Maddelerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımı

Tablo 3 ve Şekil 3'e bakıldığında kadınların "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneğinde en fazla frekans (96) ve yüzdeye (92,7) sahip madde her iki cinsten olduğu gibi 17. maddedir. Kadınlar için bu kategorideki diğer en fazla frekans ve yüzdeye sahip maddeler 13. madde (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.) ve 8. madde (Kadınların yanında espri yapmam.)'dir. Aynı zamanda kadınlar en az 29. madde (Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.) ve 36. madde (Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.)'ye "Kesinlikle Katılmıyorum" demiştir. Erkeklerde de bu seçenek için kadınlarda olduğu gibi en fazla frekans (35) ve yüzdeye (72,9) sahip madde 17'dir. Bununla beraber bu seçeneği frekans ve yüzde açısından 7. madde (Erkeklerin yanında espri yapmam.) ve 6. madde (Kadınların yanında espri yapmam.) izlemiştir. Bu seçenek için erkeklerin en az frekans (1) ve yüzdeye (2,1) sahip madde kadınlarla benzer şekilde 36. maddedir.

İlgili tablo ve şekil incelendiğinde kadınlar için "Kararsızım" seçeneğinde en fazla frekans (32) ve yüzdeye (30,8) sahip iki madde 9. (Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.) ve 16. (Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.) maddelerdir. Kadınlar arasında en az kararsız kalınan madde ise %1,9 ile 17. madde (Kadınlar mizahtan anlamaz)'dir. Erkekler açısından "Kararsızım" seçeneğindeki frekans ve yüzdelere bakıldığında en fazla frekans (18) ve yüzde (37,5) ile 9. maddedir (Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.). Bu maddeyi 3. madde (Küfür içeren espriler eğlencelidir.) ve 23. maddedir (Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.). Bu seçenekte en az tercih edilenler ise %4,2 ile 7. madde (Erkeklerin yanında espri yapmam.), 8. madde (Kadınların yanında espri yapmam.) ve 25. maddedir (Erkeklerin kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.).

"Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğine dair frekans ve yüzdelere bakıldığında kadınların en çok frekans (63) ve yüzdeyle (60,6) tercih ettikleri madde 29. maddedir (Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.). Bu maddeden sonra en çok tercih edilen maddeler sırasıyla 31. madde (Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.), 23. madde (Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.) ve 32. madde (Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider.)'dir. Kadınların bu seçenekte en az tercih ettiği maddeler ise %1 ile 8. madde (Kadınların yanında espri yapmam.), 10. madde (Mizah anlayışım çevrem tarafından onaylanmaz.), 17. madde (Kadınlar mizahtan anlamaz.) ve 30. maddedir (Aile içinde yapılan cinsel içerikli

esprilerden hoşlanırım.). Erkekler için bu seçenekteki en fazla frekans (20) ve yüzde (41,7) ile 31. maddeye (Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.) aittir. İlgili maddeden sonra 12. madde (Bence her konuda mizah yapılabilir.) ve 36. madde (Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.) daha çok tercih edilmiştir. Bu seçenekte erkekler tarafından hiç seçilmeyen maddeler ise sırasıyla 12. madde (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.), 13. madde (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga geçerim.) ve 17. maddedir (Kadınlar mizahtan anlamaz.).

Son olarak kadınların ve erkeklerin tercih ettiği seçeneklerin birbirine göre frekans ve yüzdelere bakılmıştır. Buna göre “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğinde kadınlar ile erkekler arasındaki en büyük fark 4. maddedir (Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.); buna karşın, en az fark 15. maddededir (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kendimle dalga geçerim.). “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğinde ise kadınlar ile erkekler arasındaki en büyük fark 29. maddededir (Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.). Bununla birlikte, bu seçenekteki en az fark ise 9. maddededir (Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.).

Dişil ve eril cinsin mizah algılarının farklılaşmasını incelemek amacıyla 36 maddeye verdikleri yanıtların frekans ve yüzdeleri tablolar ve grafikler ile incelendikten sonra istatistiksel olarak karşılaştırmak amacıyla her madde için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analizden önce analize ait gözlemlerin bağımsızlığı ve bağımlı değişkenin en az sıralama ölçeğinde olma varsayımları kontrol edilmiştir. Buna ilişkin sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Mizah Algısı Maddelerinin Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları						
	Cins.	N	Sıra Ort	Sıra Top.	U	p
3. Küfür içeren espriler eğlencelidir.	Kadın	104	68,46	7120,00	1660,00	,001*
	Erkek	48	93,92	4508,00		
4. Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.	Kadın	104	65,97	6860,50	1400,50	,000*
	Erkek	48	99,32	4767,50		
5. Kadınlarla ilgili yapılan espriler bana komik gelir.	Kadın	104	69,55	7233,50	1773,50	,003*
	Erkek	48	91,55	4394,50		
6. Erkeklerle ilgili yapılan espriler bana komik gelir.	Kadın	104	77,27	8036,50	2415,50	,743
	Erkek	48	74,82	3591,50		
7. Erkeklerin yanında espri yapmam.	Kadın	104	76,62	7968,50	2483,50	,952
	Erkek	48	76,24	3659,50		
8. Kadınların yanında espri yapmam.	Kadın	104	72,29	7518,00	2058,00	,022*
	Erkek	48	85,63	4110,00		
9. Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.	Kadın	104	74,04	7700,00	2240,00	,288
	Erkek	48	81,83	3928,00		

10. Mizah anlayışım çevrem tarafından onaylanmaz.	Kadın	104	73,01	7593,00	2133,00	,120
	Erkek	48	84,06	4035,00		
11. Şaka yaparken birileri üzülür diye düşünmem.	Kadın	104	73,02	7594,50	2134,50	,130
	Erkek	48	84,03	4033,50		
12. Bence her konuda mizah yapılabilir.	Kadın	104	73,88	7683,00	2223,00	,267
	Erkek	48	82,19	3945,00		
13. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.	Kadın	104	71,85	7472,00	2012,00	,011*
	Erkek	48	86,58	4156,00		
14. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga geçerim.	Kadın	104	72,51	7541,00	2081,00	,041*
	Erkek	48	85,15	4087,00		
15. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kendimle dalga geçerim.	Kadın	104	75,96	7900,00	2440,00	,814
	Erkek	48	77,67	3728,00		
16. Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.	Kadın	104	82,39	8569,00	1883,00	,013*
	Erkek	48	63,73	3059,00		
17. Kadınlar mizahı anlamaz.	Kadın	104	71,88	7475,50	2015,50	,001*
	Erkek	48	86,51	4152,50		
18. Komedyenlik erkeklere yakışır bir meslektir.	Kadın	104	70,64	7346,50	1886,50	,005*
	Erkek	48	89,20	4281,50		
19. Komedyenlik kadınlara yakışır bir meslektir.	Kadın	104	79,72	8291,00	2161,00	,168
	Erkek	48	69,52	3337,00		
20. Türkiye’de kadın bir komedyenin stand-up gösterisi yapması hoş karşılanmaz.	Kadın	104	74,20	7717,00	2257,00	,311
	Erkek	48	81,48	3911,00		
21. Babam anneme iğneleyici şakalar yapar.	Kadın	104	76,51	7957,00	2495,00	,997
	Erkek	48	76,48	3671,00		
22. Annem babama iğneleyici şakalar yapar.	Kadın	104	76,75	7982,50	2469,50	,912
	Erkek	48	75,95	3645,50		
23. Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.	Kadın	104	78,56	8170,00	2282,00	,382
	Erkek	48	72,04	3458,00		
24. Kadınların kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	Kadın	104	72,39	7529,00	2069,00	,069
	Erkek	48	85,40	4099,00		
25. Erkeklerin kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	Kadın	104	72,71	7561,50	2101,50	,072
	Erkek	48	84,72	4066,50		
26. Mizah anlayışımın toplum ve ailem tarafından belirlendiğini düşünüyorum.	Kadın	104	78,30	8143,00	2309,00	,446
	Erkek	48	72,60	3485,00		
27. Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.	Kadın	104	70,71	7354,00	1894,00	,010*
	Erkek	48	89,04	4274,00		
28. İlkokul ve lise yıllarımda öğretmenlerimin cinsiyetçi şakalarına tanık oldum.	Kadın	104	77,66	8077,00	2375,00	,624
	Erkek	48	73,98	3551,00		
29. Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.	Kadın	104	86,64	9011,00	1441,00	,000*
	Erkek	48	54,52	2617,00		
30. Aile içinde yapılan cinsel içerikli esprilerden hoşlanırım.	Kadın	104	73,12	7604,00	2144,00	,116
	Erkek	48	83,83	4024,00		
31. Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.	Kadın	104	79,75	8294,50	2157,50	,149
	Erkek	48	69,45	3333,50		
32. Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider (birinin buzda kayıp düşmesi gibi).	Kadın	104	75,80	7883,00	2423,00	,765
	Erkek	48	78,02	3745,00		
33. Birinci dereceden yakınlarımın (anne, baba, kardeş) başlarına gelen küçük kazalar beni güldürür.	Kadın	104	80,86	8409,00	2043,00	,064
	Erkek	48	67,06	3219,00		
34. Mizah konusunda kadın mizahı ya da erkek mizahı gibi bir ayırımın olduğuna inanıyorum.	Kadın	104	74,33	7730,00	2270,00	,356
	Erkek	48	81,21	3898,00		
35. Cinsiyetçi şakalar ve espriler yapıyorum.	Kadın	104	71,74	7461,00	2001,00	,037*
	Erkek	48	86,81	4167,00		
36. Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.	Kadın	104	75,84	7887,00	2427,00	,773
	Erkek	48	77,94	3741,00		
37. Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.	Kadın	104	71,29	7414,00	1954,00	,018*
	Erkek	48	87,79	4214,00		
38. Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.	Kadın	104	70,56	7338,00	1878,00	,007*
	Erkek	48	89,38	4290,00		

* $p < ,05$

Tablo 4'deki analiz sonuçlarına göre, araştırmaya katılan bireylerin cinsiyetlere göre mizah algılarına ait 14 maddede istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu, 22 maddede ise istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Mann-Whitney U testine göre 3. madde (Küfür içeren espriler eğlencelidir.), (U = 1660,00 , p = ,001); 4. madde (Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.), (U = 1400,50 , p = ,000); 5. madde (Kadınlarla ilgili yapılan espriler bana komik gelir.), (U = 1773,50 , p = ,003); 8. madde (Kadınların yanında espri yapmam.), (U = 2058,00 , p = ,022); 13. madde (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.), (U = 2012,00 , p = ,011); 14. madde (Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga geçerim.), (U = 2081,00 , p = ,041); 16. madde (Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.), (U = 1883,00 , p = ,013); 17. madde (Kadınlar mizahtan anlamaz.), (U = 2015,50 , p = ,001); 18. madde (Komedyenlik erkeklere yakışır bir meslektir.), (U = 1886,50 , p = ,005); 27. madde (Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.), (U = 1894,00 , p = ,010); 29. madde (Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum), (U = 1441,00 , p = ,000); 35. madde (Cinsiyetçi şakalar ve espriler yapıyorum.), (U = 2001,00 , p = ,037); 37. madde (Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.), (U = 1954,00 , p = ,018) ve 38. madde (Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.), (U = 1878,00 , p = ,007) de kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen diğer bir soru ise mizah algılarının mizah dergisi takip etme kategorilerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu kapsamda mizah algılarını ölçen 36 maddeye Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Test yapılmadan önce teste ait gözlemlerin bağımsızlığı ve 2'den fazla kategoride olan gözlemlerin bağımsızlığı varsayımı kontrol edilmiştir. Bu test sonuçları ve ilgili istatistikler Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Mizah Algısı Maddelerinin Mizah Dergisi Takip Etme Kategorilerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları							
	Kategori	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Fark
3. Küfür içeren espriler eğlencelidir.	Hiçbir Zaman	46	76,63	2	3,741	0,154	-
	Arasıra	90	73,05				
	Sık Sık	16	95,53				
4. Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.	Hiçbir Zaman	46	79,66	2	1,952	0,377	-
	Arasıra	90	72,94				
	Sık Sık	16	87,41				
	Hiçbir Zaman	46	74,38	2	0,197	0,906	-
	Arasıra	90	77,14				

5. Kadınlarla ilgili yapılan espriler bana komik gelir. (Örn: Feminizm kocayı bulana kadardır.)	Sık Sık	16	79,00					
6. Erkeklerle ilgili yapılan espriler bana komik gelir.	Hiçbir Zaman	46	74,55	2	0,249	0,883	-	
	Arasıra	90	77,93					
	Sık Sık	16	74,03					
7. Erkeklerin yanında espri yapmam.	Hiçbir Zaman	46	78,12	2	0,524	0,77	-	
	Arasıra	90	74,86					
	Sık Sık	16	81,09					
8. Kadınların yanında espri yapmam.	Hiçbir Zaman	46	77,77	2	0,118	0,943	-	
	Arasıra	90	75,74					
	Sık Sık	16	77,09					
9. Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.	Hiçbir Zaman	46	77,46	2	0,151	0,927	-	
	Arasıra	90	76,67					
	Sık Sık	16	72,78					
10. Mizah anlayışım çevrem tarafından onaylanmaz.	Hiçbir Zaman	46	69,30	2	4,627	0,099	-	
	Arasıra	90	76,94					
	Sık Sık	16	94,69					
11. Şaka yaparken birileri üzülür diye düşünmem.	Hiçbir Zaman	46	85,28	2	6,288	0,043*	Hiçbir Zaman-Sıksık	
	Arasıra	90	75,81					
	Sık Sık	16	55,13					
12. Bence her konuda mizah yapılabilir.	Hiçbir Zaman	46	75,66	2	0,793	0,673	-	
	Arasıra	90	75,32					
	Sık Sık	16	85,53					
13. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.	Hiçbir Zaman	46	75,02	2	0,158	0,924	-	
	Arasıra	90	76,92					
	Sık Sık	16	78,38					
14. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga geçerim.	Hiçbir Zaman	46	78,21	2	1,029	0,598	-	
	Arasıra	90	77,12					
	Sık Sık	16	68,13					
15. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kendimle dalga geçerim.	Hiçbir Zaman	46	75,37	2	0,051	0,975	-	
	Arasıra	90	77,07					
	Sık Sık	16	76,56					
16. Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.	Hiçbir Zaman	46	79,91	2	0,586	0,746	-	
	Arasıra	90	75,74					
	Sık Sık	16	70,94					
17. Kadınlar mizahtan anlamaz.	Hiçbir Zaman	46	79,57	2	1,312	0,519	-	
	Arasıra	90	75,87					
	Sık Sık	16	71,22					
18. Komedyenlik erkeklere yakışır bir meslektir.	Hiçbir Zaman	46	86,24	2	4,483	0,106	-	
	Arasıra	90	72,76					
	Sık Sık	16	69,56					
19. Komedyenlik kadınlara yakışır bir meslektir.	Hiçbir Zaman	46	79,05	2	0,277	0,871	-	
	Arasıra	90	75,06					
	Sık Sık	16	77,28					
20. Türkiye’de kadın bir komedyenin stand-up gösterisi yapması hoş karşılanmaz.	Hiçbir Zaman	46	76,04	2	1,641	0,44	-	
	Arasıra	90	74,54					
	Sık Sık	16	88,81					
21. Babam anneme iğneleyici şakalar yapar.	Hiçbir Zaman	46	76,11	2	0,367	0,832	-	
	Arasıra	90	75,64					
	Sık Sık	16	82,44					
22. Annem babama iğneleyici şakalar yapar.	Hiçbir Zaman	46	76,85	2	0,297	0,862	-	
	Arasıra	90	75,42					
	Sık Sık	16	81,56					
23. Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.	Hiçbir Zaman	46	87,48	2	4,373	0,112	-	
	Arasıra	90	71,57					
	Sık Sık	16	72,66					
24. Kadınların kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	Hiçbir Zaman	46	82,18	2	1,294	0,524	-	
	Arasıra	90	74,29					
	Sık Sık	16	72,59					
	Hiçbir Zaman	46	84,13	2	3,424	0,18	-	

25. Erkeklerin kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	Arasıra	90	74,59				
	Sık Sık	16	65,28				
26. Mizah anlayışımın toplum ve ailem tarafından belirlendiğini düşünüyorum.	Hiçbir Zaman	46	70,11	2	1,515	0,469	-
	Arasıra	90	78,89				
	Sık Sık	16	81,44				
27. Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.	Hiçbir Zaman	46	80,59	2	3,661	0,16	-
	Arasıra	90	77,64				
	Sık Sık	16	58,34				
28. İlkokul ve lise yıllarımda öğretmenlerimin cinsiyetçi şakalarına tanık oldum.	Hiçbir Zaman	46	69,90	2	3,351	0,187	-
	Arasıra	90	77,00				
	Sık Sık	16	92,66				
29. Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.	Hiçbir Zaman	46	70,53	2	1,377	0,502	-
	Arasıra	90	79,07				
	Sık Sık	16	79,22				
30. Aile içinde yapılan cinsel içerikli esprilerden hoşlanırım.	Hiçbir Zaman	46	72,98	2	0,736	0,692	-
	Arasıra	90	77,31				
	Sık Sık	16	82,06				
31. Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.	Hiçbir Zaman	46	80,04	2	1,976	0,372	-
	Arasıra	90	77,01				
	Sık Sık	16	63,47				
32. Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider (birinin buzda kayıp düşmesi gibi).	Hiçbir Zaman	46	88,54	2	5,49	0,064	-
	Arasıra	90	70,46				
	Sık Sık	16	75,88				
33. Birinci dereceden yakınlarımın (anne, baba, kardeş) başlarına gelen küçük kazalar beni güldürür.	Hiçbir Zaman	46	81,18	2	1,682	0,431	-
	Arasıra	90	72,82				
	Sık Sık	16	83,75				
34. Mizah konusunda kadın mizahı ya da erkek mizahı gibi bir ayırımın olduğuna inanıyorum.	Hiçbir Zaman	46	80,54	2	0,744	0,689	-
	Arasıra	90	75,43				
	Sık Sık	16	70,88				
35. Cinsiyetçi şakalar ve espriler yapıyorum.	Hiçbir Zaman	46	83,55	2	1,93	0,381	-
	Arasıra	90	73,24				
	Sık Sık	16	74,56				
36. Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.	Hiçbir Zaman	46	77,84	2	2,542	0,281	-
	Arasıra	90	73,23				
	Sık Sık	16	91,06				
37. Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.	Hiçbir Zaman	46	87,48	2	6,842	0,033*	Hiçbir Zaman-Sıksık
	Arasıra	90	73,95				
	Sık Sık	16	59,28				
38. Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.	Hiçbir Zaman	46	88,02	2	7,224	0,027*	Hiçbir Zaman-Sıksık
	Arasıra	90	73,63				
	Sık Sık	16	59,50				

* $p < ,05$

Tablo 5'deki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre, araştırmaya katılan bireylerin mizah dergisi takip etme kategorilerine göre 11. madde (Şaka yaparken birileri üzülür diye düşünmem), ($\chi^2(2) = 6,288$; $p < 0,05$); 37. madde (Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.), ($\chi^2(2) = 6,842$; $p < 0,05$) ve 38. madde (Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.), ($\chi^2(2) = 7,224$; $p < 0,05$) de istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farkın hangi kategori ya da kategoriler lehine olduğunu anlamak amacıyla ikili olarak Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre bu farkın

11., 37. ve 38. maddelerde “Hiçbir Zaman” ile “Sıksık” kategorileri arasında olduğu görülmüştür (sırasıyla $U = 223,0$, $p = 0,014$; $U = 245,0$, $p = 0,031$; $U = 243,5$, $p = ,029$).

Araştırma kapsamında son olarak incelenen soru ise mizah algılarının sosyal medyada mizah sayfaları takip etme kategorilerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu kapsamda mizah algılarını ölçen 36 maddeye Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Test yapılmadan önce teste ait gözlemlerin bağımsızlığı ve 2’den fazla kategoride olan gözlemlerin bağımsızlığı varsayımı kontrol edilmiştir. Bu test sonuçları ve ilgili istatistikler Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. Mizah Algısı Maddelerinin Sosyal Medyada Mizah Sayfası Takip Etme Kategorilerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Kategori	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	P	Fark
3. Küfür içeren espriler eğlencelidir.	Hiçbir Zaman	12	78,50	2	0,395	,821	-
	Arasıra	47	73,24				
	Sık Sık	93	77,89				
4. Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.	Hiçbir Zaman	12	83,92	2	0,400	,819	-
	Arasıra	47	75,76				
	Sık Sık	93	75,92				
5. Kadınlarla ilgili yapılan espriler bana komik gelir. (Örn: Feminizm kocayı bulana kadardır.)	Hiçbir Zaman	12	61,46	2	2,593	,274	-
	Arasıra	47	73,06				
	Sık Sık	93	80,18				
6. Erkeklerle ilgili yapılan espriler bana komik gelir.	Hiçbir Zaman	12	79,13	2	1,004	,605	-
	Arasıra	47	71,30				
	Sık Sık	93	78,79				
7. Erkeklerin yanında espri yapmam.	Hiçbir Zaman	12	78,96	2	0,211	,900	-
	Arasıra	47	77,99				
	Sık Sık	93	75,43				
8. Kadınların yanında espri yapmam.	Hiçbir Zaman	12	76,67	2	0,008	,996	-
	Arasıra	47	76,15				
	Sık Sık	93	76,66				
9. Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.	Hiçbir Zaman	12	91,79	2	1,918	,383	-
	Arasıra	47	72,99				
	Sık Sık	93	76,30				
10. Mizah anlayışım çevrem tarafından onaylanmaz.	Hiçbir Zaman	12	95,67	2	2,988	,224	-
	Arasıra	47	73,26				
	Sık Sık	93	75,67				
11. Şaka yaparken birileri üzülür diye düşünmem.	Hiçbir Zaman	12	98,79	2	3,807	,149	-
	Arasıra	47	75,93				
	Sık Sık	93	73,91				
12. Bence her konuda mizah yapılabilir.	Hiçbir Zaman	12	80,46	2	5,365	,068	-
	Arasıra	47	64,46				
	Sık Sık	93	82,08				
13. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.	Hiçbir Zaman	12	85,29	2	2,156	,340	-
	Arasıra	47	80,11				
	Sık Sık	93	73,54				
14. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga geçerim.	Hiçbir Zaman	12	80,13	2	3,276	,194	-
	Arasıra	47	83,65				
	Sık Sık	93	72,42				
15. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kendimle dalga geçerim.	Hiçbir Zaman	12	66,75	2	0,747	,688	-
	Arasıra	47	78,18				
	Sık Sık	93	76,91				
	Hiçbir Zaman	12	77,08	2	0,133	,936	-

16. Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.	Arasıra	47	74,61				
	Sık Sık	93	77,38				
17. Kadınlar mizaktan anlamaz.	Hiçbir Zaman	12	86,50	2	6,170	,046*	-
	Arasıra	47	82,15				
	Sık Sık	93	72,35				
18. Komedyenlik erkeklere yakışır bir meslektir.	Hiçbir Zaman	12	75,96	2	0,402	,818	-
	Arasıra	47	79,38				
	Sık Sık	93	75,11				
19. Komedyenlik kadınlara yakışır bir meslektir.	Hiçbir Zaman	12	82,92	2	0,360	,835	-
	Arasıra	47	77,20				
	Sık Sık	93	75,32				
20. Türkiye'de kadın bir komedyenin stand-up gösterisi yapması hoş karşılanmaz.	Hiçbir Zaman	12	71,00	2	0,411	,814	-
	Arasıra	47	74,90				
	Sık Sık	93	78,02				
21. Babam anneme iğneleyici şakalar yapar.	Hiçbir Zaman	12	84,17	2	2,510	,285	-
	Arasıra	47	68,72				
	Sık Sık	93	79,44				
22. Annem babama iğneleyici şakalar yapar.	Hiçbir Zaman	12	85,63	2	2,795	,247	-
	Arasıra	47	68,37				
	Sık Sık	93	79,43				
23. Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.	Hiçbir Zaman	12	83,21	2	2,519	,284	-
	Arasıra	47	68,40				
	Sık Sık	93	79,73				
24. Kadınların kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	Hiçbir Zaman	12	81,42	2	0,234	,890	-
	Arasıra	47	75,03				
	Sık Sık	93	76,61				
25. Erkeklerin kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.	Hiçbir Zaman	12	62,75	2	2,255	,324	-
	Arasıra	47	81,13				
	Sık Sık	93	75,94				
26. Mizah anlayışının toplum ve aile tarafından belirlendiğini düşünüyorum.	Hiçbir Zaman	12	51,67	2	4,418	,110	-
	Arasıra	47	79,69				
	Sık Sık	93	78,09				
27. Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.	Hiçbir Zaman	12	65,63	2	1,017	,601	-
	Arasıra	47	75,88				
	Sık Sık	93	78,22				
28. İlkokul ve lise yıllarımda öğretmenlerimin cinsiyetçi şakalarına tanık oldum.	Hiçbir Zaman	12	73,04	2	0,699	,705	-
	Arasıra	47	72,79				
	Sık Sık	93	78,82				
29. Cinsiyetçi şakalardan hoşlanmıyorum.	Hiçbir Zaman	12	70,25	2	0,928	,629	-
	Arasıra	47	73,14				
	Sık Sık	93	79,01				
30. Aile içinde yapılan cinsel içerikli esprilerden hoşlanırım.	Hiçbir Zaman	12	76,75	2	0,186	,911	-
	Arasıra	47	78,48				
	Sık Sık	93	75,47				
31. Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.	Hiçbir Zaman	12	73,25	2	0,313	,855	-
	Arasıra	47	74,44				
	Sık Sık	93	77,96				
32. Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider (birinin buzda kayıp düşmesi gibi).	Hiçbir Zaman	12	81,63	2	0,869	,648	-
	Arasıra	47	71,88				
	Sık Sık	93	78,17				
33. Birinci dereceden yakınlarımdan (anne, baba, kardeş) başlarına gelen küçük kazalar beni güldürür.	Hiçbir Zaman	12	78,50	2	6,113	,047*	-
	Arasıra	47	63,80				
	Sık Sık	93	82,66				
34. Mizah konusunda kadın mizahı ya da erkek mizahı gibi bir ayrımın olduğuna inanıyorum.	Hiçbir Zaman	12	68,42	2	3,548	,170	-
	Arasıra	47	86,12				
	Sık Sık	93	72,68				
35. Cinsiyetçi şakalar ve espriler yapıyorum.	Hiçbir Zaman	12	78,00	2	0,707	,702	-
	Arasıra	47	80,46				
	Sık Sık	93	74,31				
	Hiçbir Zaman	12	68,33	2	3,896	,143	-

36. Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.	Arasıra	47	68,04				
	Sık Sık	93	81,83				
37. Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi konumları açısından çok uygun değildir.	Hiçbir Zaman	12	71,79	2	3,327	,189	-
	Arasıra	47	85,31				
	Sık Sık	93	72,66				
38. Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi konumları açısından çok uygun değildir.	Hiçbir Zaman	12	76,83	2	2,768	,251	-
	Arasıra	47	84,35				
	Sık Sık	93	72,49				
* $p < ,05$							

Tablo 6'daki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre, araştırmaya katılan bireylerin sosyal medyada mizah sayfası takip etme kategorilerine göre 17. madde (Kadınlar mizahtan anlamaz.), ($\chi^2(2) = 6,170$; $p < 0,05$) ve 33. madde (Birinci dereceden yakınlarımın (anne, baba, kardeş) başlarına gelen küçük kazalar beni güldürür.), ($\chi^2(2) = 6,113$; $p < 0,05$) de istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farkın hangi kategori ya da kategoriler lehine olduğunu anlamak amacıyla ikili olarak Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre bu 17. ve 33. maddelerde kategoriler arasında fark bulunmamıştır. Böylece Kruskal-Wallis testinde bu maddelerde ortaya çıkan istatistiksel olarak anlamlı farkın kategoriler arasındaki farklılıktan değil de kategorilerin ortak etkisiyle oluştuğu sonucuna varılmıştır.

4.2.2 Nitel Analiz

Nitel analiz kısmında, araştırmanın karikatürlere ve katılımcıların yorumlarına ait olan bölümü ile ilgili bulgular yöntem kısmında belirtilen analizler çerçevesinde incelenecektir.

Genel olarak mizah takibine bakıldığında, 5'i kadın 3'ü erkek yalnızca 8 katılımcının, karikatüristlerin cinsiyetlerini doğru tahmin ettikleri görülür. Sadece 2 kadın katılımcı ankette karikatürleri verilen çizerleri takip ettiklerini ve bu yüzden cinsiyetlerini de bildiklerini belirtmişlerdir. Doğru tahminde bulunan 4 katılımcı ise, karikatürlerdeki esprilerin onları tahminlerinde yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Diğer 2 katılımcı, neden bu cinsiyetleri tahmin ettiklerine yönelik bir açıklama yapmamışlardır. Sosyal medya üzerinden mizah tüketiminin dergi tüketimine kıyasla daha fazla gerçekleştiği çalışmanın nicel analiz kısmında ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla, sosyal medya aracılığıyla mizah tüketimi gerçekleştiren bireylerin takip ettikleri sayfalarda karikatür alıntısı yapılmadığı için genel olarak katılımcıların çizerleri tanımamaları anlaşılabilir.

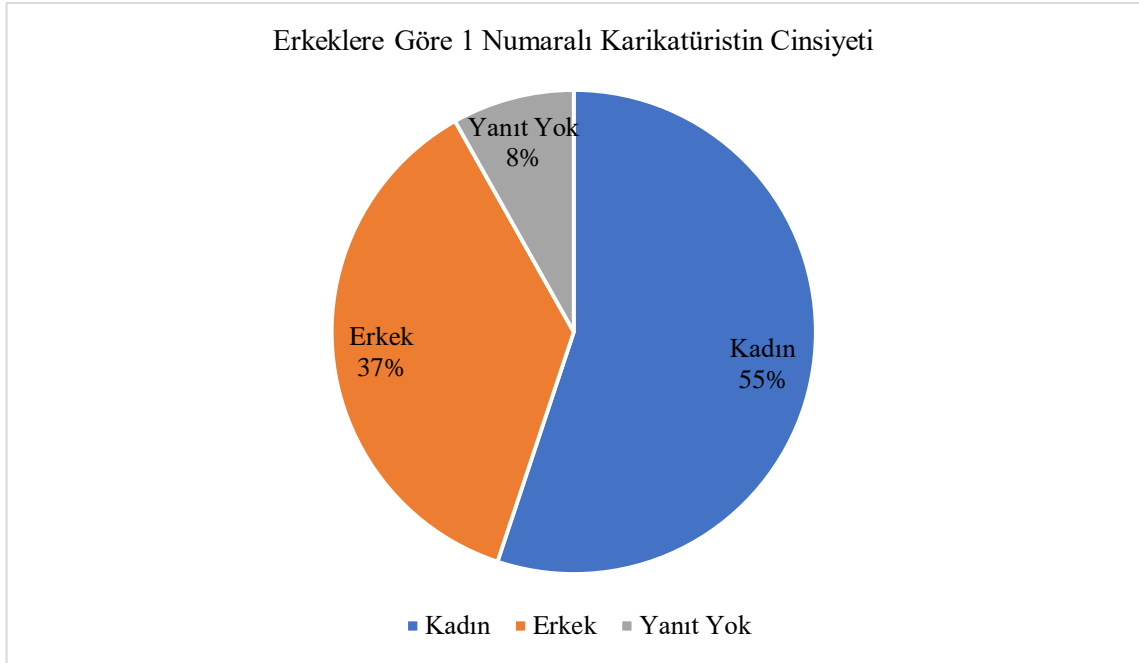
Karikatürler hakkında hiçbir tahminde bulunmayan toplam 8 katılımcıdan 2'si herhangi bir yorumda bulunmazken 4'ü kadın 2'si erkek 6 kişi mizahın cinsiyeti olmadığına inandığı için tahminde bulunmadığını, karikatürlerde çizerlerin kadın ya da erkek olduğuna yönelik bir ipucu bulamadığını, her iki cinsiyetten de olabileceklerini, kendilerini hissettikleri cinsiyette olduklarını ve cinsiyetlerine bağlı olarak bu karikatürleri oluşturmadıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

1 Numaralı Karikatür

Fotoğraf 11: (Hakan, 2017)

Ankette verilen bir numaralı karikatür haftalık mizah dergisi *Uykusuz*'da çizer olan Nisan Hakan'a (2017) aittir. Kadınlar ve erkekler üzerine oluşturulmuş kalıp yargılardan hareketle çizerin, daha yumuşak çizgiler kullanması ve karikatürünün oldukça renkli olması nedeniyle katılımcıların gerçekte erkek olan çizerin 'kadın' olduğunu düşünmeleri beklenmektedir. Bundan da öte, çizerin, karikatüründe yer verdiği kadın karakterler ve kadınların regl dönemleri üzerine oluşturduğu espri onun bir kadın çizer olabileceğini düşündürebilir. Kadın konularını sadece kadınların konuşacağını düşünecekleri tahmin edilerek ankete katılanlardan beklenen bu çizerin 'kadın' olduğunu düşünmeleridir.

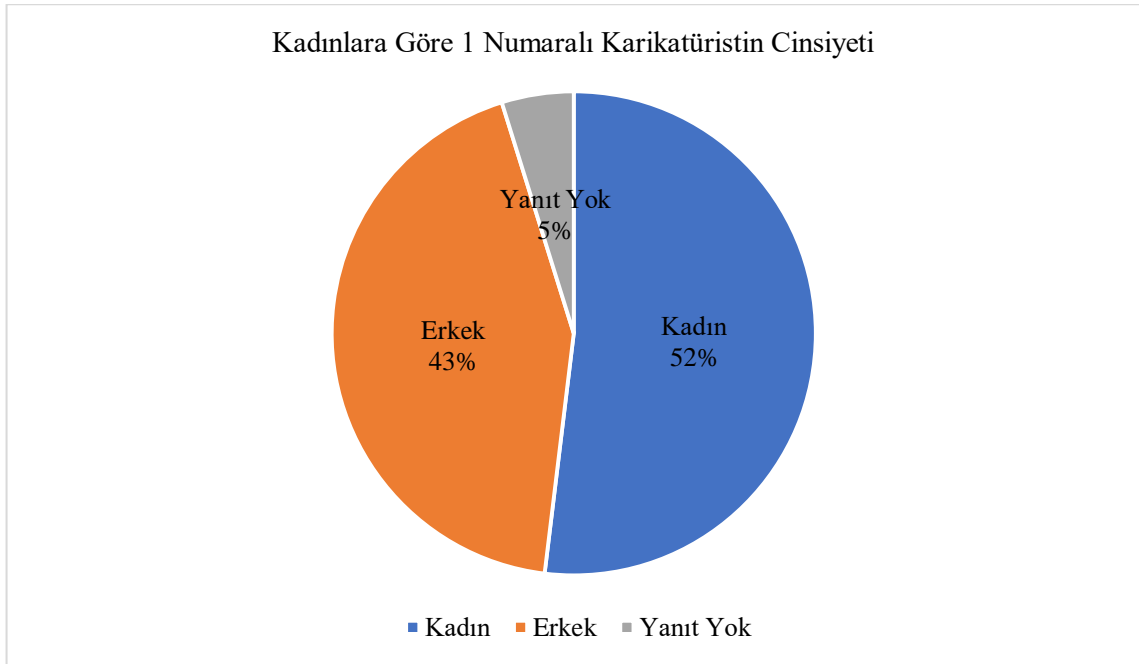

Şekil 4. Erkeklere Göre 1 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Anket sonuçlarına göre, erkeklerin 27'si karikatüristin kadın olduğunu, 18'i erkek olduğunu düşünmüş ve 4'ü ise bir tahminde bulunmamıştır. Çizerin cinsiyetinin *kadın* olduğunu tahmin eden 27 erkek katılımcı, bu cevabı vermelerine sebep olarak “Kadınsal sorunlar genelde kadınlar tarafından ele alınır.”, “Çünkü kadınların kıskanç olduğuna dair ve farklılığa tahammül edemeyip kıskandıklarını göstermeye çalışmış.”, “Karşı cinse tepki durumu, alay durumuna göre karar verdim. İnsanlar kendi hemcinsleriyle fazla dalga geçmek istemez.”, “Çünkü çok saçma bir şeye bile bu kadar ciddi tepkiler veriyor.”, “Kadınlara yönelik olduğu için.”, “Bir erkek regl şakası yapacak olsa daha can alıcı bir şaka yapardı, kadınlar daha ciddi yaklaşıyor bu konuya”, “Kadınlara özel bir konu.”, “Erkek oturup buna mı gülecek?” gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Bu 27 erkek katılımcıya göre kadınlar bu tür konulara ciddi yaklaşıyorlar, birbirlerini kıskanıyorlar ve kadınsal konuları kadınlar ele alıyor.

Anketin karikatüristin *erkek* olduğunu tahmin eden 18 erkek katılımcının sundukları sebepler arasında “Her karikatüristin karikatürlerine kendinden bir olgu ekleyeceğini düşünüyorum. Eğer kadın olsaydı karikatürdeki kadınları tek gözlü bir canavar gibi çizmezdi.”, “Kadınlardan çok erkekler daha bilgili aynı zamanda kadınlar bu konularda mizaha çekingen yaklaşır.”, “Çünkü bu konuyu basite indirgemiş.”, “Kuralcı kadınlarla dalga geçmiş.”, “Rencide edici karikatür”, “Kuvvetle muhtemel erkek. Çünkü ancak bir

erkek bu kadar hassas bir konuda bu kadar saçma sapan mizah yapabilir.”, “Çünkü kadınların kıskanç olduğuna dair ve farklılığa tahammül edemeyip kıskandıklarını göstermeye çalışmış.”, “Alaycı ve aşağılayıcı.” gibi düşünceler yer almıştır. Erkek katılımcılar kadınları rencide ettiği, kadınların kendileriyle ilgili bu özel konuda espri yapmayacaklarını düşündükleri için çizerin ‘erkek’ olduğu tahmininde bulunmuşlardır.

Şekil 5. Kadınlara Göre 1 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Anket sonuçlarına göre kadınların 54’ü birinci karikatürün çizerinin kadın olduğunu, 45’i çizerin erkek olduğunu belirtirken 5 katılımcı yanıt vermemiştir. Çizerin *kadın* olduğunu düşünen katılımcıların verdikleri nedenler arasında “Kadınlar arasında şaka yapılabilecek bir konudur.”, “Kadın yöneticinin çalışanlarını saçmalıklarına davet etmesi söz konusu olduğu için.”, “Karikatürü bir kadının çizdiğini düşündüm çünkü regl dönemindeki hassasiyeti mizahî bir tavırla sergilemiş.”, “Karikatür yapılan bir baskı türünü farklı konuda işlemiş ve bu baskı kadınlar arasında daha yaygın.”, “Kadınsal bir durum örnek verilerek çizilmiş.”, “Kadın kadının hâlimden anlayabilir. Bazen bunu yaparken abartırız, bu da mizaha dönüşmüş.”, “Özel günlerde dahi kadınların dışlanmasını yine kadın üzerinden ironik bir dayanışma ile gösteren bir örnek.”, “Kadınların regl dönemlerini birbirine aidiyet gösterdikleri bir olgu olarak sunulmuş.”, “Bu unsur kadın folklorunun bir parçasıdır.”, “Kadına özgü bir durum karikatürün konusu olarak işlenmiştir.”,

“Regliyle ilgili ince espri var.” bulunmaktadır. Buradan hareketle kadınların bakış açısında sadece kadınların anlayabileceği regl konusu üzerinden oluşturulan espri onları çizerin ‘kadın’ olduğuna ikna etmiştir.

Çizerin *erkek* olduğunu düşünen 45 kadın katılımcının nedenleri arasında “Espri anlayışları ve çizimler kimin çizdiğini belli ediyor.”, “Verdikleri cevaplar cinsiyetlerini açık edecek nitelikte.”, “Regl olma konusu kadınlardan çok erkeklerin dilinde olduğu için erkek olduğunu düşünüyorum.”, “Regl zamanlarına negatif gönderme yapmış olabileceğinden.”, “Kadınları dışlayıcı bir bakış açısı gibi.”, “Bir kadının regl hakkında yapacağı mizah bu şekilde olmazdı.”, “Regl durumu doğal bir olaydan ziyade takım çalışması olarak esprileştirilmeyi bir erkek zekâsı üretebilirdi ve kadının iş yerindeki takım çalışması anlayışını basitleştirmiş bir karikatür.”, “Erkekler genel olarak kadınların özel gününe yapılan atıfla eğlenceli bir durum ortaya çıkarmaya çalışır.”, “...1. karikatürde kadınların sadece kadınlara özgü bir durumu tartışması ve olaya biraz sığ bakılması çizerin erkek olduğunu kanıtlar gibi.”, “Kadınlar böyle konuları çok dile getirmezler.” bu gibi yorumları görmek mümkündür. Regl konusunun kadınlara özgü oluşu bu sefer katılımcıların karşılaştıkları olumsuz tecrübeler dolayısıyla çizerin ‘erkek’ olduğunu düşünmelerine yol açmıştır. Katılımcılar, erkeklerin regl döngüsünü alaycı bir tutumla dile getirdiklerine, bu konuyu espri malzemesi olarak kullandıklarına tanık olmuş ve bu espriyi de bu şekilde yorumlamışlardır. Bazı katılımcılar ise kültürel belleğe kodlanmış, gizli tutulması gereken ‘ayıp’ sayılan bu ve benzeri konularda kadınların sessiz kalacağını düşünmüş ve bu yüzden çizerin erkek olabileceğini ifade etmişlerdir.

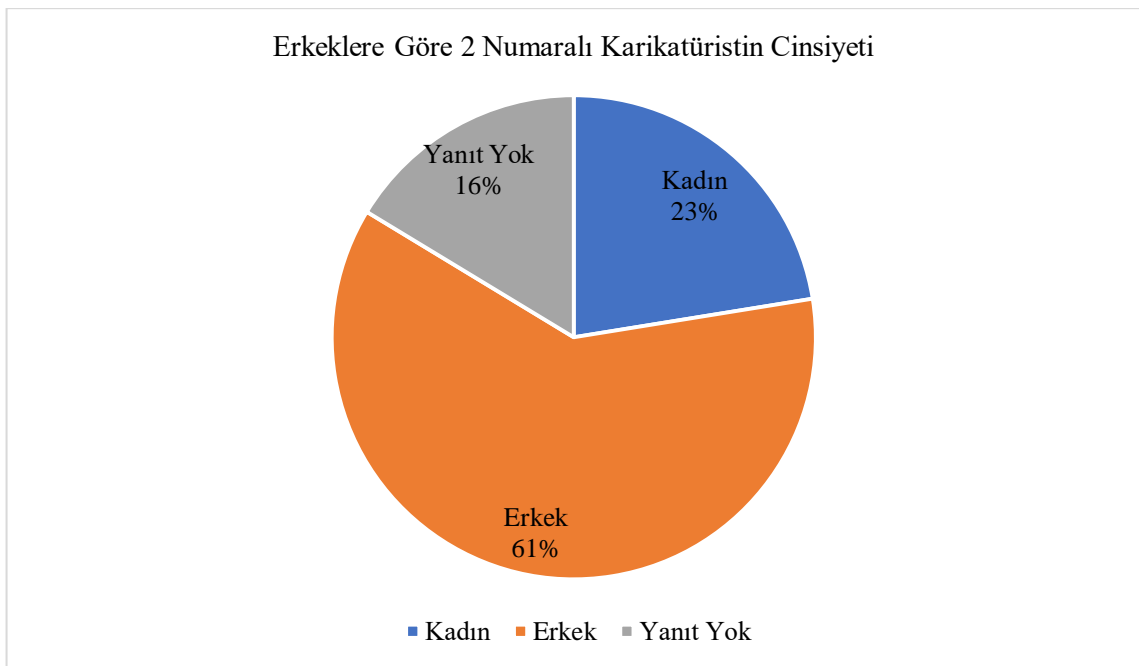
2 Numaralı Karikatür

Fotoğraf 12: (Dilek, 2017)

Ankette yer alan iki numaralı karikatür yine haftalık mizah dergisi *Uykusuz*'da çizen İltem Dilek'e (2017) aittir. İltem Dilek, okurları tarafından büyük bir çoğunlukla erkek olduğu düşünülen kadın bir çizerdir. Bu karikatürde özellikle dikkat çekecek cinsiyetçi bir espri ya da çizerin cinsiyeti hakkında bir tahminde bulunmayı sağlayacak bir ipucu bulunmamaktadır. Dolayısıyla katılımcının, mizah alanında erkeklerin baskın cins oldukları önyargısından hareketle bu çizer hakkında 'erkek' olduğu sonucuna varması beklenir. Bu 'cinsiyetsiz' karikatürün ankete sorusuna eklenme amacı cinsiyet hakkında bir yargıda bulunulması engellendiğinde katılımcıların vereceği yanıtları irdelemektir.

Ankette sunulan 4 karikatür içinde yanıt vermekte hem erkeklerin hem de kadınların en çok zorlandıkları karikatür bu olmuştur. Önceden de bahsedildiği gibi çizer İltem Dilek, çoğunlukla erkek olduğu düşünülen kadın bir çizerdir. Toplamda 29 kişinin çizerin cinsiyeti hakkında yorum yapamaması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

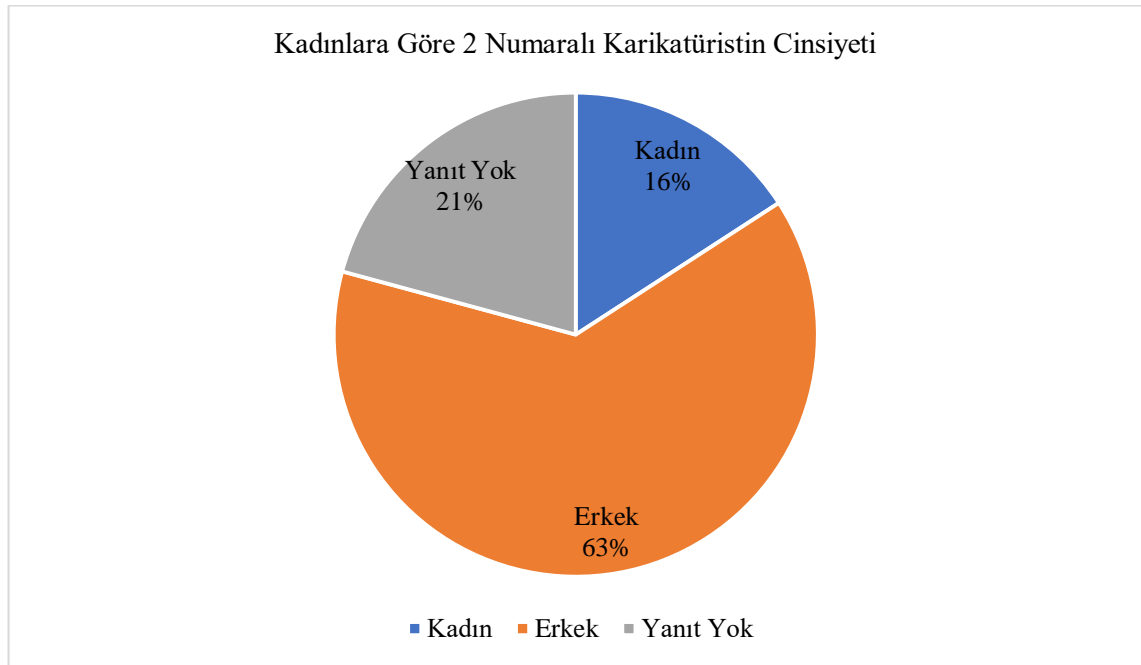

Şekil 6. Erkeklere Göre 2 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Bu karikatürün çizerinin cinsiyeti sorusuna erkeklerin 11'i kadın, 30'u erkek cevabını vermiş, 8'i yanıt vermemiştir. 11 erkek katılımcı çizerin *kadın* olduğunu ifade ederken "Rahatsız olduğu bir durumu dile getirmiş.", "Kilo düşmanı kadınların, kılunun kankası ekmeği yemesi bence daha normal.", "Karatay'a gönderme.", "Genelde kilo sorununu kadınlar dert etmektedir.", "Diyetle ilgili." gibi yorumlarda bulunmuşlardır. Karikatürde

cinsiyet belirtecek bir unsur bulunmamasına rağmen katılımcılar, fırın- ekmek- kilo mantığından yola çıkarak çizerin ‘kadın’ olabileceğini tahmin etmişlerdir.

Erkek katılımcıların 30’u çizerin *erkek* olduğunu düşündüklerini “Kadınlara olan pozitif bir cinsellik içeren düşünce.”, “Çizimden dolayı.”, “Erkek bakış açısı.”, “Çünkü bazı mekân şakaları sadece erkek veya kadın tarafından anlaşılabilir türden”, “Genel bir konu.” ifadeleriyle belirtmişlerdir. Aynı şekilde katılımcılar, karikatürün fırında geçmesi ve karakterlerin erkek olması sebebiyle çizerin erkek olduğuna yönelik yanıtlar vermişlerdir. Karikatürü, cinsiyetsiz bir espri olarak algılayan katılımcılar otomatik olarak çizerin erkek olduğunu düşünmüşlerdir.

Şekil 7. Kadınlara Göre 2 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Ankete katılan kadınların 16’sı çizerin kadın olduğunu, 67’si erkek olduğunu düşünmüş ve 21 katılımcı karikatüristin cinsiyetini tahlil etmede zorluk çekmiş ve yanıt vermemeyi tercih etmişlerdir. Çizerin *kadın* olduğunu tahmin eden 16 katılımcı belirli bir neden sunamamıştır. Bunda karikatürün belirli bir cinsiyete yönlendirici bir espri içermemesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Çizerin *erkek* olduğunu düşünen 67 kadın katılımcı “Kadınların kilo problemi.”, “Erkek esnaf işine taş koyulmaması için.”, “Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir kişiyi çizmiş.”, “Endüstriyel kapitalizme karşı uyarıcı bilgiler veren bir kadını görünmez

kılmaya yönelik bir örnek.”, “Erkek bakış açısı.” gibi açıklamalarla nedenlerini belirtmişlerdir. Kadın katılımcılar, karikatürde fırıncı baba oğlundan Canan Karatay’ın açıklamalarını gösteren televizyon kanalını kapatmasını istemesini, genel olarak kadınların susturulması, başarılı bir kadının göz ardı edilmeye çalışılması olarak algılamış ve bu sebeple çizerin erkek olacağını düşünmüşlerdir. Cinsiyeti hakkında fikir yürütebilecekleri bir ipucu olmayınca otomatik olarak çizerin erkek olacağı fikrini yürütmüşlerdir. Bu anlamda çizerin kadın olabileceği akıllarına gelmemiştir. Benzer bir şekilde karikatürde gösterilen meslek ve mekân eril cinsle ilişkilendirilmiş ve katılımcıları bu yönde cevap vermeye sevk etmiştir.

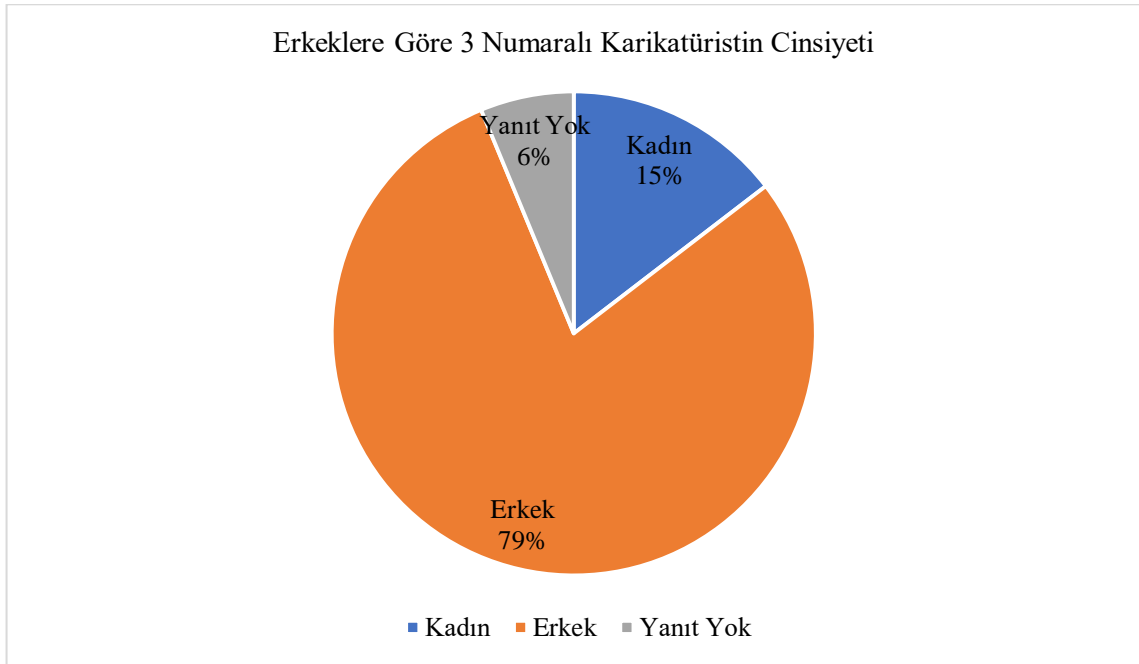
3 Numaralı Karikatür

Fotoğraf 13: (Solmaz ve Baruter: 2017)

Üç numaralı karikatür ise haftalık mizah dergisi *Penguen*’de yer alan Fatih Solmaz ve Bahadır Baruter’in (2017) ortak köşesinden seçilmiştir. Katılımcıların, esprinin hedefi kadın olması ve kullanılan dilin sert olması sebebiyle çizerin cinsiyetini ‘erkek’ olarak tahmin etmeleri beklenmiştir. Katılımcıların dişil cinsle yönelik eleştiri içeren, kadın karakterin zekâsını yeren bu karikatüre verecekleri tepki katılımcıların mizah algılarının irdelenmesi için bir araç olacaktır. Fatih Solmaz ve Bahadır Baruter’in genel olarak karikatürleri ve kullandıkları espriler aykırı mizah türüne uygundur. Uyumsuz ve

beklenmedik durumların gerçekleşmesiyle gülme tepkisi sağlanırken Fatih Solmaz ve Bahadır Baruter cinselliği de karikatürlerine eklerler. Ankete soru olarak eklenmiş bu karikatürde ise cinsiyetçi bir esprinin varlığından söz edilebilir. Bir cinsi yerdığı belli olan bu karikatüre erkek katılımcıların ve kadın katılımcıların verecekleri tepkiler mizah algıları arasında farkı görmek için önemlidir.

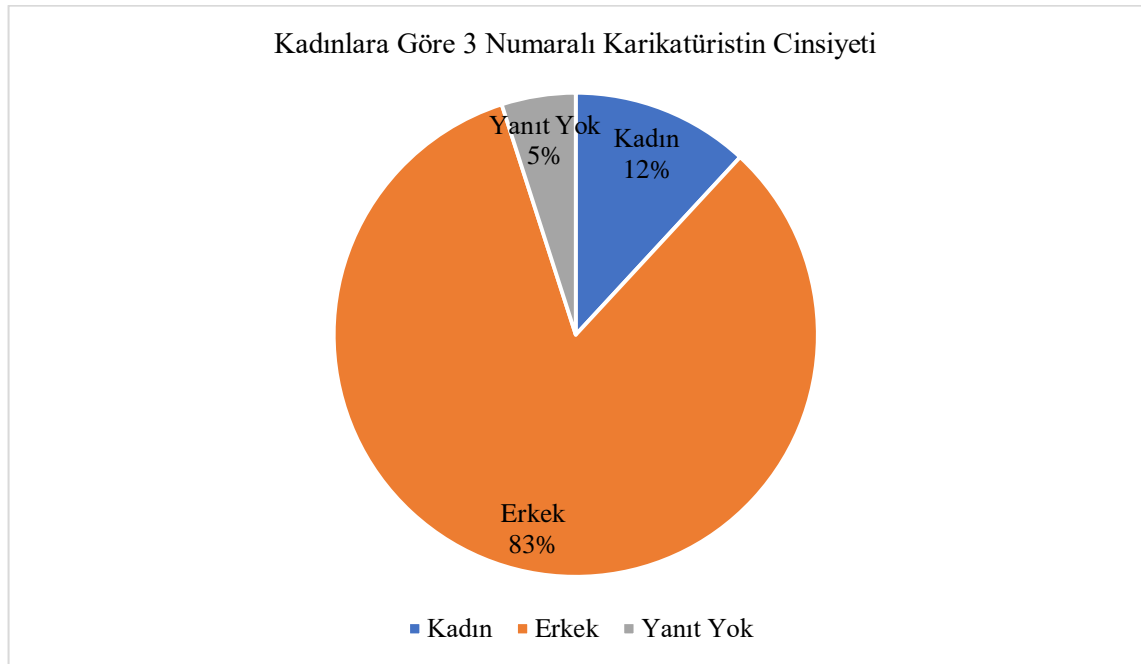

Şekil 8. Erkeklere Göre 3 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Anketin erkek katılımcılarının 7'si çizerin kadın olduğunu, 39'u erkek olduğunu ifade ederken 3'ü çizerin cinsiyeti hakkında yorum yapmamıştır. Çizerin *kadın* olduğunu düşünen 7 katılımcı neden olarak kadınların hemcinsleriyle daha çok dalga geçtiğini, kadınların korkularının yersiz olduğuna yönelik bir espri olduğunu ifade etmişlerdir.

Çizerin cinsiyetinin *erkek* olduğunu düşünen 39 erkek katılımcı ise “Bir kadın karikatüristin bu şekilde kadını aşağılayıcı bir karikatür yapacağını düşünmüyorum.”, “Kadının romantiklikten bile anlamadığını kesinlikle erkekler yazar.”, “Romantizm ile dalga geçmiş.”, “Rencide edici bir karikatür.”, “Kadınların daha zayıf olmasından yola çıkarak karikatürü bir erkek yapmıştır.”, “Kadınların romantik anlayışının erkeklerden farklı olduğunu hatta erkeklerin daha zeki olduklarını anlatmaya çalışmış.”, “Romantikliği kırk yılda bir yapıp onu da eline yüzüne bulaştırdıklarında ancak bir erkek bu tepkiyi verir.”, “Cinsiyetçi.”, “Bir kadın böyle bir şey çizmez, ciddiye alır çünkü.”,

“Kadın aşağılanıyormuş gibi görünüyor.”, “Erkek bakış açısı.” bu gibi yorumlarla karikatüristin neden erkek olabileceğini ifade etmiştir.

Şekil 9. Kadınlara Göre 3 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Kadın katılımcıların 12’si çizerin kadın olduğunu, 87’si erkek olduğunu düşünmüş ve 5 katılımcı karikatüristin cinsiyeti ile ilgili bir yorum yapmamıştır. Çizerin *kadın* olduğu tahmininde bulunan 12 katılımcı belirli bir neden sunmamıştır.

Çizerin *erkek* olduğunu düşünen 87 kadın katılımcı “Bu karikatürde kadınlarla dalga geçildiğini düşünmekteyim.”, “Çünkü kadını aşağılar gibi davranmış.”, “Cinsiyetçi, kadını yeren bir söylem olduğu için böyle düşündüm.”, “Kadına karşı bir hakaret olduğu için erkek olduğunu düşündüm.”, “Küfür olduğu için erkeğe ait olduğunu düşünüyorum.”, “Bir kadın neden böyle bir kadın tipi yaratsın ki?”, “Çizerinin erkek olduğunu sanıyorum, çünkü gereksiz bir espri. Olmasa da olur.”, “Kadını erkeğe bağlı ve korkak olarak tanımlamış.”, “Romantik bir sahne tasavvuru ile bu şekilde mizah yapan kişi bir erkek olmalı.”, “Kadını aciz ve romantizm düşkünü gösteren acımasız bir örnek.”, “Bir kadının erkeği olmadan yaşayamayacağına işaret ediyor.”, “Bunu bir kadın yazmaz.”, “Çünkü kadını aşağılama olgusunun varlığının yanında bir şeyden anlamaz iması yüklemiştir.” gibi yorumlarla çizerin erkek olduğuna ilişkin sebepler sunarken karikatüre de oldukça tepki göstermişlerdir.

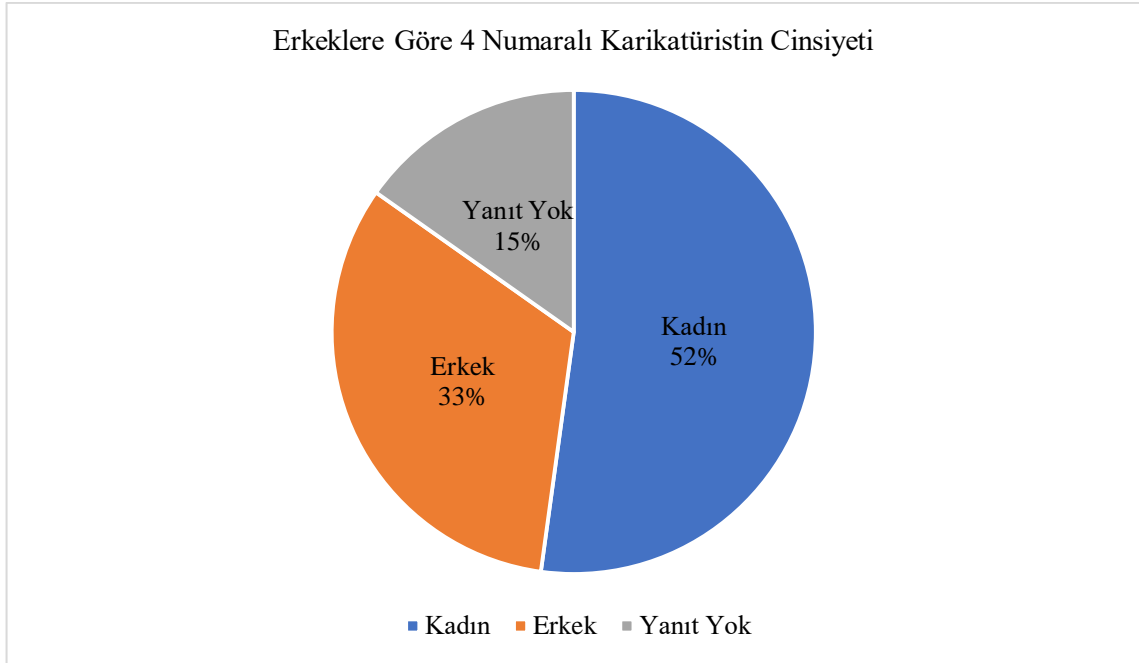
4 Numaralı Karikatür

Fotoğraf 14: (Özsüslü, 2017)

Ankette katılımcılardan analiz etmesi istenen dördüncü karikatür ise İpek Özsüslü'ye (2017) aittir. İpek Özsüslü, aylık mizah dergisi *Bayan Yanı*'nın çizerlerindedir. Bu karikatürde, bekâretin sembolü hâline gelen yeni geline kırmızı kuşak bağlanması geleneği, Türkiye'de özellikle son yıllarda artan kadına karşı şiddet olayları bağlamında karate ustası olmanın sembolü siyah kuşakla yer değiştirmiştir.

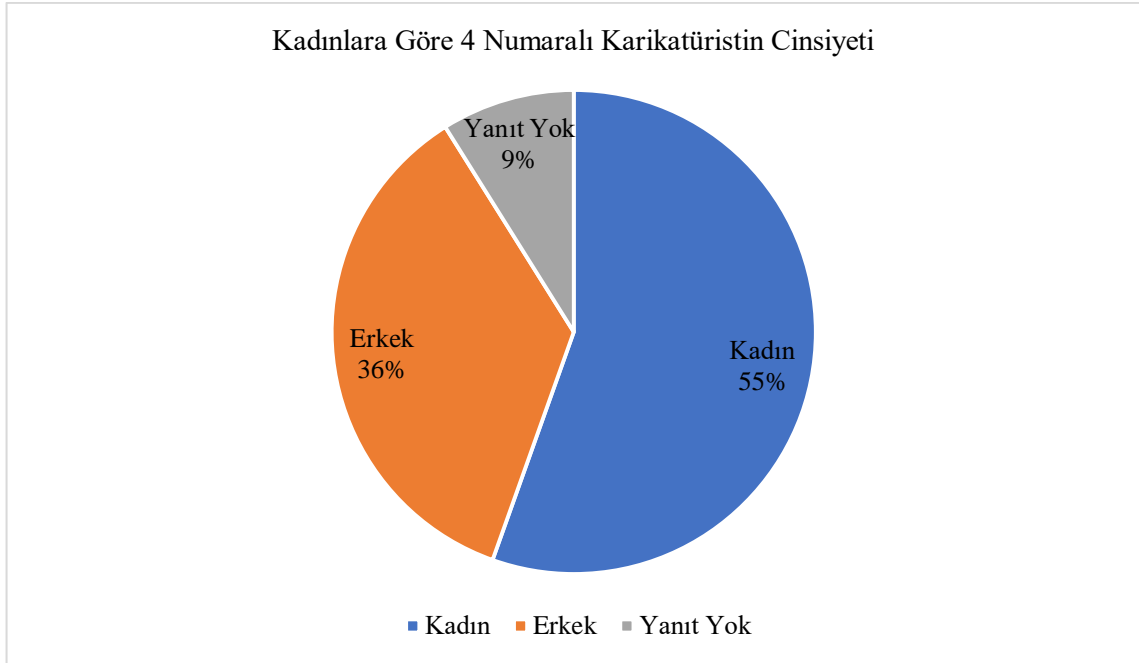
Kadının yüz ifadesindeki sertlik ve espride erkeğe göz dağı verilmesi, karikatürde güçlü bir kadın imgesi yaratılmasını sağlamıştır. Esprinin, kadına karşı şiddet üzerine kadınları ilgilendiren bir konu hakkında yapılması nedeniyle katılımcıların, çizerin 'kadın' olduğu sonucuna varmaları beklenmektedir.

Şekil 10. Erkeklere Göre 4 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Anketin erkek katılımcılarının 25'i çizerin kadın olduğunu, 17'si erkek olduğunu ifade ederken 7'si çizerin cinsiyeti hakkında yorum yapmamıştır. Çizerin *kadın* olduğunu düşünen 25 katılımcının yorumları arasında “Kadına şiddete önlemin artık bu boyuta geldiğini göstermek için yapılmış bir çizim.”, “Bir kadın tarafından kadına şiddete dikkat çekmek için yapılmış olabilir.”, “Erkekler evliliği bu kadar ciddiye almıyorlar.”, “Önyargılı.” bulunmaktadır. Katılımcıların çoğu karikatürün hedef kitlesini ve esprinin odak noktasını anlamış ve belirtilen nedenlerden hareketle karikatüristin cinsiyetini doğru tahmin etmişlerdir.

Karikatüristin *erkek* olduğunu düşünen 17 erkek katılımcıdan yorumda bulunanlara göre ise karikatürdeki damat, gelinin yanına gelen adamı kıskanmıştır, çizer bu yüzden erkektir ve erkek zorla evleniyormuş gibi görünmektedir. Evlilik ile ilgili genel kanı erkeklerin evlenmeye gönüllü olmadıkları yönündedir. Karikatürde bulunan damadın geline siyah kuşak takan karate hocasını görünce yaşadığı şaşkınlık kıskançlığa ya da evlenmek istemeyişine yorulmuştur. Katılımcıların kadının yüz ifadesini ise göz ardı ettikleri ya da fark etmedikleri düşünülür. Çünkü, eğer kadının ifadesini hesaba katsalardı kadının göz dağı veren, agresif bir tutumda olduğunu, erkeğin ise korkmuş bir yüz ifadesi olduğunu anlayarak bu durumu yorumlarına yansıtırlardı.

Şekil 11. Kadınlara Göre 4 Numaralı Karikatüristin Cinsiyeti

Kadın katılımcıların 56'sı çizerin kadın olduğunu, 39'u erkek olduğunu düşünmüş ve 9 katılımcı karikatüristin cinsiyeti ile ilgili bir tahminde bulunmamıştır. Çizerin *kadın* olduğunu tahmin eden 56 katılımcı “Kırmızı kuşak geleneğini alaycı şekilde eleştirdiği için kadın olduğunu düşünüyorum”, “Kadınların gördüğü şiddet.”, “Kadınlar geçiş dönemlerine önem verirler. Burada kadın sinirli olduğu için ve erkeğin çaresiz gözükmesi feminizm ürünü gibi.”, “Kadının bazı durumlarda baskın olabileceği.”, “Kadına yönelik şiddetle ilgili bir karikatür.”, “Bir erkek kadına karşı şiddete tepki gösterebilir; ama, ancak bir kadın ‘işimi şansa bırakamazdım’ şeklinde can alıcı bir şekilde durumun vahametini anlatabilir.”, “Toplum tarafından baskılanan bir durumu farklı bir şekilde tepki koyarak çizmiş.”, “Kırmızı kuşak taktırmaması, bakireliğine laf ettirmemesinden.”, “Kadınsal bir mevzunun yarattığı olumsuz etkiden kurtulma isteği.”, “Kırmızı kuşak anlayışına karşı bir kadın olmalı.”, “Kadının güçlü olduğunu belli etmeye çalışıyor ve kılıbık erkek imajı çiziyor”, “Kuşak kadınlarda bakireliğin temsili olduğu için bir kadın tarafından çizilebilir. Bu durum rahatsızlık verdiği için.”, “Kadın ve erkeğin yüz ifadesinde kadın daha sert ve güçlü, erkek ise daha zayıf mimiklerle çizilmiş. Bu karikatürün bir kadın tarafından yaratıldığını söyleyebiliriz.” gibi ifadelerle bakirelik ve şiddet üzerine yoğunlaşmıştır. Bu iki başlık da kadın sorunlarında başı çektiği için katılımcılar çizerin kadın olduğuna karar vermişlerdir. Aslında bakirelik karikatürün ana konusu değildir. Kuşak sembolik olarak

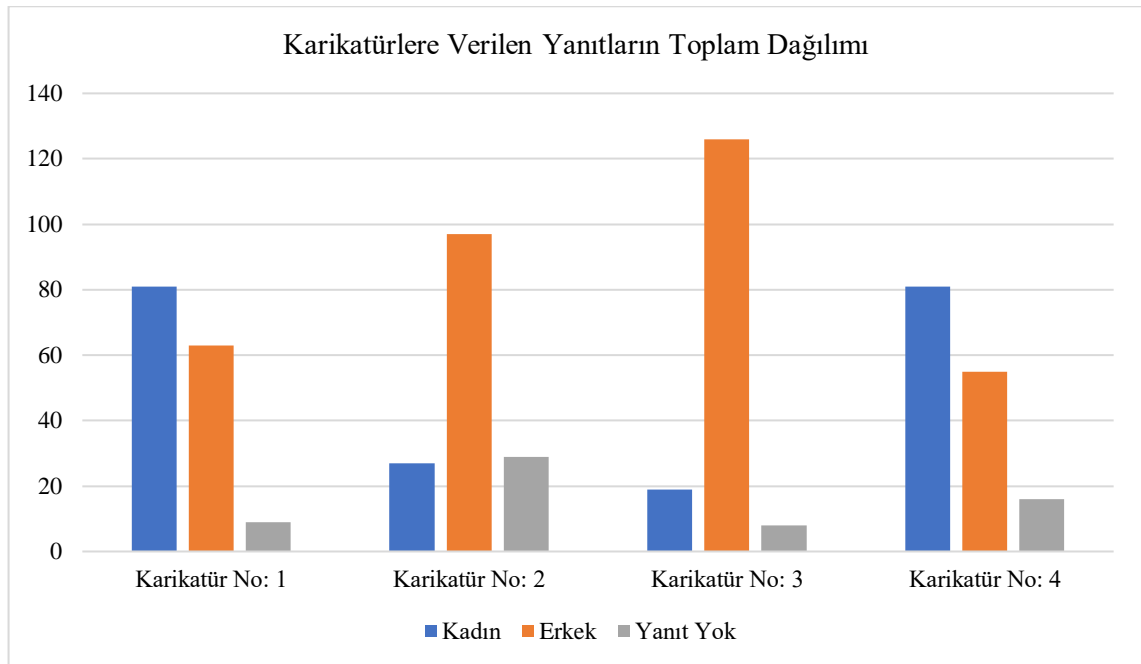
kırmızı kuşak- siyah kuşak değişiminden evlilik- şiddet ilişkisine geçişte ironi yapmak adına bir araç olarak kullanılmıştır.

Çizerin *erkek* olduğunu düşünen 39 kadın katılımcı “Kendini komik zanneden erkeklerin yaptığı espri seviyesine çok yakın.”, “Toplumsal cinsiyete farkındalığı olan bir erkek.”, “Bekâreti görünür kılma geleneği üzerinden yine kadını ‘sağlamcı’ sıfatı altında ezmeye yönelik bir örnek.” ifadeleriyle nedenlerini sunmuşlardır. Bu kadın katılımcıların bir kısmı karikatürdeki esprinin bakirelik üzerine yapıldığını düşünerek ‘erkek’ çizere tepki göstermiştir.

Nitel Analiz Toplam Sonuç

Ankette bulunan karikatürlerin çizerlerinin cinsiyetini belirlemeleri istenen katılımcıların cinsiyet farkları gözetilmeksizin verdikleri yanıtların toplam dağılımı ile ilgili sonuçlar aşağıdaki grafikte görülebilir.

Anket çalışması hedeflediği sonuçlara ulaşmıştır. Öngörüldüğü üzere cinsiyetleri hesaba katılmaksızın katılımcıların toplamı 1 (çizer erkek, tahmin kadın) ve 2 (çizer kadın, tahmin erkek) numaralı karikatürlerin çizerlerinin cinsiyetinin yanlış tahmin ederken 3 (çizer erkek, tahmin erkek) ve 4 (çizer kadın, tahmin kadın) numaralı karikatürlerin sahiplerinin cinsiyetlerini doğru tahmin etmişlerdir.

Şekil 12. Karikatürlere Verilen Yanıtların Katılımcıların Toplamına Göre Dağılımı

1 numaralı karikatürün çizerinin cinsiyeti için 81 kişi *kadın*, 63 kişi *erkek* cevabını vermiş, 9 kişi yanıt vermemiştir. 2 numaralı karikatürün çizerinin cinsiyeti için 27 kişi *kadın*, 97 kişi *erkek* cevabını vermiş, 29 kişi bu soruya cevap vermemiştir. 3 numaralı karikatürün çizerinin cinsiyetiyle ilgili 19 kişi *kadın*, 126 kişi *erkek* cevabını vermiş, 8 kişi bu soruyu yanıtı bırakmıştır. 4 numaralı karikatür için 81 kişi *kadın*, 55 kişi *erkek* yanıtını verirken 16 kişi bu soruya cevap vermemiştir.

4.3. TARTIŞMA

Kadın katılımcılara bakıldığında, cinsiyetçi şakalardan ve cinsel içerikli esprilerden aile içinde olsa bile hoşlanmadıkları görülürken esprileri ve şakaları mizah ürünü olarak sayıp ciddiye almadıklarını belirtmişlerdir. Kadınlarla ilgili duygusal ve merhametli oldukları gibi kalıp yargıların aksine kadın katılımcılar tarafından “Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider” seçeneğinin en sık işaretlenen maddelerden olması Mizah’ın Üstünlük Kuramı bağlamında acımasızlık gösterebilecekleri ortaya çıkmıştır. Aileden birinin yaşadığı ufak kazalar için ise bu oran düşmüştür. Erkekler hem tanımadıkları hem de aileden biri ile ilgili maddelere kadınlara göre daha az onay vermişlerdir. Bu da erkeklerin acımasız, duygusuz ve sert kişilik özellikleri gösterdiklerine dair kalıp yargılarıyla çatışan bir durumdur. Kadınların en az tercih ettikleri maddelerden yola çıkılarak göre mizah anlayışlarının çevreleri tarafından onaylandığı, kadınların mizahtan anladıklarını düşündükleri ve kadınların yanında espri yaptıkları anlaşılmaktadır. Kadınların en fazla kararsız kaldıkları madde kadın ve erkeğin mizah algısının benzerlik gösterdiğine ilişkin maddedir. Bu anlamda kadınlar, erkeklerin mizah algısı ile ilgili kesin bir yargıda bulunamamıştır.

Erkekler de kadınların mizahtan anlamadığına ilişkin maddeye kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Espri yaparken kadın ya da erkek ortamı gibi bir ayırım yapmadıkları da sonuçlar arasındadır. Erkeklerin karar veremedikleri maddeler tıpkı kadınlar da olduğu gibi kadınların ve erkeklerin aynı esprilerden hoşlandığına ilişkin maddedir. Erkekler de aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Her konuda mizah yapılabileceğine onay verirken mizah sayesinde akıllarından geçen düşünceleri dile getirebildiklerini de belirtmişlerdir. Erkek katılımcıların, sosyal çevrelerinin etkisinde kalmadıkları ve kadınlarla ya da erkeklerle dalga geçemedikleri anlaşılır. Kadınların mizahtan anlamadıkları düşüncesine de onay vermemişlerdir. Küfür

içeren esprilerin eğlenceli olduğu hakkında da kararsız kalmıştır. Kadınlar 23. maddeye (Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.) kesinlikle katılırken erkekler bu maddede büyük oranda kararsız kalmışlardır.

İki cinsin karşılaştırılmasına bakıldığında aralarındaki en büyük farkın cinsel içerikli fıkralardan hoşlanma ile ilgili madde olduğu görülür. Kadınlar büyük bir oranda bu tür fıkralardan hoşlanmadıklarını belirtirken erkeklerin yönelimi olumludur. Aynı durum cinsiyetçi şakalarla ilgili 29. maddede de görülmektedir. Kadın ve erkek arasında farkın en az olduğu durumlar ise kendileriyle dalga geçemediklerini belirttikleri maddedir. Yine iki cins de kadınların ve erkeklerin aynı esprilerden hoşlanıp hoşlanmadıkları üzerine bir yargıda bulunamamıştır.

Araştırmanın genel sonuçlarına göre katılımcılar kadınların mizaktan anlamadıkları yargısına karşı çıkan bir tutum göstermişlerdir. Sosyal çevrenin etkisini ölçmek üzere sorulan “Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.” maddesi de yine en çok karşı çıkılan tutumlardan biri olmuştur. Kadınların yanında espri yapılmayacağı düşüncesi katılımcılar tarafından onaylanmamıştır; buna karşın, katılımcılar kadınların ve erkeklerin aynı esprilerden hoşlanıp hoşlanmadığına ilişkin bir karar verememiştir. Bu madde, en fazla kararsız kalınan madde olmuştur. Aynı şekilde, küfür içeren espriler ve birinin kırılacağı bilinen bir duruma gülünmemesi diğer kararsız kalınan maddeler olmuştur. Katılımcılar, aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden, cinsiyetçi şakalardan hoşlanmadıklarını belirtmiştir. Erkekler ataerkil aile ortamında, cinsel içerikli esprilerden hoşlanmazken genel olarak cinsel içerikli fıkralardan, esprilerden hoşlandıkları yönünde tercihler yapmışlardır. Türk aile yapısında cinsellik kendi başına bir tabu olduğundan bu konunun aile içinde espri malzemesi yapılması da kültürel olarak kabul görmemiştir. Genel olarak katılımcıların mizahı akıllarından geçen düşünceleri dile getirebildikleri bir araç olarak gördükleri anlaşılmıştır.

Katılımcıların kadın mizahı ya da erkek mizahı gibi bir ayırım olup olmadığına karar veremedikleri açıktır. Karşı cinsin kendi cinsleriyle benzer bir mizah algısına sahip olup olmadıklarına karar verememeleri de dikkat çekici bir noktadır. Cinsel esprilerle ilgili erkekler onay gösterirken kadınların göstermemesi aslında bu durumun bir kanıtıdır. Kendileri bilmeseler de mizah algılarında cinsiyet ve cinsellik üzerine bir fark bulunmaktadır. Katılımcılar mizah üretirken çevrelerinde belirli bir cinsin bulunmasına

önem vermediklerini belirterek ve kadın ya da erkek kahkahalarına karşı bir tavır göstermeyerek mizahla ilgili bu anlamda cinsiyetçi bir tutuma sahip olmadıklarını gün yüzüne çıkarmışlardır.

Nitel analiz kısmında ise birinci ve dördüncü karikatüre toplamda *kadın* cevabının verilmesinin ve ikinci ve üçüncü karikatüre ise *erkek* cevabının verilmesinin nedenlerini irdelemek kadın ve erkek cinsi arasındaki mizah algısı farklılıklarının görülmesini sağlayacaktır.

Özel olarak seçilen karikatürlere bakıldığında, ikinci karikatür genel bir espri üzerine kuruluyken birinci, üçüncü ve dördüncü karikatürler cinsiyetleri temel alan esprilere sahiptir. Özellikle üçüncü karikatür için kadınları rencide edebilecek seviyede bir şaka yapıldığı söylenebilir. Bu durumda mizahın her zaman hoşgörüleceğinden ya da her konuda mizah yapılabileceğinden söz edilebilir mi? Kadınlar nicel analiz kısmında bu yönde cevap vermişlerse de tahammül sınırlarını zorlayabilecek karikatür örneklerinin olduğu bölümde aksi yönde yanıtlar vermişlerdir. Bu anlamda kadın katılımcılar kendilerine göre olması gerekeni işaretlemiş; ama, mizah ürünlerine tepki göstermekten kendilerini alamamışlardır.

Rencide edici, kırıcı olduğu düşünülen bütün karikatürlerin erkek bir çizere ait olduğu düşüncesi tüm katılımcılarda görülmüştür. Bu türde espriler barındırdığı düşünülen karikatürlere ise kadın katılımcılar erkek katılımcılara göre daha sert eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle üçüncü karikatür söz konusu olduğunda kadın katılımcılar karikatürden açıkça hoşlanmadıklarını, üslubun ‘çirkin’ olduğunu ifade etmişlerdir. Kadın katılımcılar için argo kelime kullanımı çizirin erkek olduğunun bir göstergesi olmuş ve kadınların mizah anlayışında cinsel, cinsiyetçi, argo kelimelerin var olmadığına inandıklarını belirtmişlerdir. Erkek katılımcıların da bir kısmı karikatürün cinsiyetçi olduğunu ifade etmiş; buna karşın, hemcinsleri olduğunu düşündükleri çizeri büyük bir oranda savunmaya yönelik yorumlarda bulunmuşlardır. Kadının mizah algısının böyle bir espri yapmasına engel olacağını çünkü bu konuyu ‘ciddiye’ alacağını düşünmüş ve bu yolla kadınların mizah algılarının erkeklerden farklı olduğunu belirtmişlerdir. Erkeklerin, nicel analiz kısmında da belirttikleri gibi kadınların mizahtan anlamadığını değil, farklı bir mizah algısına sahip olduğunu düşündükleri açıktır. Kadın katılımcılar da olumsuz

algı yaratan karikatürlerde erkekleri suçlamaya yönelik yorumlarda bulunmuş, olumlu algılarda hemcinslerini savunmuşlardır.

Katılımcılar, çizerlerin karşı cins ile ilgili düşüncelerini espri yoluyla karikatürlerine yansıtıklarını ve çizerlerin hemcinslerini yermeyeceklerini düşündüklerini de ifade etmişlerdir. Katılımcılar kadınların espri konusu olduğu karikatürler için çizerin erkek, erkeklerin espri konusu olduğu karikatürlerde ise çizerin kadın olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların neredeyse hepsi nicel analiz bölümüyle paralel olarak cinsiyetçi espriler içerdiğini düşündükleri karikatürlere tepki göstererek, mizah algıları çerçevesinde hakaret ve argo içeren, bir cinsi yeren mizah ürünlerine tahammül etmediklerini göstermişlerdir.

5'i erkek 13'ü kadın 18 katılımcı ise hiçbir karikatüristin *kadın* olabileceğini düşünmemiş tüm çizerlerin erkek olduğu yönünde cevap vermiştir. Çalışmada kullanılan karikatürlerin kadınların mizah anlayışına uygun olmadığını düşünenlerin yanı sıra mizahın erkek tekelinde olduğunu belirten, kadın karikatüristin çizmiş olabileceğini düşünse bile aklına kadın mizahçı gelmeyen, Türkiye'de genelde erkek karikatüristlerin olduğunu bu nedenle tüm karikatürlerin erkek çizerlere ait olduğunu ifade eden, karikatürlerin kadınları konu edindiğini ve erkeklerin bu konularda daha rahat şaka yapabildiklerini düşünen katılımcılar olmuştur. Mizahın erkek işi olarak görüldüğünün ve hatta kendilerinin bile bu önyargıya sahip olduklarının farkına varan bazı katılımcılar bu yönde açıklamalar yapmışlardır. Tüm çizerlerin cinsiyetini doğru tahmin eden, mizah dergilerini takip eden bir katılımcı Türk mizahında eril cinsin baskın olduğunu dile getirirken nadir olarak rastlanan kadın çizer ve yazarların eril bakış açısından etkileneceklerini, buna en büyük örneğin karikatürlerdeki kadınların ya 'tipik kadın' özelliklerini sergilediklerini ya da kadınsal bir konu hakkında konuşmak zorunda olduklarını, karikatürde yer alan karakterlerin neredeyse her zaman erkek olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Bu durum ikinci karikatüre verilen cevaplarda da görülmüştür. Birebir kadın veya erkek konusu sayılamayacak türde bir espriyi barındıran ikinci karikatüre katılımcılar ya cevap verememiş ya da mizah alanında erkeklerin üstünlüğünden yola çıkarak çizerin erkek olduğu sonucuna varmışlardır. Çizerin kadın olabileceği çoğu katılımcının aklına bile gelmemiştir çünkü bu karikatür genel bir mizah ürünüdür ve kadın konuları hakkında değildir. Karikatürün fırında geçmesi de toplumsal cinsiyet rolleri gereği fırıncılık mesleğinin eril olduğunu ve dolayısıyla çizerin erkek olduğunu düşündürmüştür.

Genel olarak katılımcılar, çizerlerin kadın ve erkek folkloru içinde kendilerini ilgilendiren, kendi aralarında konuştukları, esprisini yaptıkları konulardan yola çıkarak cinsiyetleri tahmin ettiklerini belirtmişlerdir. Mizahın cinsiyete göre ayrılmasını açıkça onaylamayan katılımcılar bile bazı esprileri sadece kadınların ya da sadece erkeklerin anlayacağını ifade etmişlerdir. Kadınların ve erkeklerin sosyal çevreleri değişiklik gösterebildiğinden ve mizah da sosyal çevre ile birebir ilişkili olduğundan iki cinsiyet arasında mizah algısı da değişim göstermektedir. Bu anlamda mizah algılarının kadın ve erkek folkloruna göre değiştiğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

O'Quin ve Derks (2011: 629) mizah ve yaratıcılık üzerine yaptıkları çalışmada mizahın ve yaratıcılığın benzerliklerinin ikisi içinde gerekli bilişsel süreçlerde bulunduğunu ifade ederler. Mizahın klasik uyumsuzluk teorilerinin, mizahın, genellikle eşlenmeyen fikirlerin veya durumların eşleştirilmesinden kaynaklandığını söylediğini ve mizahın bilgi işleme modellerinin, uyumsuzlukların çözümüne odaklandığını belirtirler. Mizah üretiminin ıraksak düşünmeyle daha güçlü bir şekilde ilişkili olabileceğini; buna karşın, mizah takdirinin yakınsak düşünme ile daha güçlü bir şekilde ilişkili olabileceğini söylerler. Ankete katılan kadın ve erkek katılımcılar da mizahı değerlendirmeleri istendiğinde kendilerine uyan, benzer düşüncelerden hareket etmişlerdir. Bu doğrultuda, kadınlar, kadınları rencide ettiğini düşündükleri mizah ürünlerinden hoşlanmazken erkekler kendilerine yöneltilmemiş bu esprilere daha nesnel yaklaşabilmiştir. Hatta kimi durumda çizerin erkek olduğu düşüncesinden yola çıkarak hemcinslerini savunmaya yönelik ifadeler kullanmışlardır.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet doğrudan kültürden etkilenmekte ve dönüşümlü olarak kültürü beslemektedir. Mizahın etkili olması ve mizaha gülme tepkisinin verilmesi için ise ön koşul, sosyal geçerliliğe sahip olması dolayısıyla kültürde bir yerinin olmasıdır. Bu açıdan Türk Halkbilimi literatürüne bu iki farklı disiplinin bir sentezinin eklenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Hayatın her alanında karşılaşılan toplumsal cinsiyet ve ona bağlı rollerin, mizah alanı üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada katılımcıların toplumsal cinsiyet ve mizah algısı üzerine oluşturulan anket formu uygulanmış ve veriler analiz edilmiştir. ‘Kadınların mizahtan anlamadığına’ ilişkin sıklıkla rastlanılan kalıp yargı bu tür bir çalışmanın daha önce yapılmaması nedeniyle keşfedilmeyi beklemiştir. Kadın katılımcılar aynı zamanda da erkek katılımcılar bu görüşe karşı çıkmış, yorumlarında ‘mizah algısının’ *yokluğuna* değil *farklılığına* vurgu yapmışlardır. Dahası, mizah tüketimi ile ilgili analizlerin sonuçlarına bakıldığında kadınların erkeklere göre hem mizah dergilerini hem de sosyal medyadaki mizah sayfalarını daha fazla takip ettikleri görülmüştür. Genel kanının aksine, kadınların mizahla ilgilendikleri, mizahı tükettikleri kısacası mizah algılarının olduğu da bu yolla kanıtlanmıştır.

Çalışmanın analiz etmeyi hedeflediği diğer bir nokta ise kadınların ve erkeklerin mizah algılarında, dişil mizah ve eril mizah diye bir ayrım olup olmadığıdır. Katılımcıların kendileri bile böyle bir ayrımın olacağına inanmamış, anketin likert ölçekli bölümünde hem dişil cins hem de eril cins birbirlerinin aynı esprilerden hoşlanıp hoşlanmadığına ilişkin bir karar verememiştir; fakat, karikatürlerin çizerlerinin cinsiyetleri üzerine bir yargıda bulunmaları istendiğinde katılımcılar arasında, mizahın ‘erkek işi’ olmasından yola çıkarak çizerlerin erkek olduğu yanıtını verenlerin bulunduğu ve katılımcıların kullanılan dilin ve esprilerin içeriği dolayısıyla karikatürleri sınıflandırmaları, bazı karikatürlere olumsuz anlamda tepki gösterirken diğerlerini onaylar yönde yorumlamaları ve tüm bu tutumların iki cins açısından farklılık göstermesi kadın ve erkek mizahı diye bir ayrımın olduğunu ortaya çıkarmıştır ve toplumsal cinsiyet rollerinin mizah algılarını değiştirdiği yapılan çalışmayla gösterilmiştir. Karikatürlerde var olan bazı cinsiyetçi esprilerin kadınları ve erkekleri iki kutba ayırdığı; kadınlar bu esprilerin sorumlusu olarak

erkekleri suçlarken erkekler de hemcinslerini korumacı bir tutum sergilemişlerdir. Bu durum bize toplumsal cinsiyetin iki cins arasındaki anlaşmazlığı körüklediğini gösterir.

Toplumsal cinsiyet ve mizah ilişkisi irdelenirken, popüler kültür mizahı odak noktasına alınmıştır. Fıkra, hiciv, ironi gibi klasik mizah türlerinden çok günümüz gençlerinin daha fazla tükettiği popüler kültürün ürettiği ve yeniden ürettiği karikatür, ‘caps’, Ekşi Sözlük ‘entry’leri gibi yeni mizah türleri çalışmada irdelenmiştir. Popüler kültür içinde yer alan her tür eylem, söylem ve görsel büyük bir hızla yayılabilen ve çok çabuk tüketilip değiştirilebilen bir özelliğe sahiptir. Popüler kültür mizahının bir çekiciliği de mizah algısı olan herkesin bu türlerde mizah ürünü yaratabilir olmalarıdır. Toplumsal cinsiyet ve mizah ilişkisinin kurulduğu üçüncü bölümde yer verilen bazı örnekler profesyonel anlamda mizah üretmeyen; ama, belirli bir mizah algısına sahip kişilerin oluşturduğu ürünlerdir. Mizah hem üretim hem tüketim anlamında daha ulaşılabilir bir hâle gelmiştir. Bununla birlikte, tüketim toplumunda moda olan her ürünün bir sonu vardır ve bu son oldukça hızlı yaklaşır. Bu açıdan popüler kültür mizahının bu türlerinin ve örneklerinin çalışmaya katılması daha sonra yapılacak benzer ve olası araştırmalar için de faydalı olacaktır.

İki alana da özellikle son yıllarda artan ilgiye rağmen hem toplumsal cinsiyet alanı hem de mizah alanı hâlâ araştırılmayı ve keşfedilmeye bekleyen konuları içermektedir. Toplumsal cinsiyet alanında hâkim olan kadın sorunları teoride ilerleme gösterirken pratiğe dökülememektedir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet açısından eril cinsin çalışılması, araştırılması gereklidir; ancak, ne yazık ki eril cins üzerine yapılan çalışmalar nicel anlamda dişil cinse göre oldukça azdır. Kadınların erkeklere göre genel olarak daha dezavantajlı oldukları ve sorunlarının bazı durumlarda hayati önem taşıdığı bir gerçektir; fakat, Beauvoir’ın (1993b: 159) ifadesinde bir düzeltme yaparsak *kadını* kurtarmak için *erkeği* de kurtarmak daha eşitlikçi bir tutum olacaktır. Sadece kadına odaklanırken, kadının sorunun kaynağında bulunan ataerkil sistem çözülmeye uğramazsa bundan fayda sağlayacak tek kesim toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlayan erkekler olacaktır.

Bu iki disiplini farklı bir görme biçimiyle ele almak, alanın ihtiyaç duyduğu bir süreç olmuştur. Mizahın sosyal anlamda ne kadar güçlü bir silah olduğu bilinmekteyken, cinsiyet üzerine üretilen mizahın ve iki cinsin mizah algısının bu bağlamda araştırılmaması bir eksiklik olurdu. Çalışma bir ilkin denenmesi olarak

sayılabileceğinden, kapsamının genişletilip farklı yaş gruplarında, başka şehirlerdeki mizah kültürü içinde ve hatta tüm ülkede uygulanıp sonuçların yorumlanması hem mizah alanı için hem de toplumsal cinsiyet çalışmaları için etkili bir yöntem olabilir. Anket formu, bazı maddelerin değiştirilip yeni maddelerin eklenmesiyle bir ölçek hâline gelebilir ve dolaylı da olsa ülke adına mizah alanına bir katkı sağlanması hedeflenebilir.

Mizah kültürünün, bazı mizah dergilerinin kapanmasıyla değişim geçirdiği son yıllarda, mizahın ekonomik boyutunun ayrıca araştırılması ve çalışılması gerekmektedir. Mizah kültürünü koruma adına bu alanda neler yapılabileceğine yönelik teorik ve pratik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Mizah kültürü bir koldan içinde yer aldığı internet çağı sayesinde yeni mizah türleri ve ürünleri kazanırken yine teknoloji çağının gazabına uğrayarak bazı türlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyadır ve mizahın paradoksu yine kendini göstermektedir; beslendiği ortam mizahı aynı zamanda tüketmektedir. Bu açıdan yenilikçi mizah çalışmalarına hız verilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ, Halil; ŞAHİN, Muzaffer (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ATAY, Tayfun (2004). "Erkeklik en çok erkeği ezer!". *Toplum ve Bilim* Sayı: 101, Güz.
- BANDURA, Albert (1971). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- BARRECA, Regina (1991). *They Used to Call Me Snow White, But I Drifted: Women's Strategic Use of Humor*. New York: Viking.
- BAUDRILLARD, Jean (2016). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BEATTIE, James (1776). "On Laughter and Ludicrous Composition". *Essays*, Edinburgh, s.319- 486.
- BERGER, Peter L. (2014). *Redeeming Laughter*. Berlin: De Gruyter.
- BERKTAY, Fatmagül (2012). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BERKTAY, Fatmagül (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BRIZENDINE, Louann (2014a). *Kadın Beyni*. İstanbul: Say Yayınları.
- BRIZENDINE, Louann (2014b). *Erkek Beyni*. İstanbul: Say Yayınları.
- BOURDIEU, Pierre (2015). *Eril Tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BORA, Aksu (2014). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BURTON, Graeme (2008). *Görünenden Fazlası*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- BUTLER, Judith (2012). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum (5. Baskı)*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- CARROLL, Noël (2014). *Humour*. Hampshire: Oxford University Press.

- CLASON, D. L. ve DORMODY, T. J. (1994). Analyzing data measured by individual Likert-type items. *Journal of Agricultural Education*, 35(4), ss, 31- 35.
- CORNELL, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CRAWFORD, M. (1989). “Humor in conversational context: beyond biases in the study of gender and humor”. In: Unger, R.K. (Ed.), *Representations: Social Constructions of Gender*. Baywood Publishing, Amityville, NY, pp. 155–166.
- CRAWFORD, M.; GRESSLEY, D. (1991). “Creativity, caring and context – women’s and men’s accounts of humor preferences and practices”. *Psychology of Women Quarterly* 15 (2), 217–231.
- CRAWFORD, M. (2002). “Gender and Humor in Social Context”. *Journal of Pragmatics* 35: 1413 – 1430.
- CRITCHLEY, Simon (2002). *On Humour*. London; New York: Routledge, Taylor& Francis Group, Thinking in Action Series.
- DE BEAUVOIR, Simone (1993). *Kadın “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- DE BEAUVOIR, Simone (1993b). *Kadın “İkinci Cins” Bağımsızlığa Doğru*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- DİLEK, İltem (20 Ekim 2016). Uykusuz Dergi, Perşembe Sayı: 2016/ 43, No: 477.
- DİLEK, İltem (16 Mart 2017). Uykusuz Dergi, Perşembe Sayı: 2017/ 11, No: 498.
- DOUGLAS, Mary (2007). *Saflık ve Tehlike*. İstanbul: Metis Yayınları.
- DÖKMEN, Zehra Y. (2014). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DRIESSEN, H. (2001). “Jokes and Joking”. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Elsevier Science Ltd. ISBN: 0-08-043076-7.
- ENGELS, Friedrich (2015). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara: Sol Yayınları.

- ERKAYA BALSÖY, Gülhan (2015). *Kahraman Doktor İhtiyar Acuze'ye Karşı*. İstanbul: Can Yayınları.
- FORD, T. E.; FERGUSON, M. A. (2004). "Social Consequences of Disparagement Humor: A Prejudiced Norm Theory". *Personality and Social Psychology Review* 8: 79 – 94.
- FORD, T., WENTZIL, E. R., and LORION, J. (2001). "Effects of Exposure to Sexist Humor on Perceptions of Normative Tolerance of Sexism". *European Journal of Social Psychology* 31: 677 – 691.
- FREUD, Sigmund (1928). "Humour". *International Journal of Psychoanalysis*, 9, 1–6.
- FREUD, Sigmund (2006). *Cinsellik Üzerine*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- FREUD, Sigmund (2012). *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- GIDDENS, Antony (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- GÖNÜL, Ayşe Füsün. (2015). *Kadınların Siyasi Kariyerinde Cam Tavan*. Ankara: Bencekitap.
- GREGORY, J. C. (2014). *The Nature of Laughter*. New York: Routledge.
- HACİP, Yusuf Has (2008). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- HAKAN, Nisan (16 Mart 2017). Uykusuz Dergi, Perşembe Sayı: 2017/ 11, No: 498.
- HEHL, F.-J.; RUCH, W. (1985). "The location of sense of humor within comprehensive personality spaces: An exploratory study". *Personality & Individual Differences*, 6(6), 703–715.
- HOBBS, Thomas (1987). *Leviathan*. Part 1., ch. 6., in *The Philosophy of Laughter and Humor*. ed. John Morreall. Albany: State University of New York Press.
- İÇKE, Ayşen (2014). *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- İLKKARACAN, Pınar (2014). “Giriş: Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik”. *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- JAMES, Wendy (2013). *Törenselleşen Hayvan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KARASAR, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- LAKOFF, Robin (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.
- LEIBOWITZ, Lila (2014). “Cinsiyet Farklılıklarının Gelişimi Üzerine Perspektifler”. Rayna R. REITER (Haz.). *Kadın Antropolojisi* (s. 19- 36). Ankara: Dipnot Yayınları.
- LORD, Albert B. (1971). *The Singer of Tales*. New York: Harvard University Press.
- LOVAGLIA, Michael J.; ROGALIN, Christabel L.; SOBOROFF, Shane D.; KELLEY, Christopher P.; LUCAS, Jeffrey W. (2008). “Humor and the Effectiveness of Diverse Leaders”. *Social Structure and Emotion*, Elsevier.
- MALINOWSKI, B. (1992). *Vahşilerin Cinsel Yaşamı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- MARLOWE, L. (1989). “A sense of humour”. In: Unger, R.K. (Ed.), *Representations: Social Constructions of Gender*. Baywood Publishing Company Inc., Amityville, NY, pp. 145–154.
- MARTIN, R. A.; PUHLIK- DORIS, P.; LARSEN, G.; GRAY, J.; & WEIR, K. (2003). Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire. *Journal of Research in Personality* Volume 37, Issue 1, February 2003, Pages 48- 75.
- MARTIN, R. A. (2007). *The psychology of humor: An integrative approach*. Amsterdam: Elsevier.
- MILLETT, Kate (2011). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- MOBBS, D.; GRECIUS, M. D.; ABDEL- AZIM, E.; MENON, V.; & REISS, A. L. (2003). “Humor modulates the mesolimbic reward centers”. *Neuron*, 40, 1041–1048.
- MORREAL, John (2009). *Comic Relief*. Malaysia: Wiley-Blackwell.

- NEUENDORFA, Kimberly A.; SKALSKIA, Paul D.; JEFFRESA, Leo W.; ATKIN, David (2014). Senses of humor, media use, and opinions about the treatment of marginalized groups. *International Journal of Intercultural Relations* 42 (2014) 65–76.
- OLIVER, R. L. (1999). “Whence consumer loyalty?”. *Journal of Marketing*, 33-44.
- OLSON, Kirby (2001). *Comedy After Postmodernism: Rereading Comedy From Edward Lear to Charles Willeford*. Texas: Texas Tech University Press.
- ONG, Walter J. (2012). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- ONUR, Hilal; KOYUNCU, Berrin (2004). “Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler”. *Toplum ve Bilim* Sayı: 101, 31- 50.
- O’QUIN, Karen; DERKS, Peter (2011). “Humor and Creativity”. *Elsevier Inc*, Volume 1, pp. 845–853.
- ÖĞÜT EKER, Gülin (2014). *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖZATEŞ, Özge Sanem (2015). *Malumun İlanı*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- ÖZDEMİR, Nebi (2010). “Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca”. *Millî Folklor*, 2010, Yıl 22, Sayı 87.
- ÖZSÜSLÜ, İpek. (2017). *Bayan Yanı* Sayı: 2017/ 02, No: 62.
- ÖZTÜRK DAĞABAKAN, Fatma (2012). Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 47, 87- 101.
- PAOLETTI, Jo B. (2012). *Pink and Blue*. Bloomington: Indiana University Press.
- PATTON, M. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. 3rd Edition, Sage Publications, Thousand Oaks.
- PELIZZON, Sheila Margaret (2009). *Kadının Konumu Nasıl Değişti?* Ankara: İmge Kitabevi.
- Penguen (20 Ekim 2016). Sayı: 2016/ 42, No: 735.

- PODOSHEN, J. S.; ANDRZEJEWSKI, S. A. (2012). “An examination of the relationships between materialism, conspicuous consumption, impulse buying, and brand loyalty”. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 20, 319-334.
- RANKIN, Bruce H.; AYTAÇ, Işık A. (2010). “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Araştırma Sonuçları ve Düşündürdükleri”. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- REED, Evelyn (2012). *Kadının Evrimi (I)*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- REED, Evelyn (2014). *Kadının Evrimi (II)*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- RITCHIE, Stuart J.; COX, Simon R.; SHEN, Xueyi; LOMBARDO, Michael V. vd. (2017). “Sex differences in the adult human brain: Evidence from 5,216 UK Biobank participants”. *bioRxiv*, doi: <https://doi.org/10.1101/123729>.
- KING, Rob (2007). “Slapstick and Mis-rememberance”. *New Review of Film and Television Studies*, 5:3, 333-351, DOI: 10.1080/17400300701670659.
- ROBINSON, D. T. and SMITH LOVIN, L. (2001). “Getting a Laugh: Gender, Status and Humor in Task Discussions.” *Social Forces* 80: 123 – 158.
- ROWBOTHAM, Sheila (2011). *Kadının Gizlenmiş Tarihi*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- SALLAN GÜL, Songül; ALİCAN ŞEN, Ayşe; KAYA, Eylem (2014). “Toplumsal Cinsiyet Boyutundan Türkiye’de Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi”. *Yoksulluk ve Kadın*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SANDERS, Barry (2001). *Kahkahanın Zaferi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SCULLY, Diana (2014). *Cinsel Şiddeti Anlamak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- SELEK, Pınar (2014). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- SHERR, Lynn (2001). “A Conversation with Justice Ruth Bader Ginsburg”. *The Record* Winter 2001 vol. 56 no.1.
- SPENCER, Herbert (1904). “The Physiology of Laughter”. Volume XXII, pp. 7561-7572 *The Bibliophile Library of Literature, Art, and Rare Manuscripts* (30 Vols) by Nathan Haskell Dole, Forrest Morgan, and Caroline Ticknor.

SOLMAZ, Fatih; BARUTER, Bahadır (9 Mart 2017). Penguen Sayı: 2017/ 10, No: 755.

STONE, Merlin (2000). *Tanrılar Kadıncık*. İstanbul: Payel Yayınevi.

STOTT, Andrew (2014). *Comedy*. New York: Routledge.

SZABO, A. (2003). “The acute effects of humor and exercise on mood and anxiety”.
Journal of Leisure Research, 35(2), 152–162.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Baskı.

UÇAN, Gülten (2014). “Post-Modern Erkek(lik)”. *Toplumsal Cinsiyet ve Medya*.
Ankara: Detay Yayıncılık.

VAID, Jyotsna (2002). “Humor and Laughter”. *Encyclopedia of the Human Brain*,
Elsevier Science Volume 2.

Elektronik Kaynaklar

Axe Türkiye (28 Mart 2017). Erişim: 29 Mart 2017,
<https://www.youtube.com/watch?v=xJ39IC0nraA>

BBC Türkçe (26 Ekim 2016a). Erişim: 27 Ekim 2016,
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37781814>

BBC Türkçe (6 Aralık 2016b). Erişim: 9 Mart 2017,
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38219262>

BBC Türkçe (14 Mart 2017). Erişim: 30 Mart 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39266574>

Birgün (4 Mayıs 2016). Erişim: 6 Mayıs 2016, <http://www.birgun.net/haber-detay/sivas-taki-pembe-taksi-uygulamasi-kadinlar-ilgi-gostermedigi-icin-kalkti-111215.html>

Birgün (3 Nisan 2017). Erişim: 11 Nisan 2017, <http://www.birgun.net/haber-detay/first-un-cinsiyetci-reklam-tepki-topladi-153859.html>

CEYLAN, Gökhan (11 Şubat 2016). Erişim: 11 Şubat 2016,
<http://www.milliyet.com.tr/sivas-caddelerinde-kadinlara-ozel-gundem-2192911/>

- Cezmi Kalorifer (26 Ekim 2016a). Erişim: 29 Ekim 2016, <https://www.facebook.com/CezmiKalorifer6/photos/a.230291023672284.65576.219187464782640/1407649235936451/?type=3&theater>
- Cezmi Kalorifer (27 Ekim 2016b). Erişim: 27 Ekim 2016, <https://www.facebook.com/CezmiKalorifer6/photos/a.230291023672284.65576.219187464782640/1409737709060937/?type=3&theater>
- Cezmi Kalorifer (29 Ekim 2016c). Erişim: 29 Ekim 2016, <https://www.facebook.com/CezmiKalorifer6/photos/a.230291023672284.65576.219187464782640/1411666298868078/?type=3&theater>
- CHAN, Sewell (28 Mart 2017). Erişim: 9 Nisan 2017, https://www.nytimes.com/2017/03/28/world/europe/uk-daily-mail-legs.html?_r=0
- CHAPMAN, Ben (8 Mart 2017). Erişim: 4 Nisan 2017, <http://www.independent.co.uk/news/business/news/iceland-equal-pay-international-womens-day-2017-world-first-country-a7618986.html>
- CNN Türk (27 Eylül 2016). Erişim: 27 Ekim 2016, <http://www.cnnturk.com/video/dunya/suudi-arabistandaki-kadinlar-vesayete-meydan-okuyor>
- CNN Türk (4 Ekim 2016). Erişim: 27 Ekim 2016, <http://www.cnnturk.com/video/dunya/polonyali-kadinlardan-kurtaj-yasagi-protestosu>
- Cumhuriyet Gazetesi (2 Ağustos 2013). Erişim: 23 Mart 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/437372/Milli_Egitim_Muduru_nden_s_kandal_sozler_.html
- Diken Haber (7 Aralık 2015). Erişim: 12 Şubat 2016, <http://www.diken.com.tr/hollandada-sosyal-deney-kuran-diye-incil-okutuldu-daha-agresif-bulundu/>
- Diken Haber (12 Şubat 2016). Erişim: 12 Şubat 2016, <http://www.diken.com.tr/twitterda-kadinlardan-pembe-taksiye-ret-biz-ona-binmeyecegiz-siz-insan-olmayi-ogreneceksiniz/>

- Diken Haber (15 Ekim 2016b). Erişim: 15 Ekim 2016, <http://www.diken.com.tr/erdogan-olumu-tarif-etti-bir-adam-gibi-olmek-var-bir-de-madam-gibi/>
- EVANS, Alice (6 Mayıs 2017). Erişim: 18 Mayıs 2017, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4479488/Saudi-king-orders-relaxation-male-guardianship.html>
- GRASSO, Samantha (9 Mayıs 2017). Erişim: 10 Mayıs 2017, <https://www.dailydot.com/irl/uk-snap-election-women/>
- GÖZLÜGÖL, Dilan (26 Ekim 2016). Erişim: 27 Ekim 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37779042>
- Hacettepe Üniversitesi 2016 Mali Yılı, İdari Faaliyet Raporu. Erişim: 15 Mayıs 2017, http://www.sgdb.hacettepe.edu.tr/sayfa_dosyalari/raporlar/faaliyet/2016faaliyetraporu.pdf
- HENDERSON, Neil (27 Mart 2017). Erişim: 9 Nisan 2017, https://twitter.com/hendopolis/status/846470664278196225/photo/1?ref_src=twsrc%5Etfw&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.nytimes.com%2F2017%2F03%2F28%2Fworld%2Furope%2Fuk-daily-mail-legs.html
- Hürriyet Gazetesi (2014). Erişim: 30 Mart 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-secim-2014/>
- Hürriyet Gazetesi (29 Ekim 2015). Erişim: 3 Mayıs 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/haciosmanoglu-adam-gibi-olecegiz-40007358>
- Hürriyet Gazetesi (8 Aralık 2016). Erişim: 9 Aralık 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/malatyaya-pembe-trambus-geliyor-40301027>
- KAÇMAZ, Yaşar (3 Ocak 2015). Erişim: 5 Nisan 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/bakan-sozlerini-yineledi-annelik-kariyerdir-27884416>
- KASANA, Mehreen (29 Mart 2017). Erişim: 4 Nisan 2017, <https://www.bustle.com/p/heres-exactly-how-much-less-money-youll-make-than-a-man-47892>

- LOEB, Saul (23 Ocak 2017). Erişim: 27 Nisan 2017, <http://www.gettyimages.com/photos/trumpabortion?excludenudity=true&family=editorial&page=1&phrase=trump%20abortion&sort=best#license>
- Merriam- Webster (t.y.). Erişim: 17 Nisan 2017, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/sanguine>
- Milliyet (2 Aralık 2011). Erişim: 6 Nisan 2017, <http://www.milliyet.com.tr/-kadin-istemezse-tecavuze-ugramaz--gundem-1469954/>
- Milliyet (29 Ekim 2015). Erişim: 15 Ekim 2016, <http://www.milliyet.com.tr/haciosmanoglu-ndan-demirtas-a-sert-trabzonspor-2139924-skorerhaber/>
- ORDU, Emre (20 Ekim 2016). Erişim: 21 Ekim 2016, <https://onedio.com/haber/aile-bakani-turk-kadini-adam-gibi-olmesini-cok-iyi-bilir--735620>
- ÖZGENÇ, Meltem (25 Temmuz 2013). Erişim: 5 Nisan 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/trt-ekranlarında-soke-eden-sozler-24389288>
- PENCE, Mike (23 Mart 2017). Erişim: 30 Mart 2017, <https://twitter.com/vp/status/844977432713146370>
- Penguen (27 Nisan 2017). Erişim: 28 Nisan 2017, <https://www.penguen.com/penguendenmesaj>
- Radikal (2 Haziran 2012). Erişim: 6 Nisan 2017, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/melih-gokcek-anasi-kendini-oldursun-1089899/>
- Reklam Channel (5 Ocak 2017a). Erişim: 9 Mart 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=3knOzRIFFFc>
- Reklam Channel (20 Şubat 2017b). Erişim: 9 Mart 2017, https://www.youtube.com/watch?v=_koJGLJMuIw
- SCHNEIDER, Martin R. (9 Mart 2017). Erişim: 6 Nisan 2017, <https://twitter.com/SchneidRemarks/status/839910253680553988>
- TBMM (t.y.). Erişim: 9 Mart 2017, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim

- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (7 Mart 2017). Erişim: 30 Mart 2017, <http://www.aile.gov.tr/data/58b58e4c691407119c139239/2016%20%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
- Türk Dil Kurumu (26 Eylül 2006). Erişim: 6 Nisan 2016, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.570560929b6e66.73878185
- TÜİK (2016). *İstatistiklerle Kadın, 2015*. Haber Bülteni Sayı: 21519, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>
- TÜİK (2017). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2016*. Haber Bülteni Sayı: 24638, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638>
- UN Women (14 Mart 2017). Erişim: 5 Nisan 2017, <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/csw/equal-pay>
- UN Women; IPU (15 Mart 2017b). Erişim: 6 Nisan 2017, <http://www.unwomen.org/en/news/stories/2017/3/press-release-new-ipu-and-un-women-map-shows-womens-representation-in-politics-stagnating>
- UZUN, Caner (10 Mayıs 2016). Erişim: 11 Mart 2016, <http://www.nolm.us/anneler-ailesi-icin-yaptigi-isler-karsiliginda-maas-alsaydi-ne-kadar-kazanacakti/>
- WESEL, Barbara (17 Mayıs 2017). Erişim: 19 Mayıs 2017, <http://www.dw.com/en/macrons-new-cabinet-a-political-menagerie-in-paris/a-38880713>
- Zaytung Zone (2015). Erişim: 11 Mayıs 2016, <http://zaytungzone.com/hakkimizda>

EKLER

EK-1. ÖLÇME ARACI

“Toplumsal Cinsiyet ve Mizah” Anket Çalışması	DEĞERLENDİRME				
	<i>Sizce en uygun olan kutuya (X) işareti koyunuz.</i>				
1: Kesinlikle katılmıyorum	1	2	3	4	5
2: Katılmıyorum					
3: Kararsızım					
4: Katılıyorum					
5: Kesinlikle katılıyorum					
1. Haftalık ya da aylık yayımlanan mizah dergilerinden en az birini takip ederim. (Örn: Uykusuz, Penguen, Bayan Yanı, Leman vd.)					
2. Sosyal medya üzerinden takip ettiğim en az bir mizah sayfası vardır. (Örn: Zaytung, İnci Caps, Tespitler vd.)					
3. Küfür içeren espriler eğlencelidir.					
4. Cinsel içerikli fıkralar beni eğlendirir.					
5. Kadınlarla ilgili yapılan espriler bana komik gelir. (Örn: Feminizm kocayı bulana kadardır.)					
6. Erkeklerle ilgili yapılan espriler bana komik gelir. (Örn: Erkeğin burcu ne olursa olsun yükseleni öküzdür.)					
7. Erkeklerin yanında espri yapmam.					
8. Kadınların yanında espri yapmam.					
9. Kadınlar ve erkekler aynı esprilerden hoşlanır.					
10. Mizah anlayışım çevrem tarafından onaylanmaz.					
11. Şaka yaparken birileri üzülür diye düşünmem.					

12. Bence her konuda mizah yapılabilir.					
13. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kadınlarla dalga geçerim.					
14. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için erkeklerle dalga geçerim.					
15. Arkadaş grubuma uyum sağlamak için kendimle dalga geçerim.					
16. Bir şeyi çok komik bulsam bile biri kırılır diye kendimi tutarım ve gülmem.					
17. Kadınlar mizahtan anlamaz.					
18. Komedyenlik erkeklere yakışır bir meslektir.					
19. Komedyenlik kadınlara yakışır bir meslektir.					
20. Türkiye’de kadın bir komedyenin stand-up gösterisi yapması hoş karşılanmaz.					
21. Babam anneme iğneleyici şakalar yapar.					
22. Annem babama iğneleyici şakalar yapar.					
23. Espriler, şakalar sadece gülmek içindir. Ciddiye alınmamalıdır.					
24. Kadınların kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.					
25. Erkeklerin kahkahaları toplumda hoş karşılanmaz.					
26. Mizah anlayışımın toplum ve ailem tarafından belirlendiğini düşünüyorum.					
27. Ailem ciddi olmam konusunda beni sıklıkla uyarır.					
28. İlkokul ve lise yıllarımda öğretmenlerimin cinsiyetçi şakalarına tanık oldum. (Kız öğrenciler için “saçı uzun aklı kısa” söylemi gibi.)					
29. Cinsiyetçi şakaları tasvip etmiyorum.					
30. Aile içinde yapılan cinsel içerikli esprilerden hoşlanırım.					
31. Aile içinde de olsa cinsel içerikli esprilerden hoşlanmam.					

32. Tanımadığım birinin yaşadığı ufak kazalar komiğime gider (birinin buzda kayıp düşmesi gibi).					
33. Birinci dereceden yakınlarımın (anne, baba, kardeş) başlarına gelen küçük kazalar beni güldürür.					
34. Mizah konusunda kadın mizahı ya da erkek mizahı gibi bir ayrımın olduğuna inanıyorum.					
35. Cinsiyetçi şakalar ve espriler yapıyorum.					
36. Mizah sayesinde aklımdan geçen düşünceleri dile getirebiliyorum.					
37. Makam ve mevki sahibi kadınların espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.					
38. Makam ve mevki sahibi erkeklerin espri yapması, ciddi konuları açısından çok uygun değildir.					

1. Bu karikatürleri çizenlerin cinsiyeti sizce nedir? Neden böyle bir tahminde bulundunuz?

No. 1:

No. 2:

No. 3:

No. 4:

2. Konuyla ilgili (varsa) eklemek istedikleriniz:

EK-2. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: (Pence, 2017)

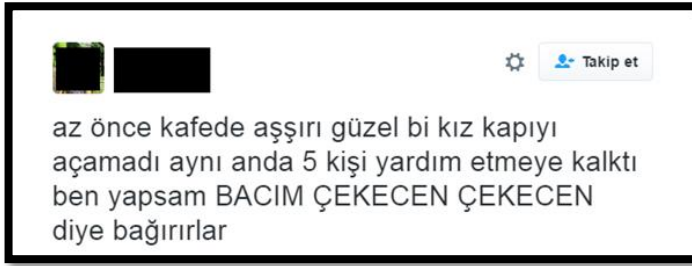
Fotoğraf 2: (Loeb, 2017)

Fotoğraf 3: (BBC Türkçe, 2017)

Fotoğraf 4: (Henderson, 2017)

Fotoğraf 5: (Cezmi Kalorifer, 2016b)

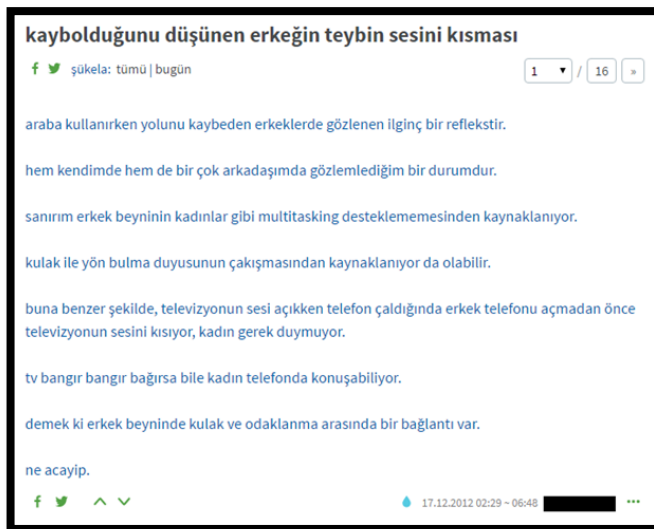
Fotoğraf 6: (Penguen, 2016)

Fotoğraf 7: (Penguen, 2016)

Fotoğraf 8: (Dilek, 2016)

Fotoğraf 9: (Cezmi Kalarifer, 2016c)

Fotoğraf 10: (Cezmi Kalorifer, 2016a)

Fotoğraf 11: (Hakan, 2017)

Fotoğraf 12: (Dilek, 2017)

Fotoğraf 13: (Solmaz ve Baruter: 2017)

Fotoğraf 14: (Özsüslü, 2017)

EK-3. ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Genel Sekreterlik
GİZLİ

Sayı : 76000869/ 473-2062

29 Haziran 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 11.06.2015 tarih ve 2613 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türk Halkbilimi Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Gülay YAVUZ**'un öğretim üyesi **Doç. Dr. R. Gülin ÖĞÜT EKER**'in danışmanlığında yürüttüğü "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Mizah" konulu tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 23 Haziran 2015 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Hasan Dey

EK-4. TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 20/06/2017</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET KAPSAMINDA POPÜLER TÜRK MİZAH KÜLTÜRÜNDE CİNSİYETLER ARASI MİZAH ALGILARININ FARKLILAŞMASI</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 108 sayfalık kısmına ilişkin, 21/06/2017 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 3'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza 20.06.2017 <i>Gülün</i></p> <p>Adı Soyadı: <u>Gülay YAVUZ</u></p> <p>Öğrenci No: <u>N12221627</u></p> <p>Anabilim Dalı: <u>Türk Halkbilimi Anabilim Dalı</u></p> <p>Programı: <u>Türk Halkbilimi</u></p> <p>Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"><i>Gülün</i></p> <p style="text-align: center;">Doç. Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER</p>